

Indholdsfortegnelse

Indledning	5
Problemstilling	7
Problemformulering	9
Underspørgsmål	9
Metode	11
Introduktion til metode.....	11
Undersøgellesdesign	11
Metodiske overvejelser	12
Analysestrategi.....	13
Vurdering af metode	14
Sted som et hverdagsbegreb.....	15
Stedsbegrebet – mere relevant end nogensinde? – mere udfordret end nogensinde?	15
Geografifagets opståen.....	16
Absolut rumforståelse og regionalgeografi.....	17
Det relative rum og den kvantitative geografi	18
Humanistisk geografi – Stedet som den ’levede erfaring’	21
Fænomenologi.....	22
Den radikale geografi.....	23
Moderne sociologier – og samtidsdiagnoser.....	23
Senmodernitet – og adskillelsen af tid og rum.....	24
En ny social- og kulturgeografi.....	26
Post-geografier: repræsentationer, konstruktivisme og relativisme.....	26
Geografi som videnskab om det konkrete – som videnskaben om det kontekstuelle.....	28
Doreen Massey – det processuelle mangesidede dynamiske rum	29
Multiplicitet og epistemologiske vanskeligheder	32
Fra et statisk til et dynamisk stedsbegreb.....	33
Vedvarende multiplicitet.....	33
Stedet flygtighed?	34
Analyse.....	37
Anden forskning på området.....	37

Udvalgte rapporter	39
Præsentation af Mellem Bagenkop og Harboøre	40
Undersøgelsens kontekst	40
Formål	41
Metode og teorier	42
Udvalgte resultater	45
Præsentation af Unge på kanten	46
Undersøgelsens kontekst	46
Formål	47
Metode og teorier	47
Resultater.....	51
Præsentation af At komme fra 'udkanten'	53
Undersøgelsens kontekst	54
Formål	54
Metode og teori	54
Resultater.....	56
Analysestrategi	57
Analyse af forskningsprojektet: Mellem Bagenkop og Harboøre – elevfortællinger fra danske udkanter.....	58
To grundlæggende problemer hos Beck & Ebbensgaard.....	59
Konstruktionen af yderområdets særlige karakteristika	62
Konstruktioner af 'udkantsunge'	69
Konsekvenser for undersøgelsens resultater	71
Opsamlende diskussion – Beck & Ebbensgaard	72
Analyse af forskningsprojektet <i>Unge på kanten</i> , Faber m.fl.	74
Center- periferi perspektiv	75
Konstruktionen af periferien	77
Konstruktion af unge på kanten	82
Faber m.fl.'s resultater og konklusioner	83
Opsamlende diskussion – Faber m.fl.	86
Analyse – Sune Jon Hansen	87
Forståelse af stedsbegrebet.....	87
Konstruktionen af Hirtshals som et sted	88

Konstruktionen af de unge	92
Opsamlende diskussion – Sune Jon Hansen	93
Konklusion	97
Bibliografi	102

“Now that i have been here for a little while, I can say with confidence that I have never been here before” – Lydia Davis (2014)

Indledning

Uddannelse er et af tidens store mantraer, og ikke mindst unges forskellige uddannelses mønstre fylder dagligt debatten. Den politiske interesse drejer sig ikke mindst om, hvad der skal til for at realisere nationale uddannelsesmålsætninger senest bekræftet i det nuværende regeringsgrundlag (*Et Danmark, der står sammen*) om, at 95 % af alle unge som minimum skal have gennemført en ungdomsuddannelse i 2015 (Undervisningsministeriet, 2013). Interessen bliver ikke mindre af, at analyser fra blandt andet Undervisningsministeriet (2012), Regionerne, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2011), KORA (2014) og DEA (2014) peger på geografiske sammenhænge og forskelle i forbindelse med disse målsætningers opfyldelse. Det er undersøgelser, der beskæftiger sig med, hvilke relationer der findes imellem uddannelse og bopæl og kan beskrives som *uddannelsesgeografier*. Dette undersøgelsesfelt er bredt og tilgås af blandt andet de ovennævnte institutioner på flere skalaer; fra det kommunale og regionale niveau til et nationalt niveau. I denne opgave forstås og anvendes begrebet uddannelsesgeografi som et særligt forskningsfelt, der beskæftiger sig med at undersøge, kortlægge, forklare eller forstå geografiske variationer i forhold til befolkningens uddannelsesadfærd. Denne form for forskning foretages af en bred vifte af discipliner inden for samfundsvidenskaben, og det er denne opgaves ærinde at se nærmere på, hvad geografi som fagdisciplin kan bidrage med til den uddannelsesgeografiske forskning.

Den massive opmærksomhed på uddannelse stammer ifølge nogle forskere fra et overordnet skifte i velfærdsstatens forståelse af dannelsesbegrebet. Et skifte fra et ideal om dannelsen af den demokratiske borger til et ideal den selvforsørgende borger. En selvforsørgelse der skal etableres ved at give den enkelte tilstrækkelige kompetencer til at kunne forsørge sig selv i så lang tid som muligt (Pedersen O. K., 2011) (Henriksen, 2013). Skiftet i idealet fra den demokratiske borger til den selvforsørgende borger sker ifølge blandt andre Ove Kaj Pedersen (2014) som en følge af de finansieringsproblemer, der har præget velfærdsstaten siden 1970'erne. Dette har bevirket et stigende udgiftspres, der ikke matches af tilsvarende stigende skatteindtægter. Det er en virkning, der forstærkes og hænger sammen med samme periodes deregulering og åbning af den internationale økonomi, ofte omtalt som globaliseringen, der har medført faldende vækstrater i hele den vestlige økonomi siden 1970'erne. Som en konsekvens af disse udfordringer ses der et skifte fra velfærdsstatens traditionelle keynessiansk inspirerede efterspørgselspolitik, der ved

hjælp af et progressivt og omfordelende skattesystem kompenserer for markedets tendenser til at skabe social og geografisk ulighed, til et strukturpolitisk fokus på produktionsfaktorerne, ikke mindst for at sikre markedet en veluddannet og motiveret arbejdsstyrke. Et skifte som Kaj Ove Pedersen italesætter som et skifte fra velfærdsstaten til *konkurrencestaten*. Mantraet i konkurrencestaten er forbedringen af konkurrenceevnen, og det skal ske ved at overtale befolkningen til at tilegne sig tidens nye slogans; mobilitet, fleksibilitet, kompetence og forandringsparathed. Slogans der i øvrigt matcher de store modernitetstænkere som Anthony Giddens (1996,2004), Ulrich Beck (1986,1997) og Zygmunt Baumans (2000,2006) samfundsdiagnoser om forandrede vilkår for det enkelte menneske, der på baggrund af globale processer stilles overfor øgede krav om selvstændig stillingtagen mellem stadig flere valgmuligheder. En udvikling der beskrives som en individualiseringsproces af det *senmoderne* menneske.

Mantraet om forbedringen af konkurrenceevnen ved hjælp af et fokus på at øge arbejdsudbuddet fører altså til, at den politiske opmærksomhed på uddannelse øges. Det der skal til for at øge arbejdsudbuddet og skabe den nødvendige motiverede og kompetente arbejdsstyrke er uddannelsessystemet. Den uddannelsespolitiske målsætning om, at 95 % af ungdomsårgangene skal gennemføre en ungdomsuddannelse (Undervisningsministeriet, 2013), ses altså af statens som en forudsætning for velfærdsstatens overlevelse. Formålet med uddannelse er derfor skiftet fra at handle om den enkeltes dannelse og retten til *det gode liv* til nu at handle om fælleskabets interesse i en kompetent arbejdsstyrke (Hjort, 2014) (Pedersen O. K., 2011). På samme måde som kompetenceforbedring ses som et led i at øge fleksibiliteten på arbejdsmarkedet, er der samtidigt et politisk fokus på at øge arbejdsstyrkens mobilitet og i den forbindelse at forsøge at skabe incitamenter til at få blandt andet unge til at flytte sig geografisk efter uddannelse og arbejde. Den geografiske mobilitet i forhold til uddannelse er derfor et af omdrejningspunkterne i den overordnede politiske italesættelse af dagsordenen. I det hele taget kan begreber som *konkurrenceevne*, *kompetenceudvikling* og *mobilitet* ses som en dominerende og magtfuld diskurs, der på effektiv vis udelukker politiske diskussioner af alternativer fra for eksempel uddannelsesgeografiske problemstillinger. Det er problemstillinger, som handler om, at der på trods af konkurrencestatens uddannelsespolitiske målsætninger vedbliver at være 10 måske 15 % af en ungdomsårgang (Katznelson, 2014), der ikke er i stand til at nå de uddannelsesmæssige krav, som forlanges af velfærdsstaten. Noemi Katznelson taler om en konkurrencestat, der tilsyneladende både skaber vindere og tabere. Den geografiske fordeling af henholdsvis vindere

og tabere i konkurrencestaten er en ofte italesat problemstilling af politikere og forskere, blandt andet på baggrund en række analyser og rapporter som de ovenfor nævnte, der viser, at yderområderne i landet halter statistisk bagefter, ikke mindst uddannelsesmæssigt. Der vil blive givet et nærmere præsentation af den eksisterende forskning på det uddannelsesgeografiske område i starten af analyseafsnittet. Som et eksempel kan der nævnes en analyse, foretaget af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (Baadsgaard & Mølgaard, 2011), hvor der peges på store geografiske forskelle i andelen af unge uden uddannelse eller arbejde. Deres kortlægning vises på forsiden af denne opgave, og illustrerer at kommuner i Nordjylland, Sønderjylland, Syd- og Vestsjælland samt Lolland Falster har flere unge uden uddannelse og arbejde end kommuner i eller nærmere de største byer. Områderne der falder negativt ud i undersøgelsen svarer til de områder, der almindeligvis omtales som yderområder, udkanten, eller sågar den 'rådne banan'. Samtidigt peger analysen på, at en stor del af de ressourcestærke unge, der faktisk bor i storbyerne, specielt København, faktisk er unge, der er opvokset i yderområder.

På baggrund af omtalte store politiske fokus på uddannelse og i sammenhæng med den tilsyneladende store geografiske spredning, der er i unges uddannelsesmønstre, er der i den seneste tid opstået en interesse i at søge en forståelse og forklaring af den spredning, som rapporter og analyser peger på. En forståelse der kunne bidrage til at imødegå de alvorlige og stigende tendenser, der er til, at den geografiske ulighed vokser imellem og internt i de danske regioner. Sådanne undersøgelser, der her omtales som uddannelsesgeografier, beskrives nærmere i det følgende problemstillingsafsnit, hvor det vil blive tydeliggjort, hvilke problemer der kan være forbundet med at lave sådanne undersøgelser.

Problemstilling

I lyset af stigende geografiske uligheder og det stadigt voksende fokus på uddannelse, der politisk kommunikerer som *lige muligheder til alle* (Statsministeriet, 2007) eller i det mindste en 95 % uddannelsesmålsætning (Undervisningsministeriet, 2013), findes der et stigende antal undersøgelser, der beskæftiger sig med uddannelsesspørgsmål i et geografisk perspektiv. Det er dette projekts ærinde at diskutere, hvordan denne ofte samfundsvidenskabeligt, sociologisk eller pædagogiske orienterede forskning i mange tilfælde anvender og låner geografiske begreber i deres rumlige analyser uden en tilstrækkelig reflekteret tilgang. Geografiske begreber som sted, rum og skala bruges derved ofte, som om deres betydning var selvindlysende og forklarende i sig selv. Den såkaldte rumliggørelse af samfunds- og socialvidenskaberne i de senere årtier, som

forklares nærmere i det følgende kapitel, har medført en omfattende anvendelse af geografiske begreber som sted, stedtilknytning, center-periferi, mobilitet og skala. I flere tilfælde, som det vil blive vist senere, sker det dog uden en egentlig forståelse af begrebernes rækkevidde og potentialer. Uden at medoverveje de vedvarende diskussioner og kampe om disse begrebers indhold og implikationerne af forskellige måder at bruge dem på, der vedvarende har præget geografifaget. Uddannelsesgeografi gøres altså af mange andre end geografier, men hvad vil uddannelsesgeografi sige, og hvordan opfattes begrebet i dette projekt?

I første omgang er det en sammensætning af to forskellige vidensfelter; uddannelse og geografi. Uddannelse handler om læring, og geografi handler om rum og sted. Begge felter er brede og har en tæt forbindelse til andre samfundsvidenskaber for eksempel sociologi, økonomi og politologi (Taylor, 2009, s. 654). Sammenhængen mellem uddannelse og geografi er i virkeligheden simpel, i den forstand at læring og uddannelse altid er situeret et sted, i en kontekst, og alle steder involverer en eller anden form for læring, praksis eller erfaring og altså uddannelse i den bredest mulige forståelse. Et reelt geografisk perspektiv er en opmærksomhed på den specifikke kontekst og på samme tid at se denne kontekst i dens overordnede kontekster. Altså at kunne bevæge sig både op og ned på forskellige skalaer. Det er det reelle geografiske håndværk og børnelærdom for enhver geografistuderende og samtidigt et meget svært overblik at opnå i praksis. I forbindelse med læsning af forskellige uddannelsesgeografiske undersøgelser med geografiske briller opstår der flere gange det indtryk, at de geografiske begreber og metoder i nogen grad anvendes for ukritisk, fordi anvendelsen sker uden en tilstrækkelig refleksion over implikationerne af forskellige måder at forstå og anvende begreberne på. Indtrykket svarer nogenlunde til det, som den britiske geograf Doreen Massey udtrykker herunder:

“It is very easy to argue that we should ‘take space seriously’. Everybody says it these days. There has indeed, it is rumoured, been something called ‘the spatial turn’. The rhetoric is everywhere; the content is more elusive” (Massey 1999 s. 11, citeret i (Taylor, 2009, s. 655))

Problemet med at anvende geografiske begreber ureflekteret og uden en tilstrækkelig forståelse for rumlige fænomener er, at undersøgelserne risikerer at drage forenkede eller ligefrem forkerte konklusioner eller at overse specifikke lokale problemstillinger eller muligheder. Dette er i høj grad problematisk, ikke mindst når det drejer sig om ofte meget dyre og offentligt støttede projekter, hvis resultater kan ende med at fungere som rådgivende og handlingsanvisende i forhold til vores forståelse og håndtering af uddannelsesgeografiske problemstillinger. Det er

derfor denne opgaves formål at se nærmere på, hvordan udvalgte rapporter går til deres uddannelsesgeografiske problemstillinger, og hvordan de begrebsliggør de geografiske og rumlige fænomener, de undersøger. At spørge dem om, hvad de kan sige på baggrund af deres tilgang, og hvad de ikke kan sige noget om. Hvad får de øje på, og hvad udelukker deres tilgang dem at få øje på. Det er væsentligt at se i hvilket omfang, det lykkedes rapporterne at adressere uddannelsesgeografiske problemstillinger i deres fulde kontekst og dermed også, hvorvidt der opnås at rejse spørgsmål, der vedrører politiske og magtmæssige forhold. Samtidigt med dette kritiske blik på eksisterende uddannelsesgeografisk forskning ses det derudover som denne opgaves formål at vurdere, hvordan geografifaget kunne bidrage til forståelsen af relationer mellem bopæl og uddannelse, og derved argumentere for nødvendigheden af en højere grad af tværfaglighed i tilgangen til problemstillinger vedrørende geografiske uligheder i uddannelsessammenhænge.

Formålet leder frem til nedenstående problemformulering, der også er denne opgaves overordnede undersøgelsesspørgsmål.

Problemformulering

Herunder præsenteres problemformuleringen formuleret som det undersøgelsesspørgsmål, der ønskes besvaret i opgaven:

”Hvordan anvendes og forstås geografiske rumlige begreber i aktuelle danske uddannelsesgeografiske rapporter, og hvilken betydning har denne forståelse for konstruktionen af steder og derved for forståelsen af problemstillinger, der relateres til ’unge’ og ’udkant’ og uddannelse? Efterfølgende vil det blive vurderet, hvordan et mere nuanceret geografisk perspektiv kunne bidrage til den uddannelsesgeografiske forskning?”

Underspørgsmål

Problemformulering leder frem til nedenstående undersøgelsesspørgsmål, der ses som styrende for den analytiske besvarelse af problemformuleringen. Rækkefølgen af undersøgelsesspørgsmålene ses derfor også som en logisk strukturering af, hvad man kunne kalde et forsøg på ud fra et geografisk perspektiv at dekonstruere udvalgte eksempler på undersøgelser, der relaterer unge og uddannelse til sted eller steder. Intentionen er derefter at udlede analytiske konklusioner, som kan belyse spørgsmålet i problemformuleringen.

Undersøgelsesspørgsmålene er opstillet i en oversigtsform herunder:

- Hvilke stedsbegreber anvender rapporterne, og hvordan forstår de dem?
- Hvordan konstrueres yderområder som steder i rapporterne?
- Hvordan konstrueres de unge i rapporterne?
- Hvilke konsekvenser har rapportens stedforståelse og konstruktion af yderområder og unge bosat i yderområder for rapportens resultater og konklusioner?

I det efterfølgende metode- og teoriafsnit vil den nærmere hensigt med netop disse spørgsmål fremgå. Ligesom der i afsnittet om analysestrategi vil blive redegjort for den nærmere fremgangsmåde i analysen.

Metode

Formålet med dette kapitel er at beskrive, hvordan spørgsmålene i problemformuleringen forsøges besvaret. Kapitlets hovedvægt er en uddybning af de teoretiske værktøjer og begreber, der er nødvendige dels for forståelsen af problemstilling og dels for den analytiske bearbejdning af det empiriske materiale. Det første afsnit i kapitlet er en introduktion til den metodiske tilgang, hvori de overvejelser, der har ført frem til valget af metode og teori samt deres samspil, forklares. Afsnittet er med andre ord en beskrivelse af projektets undersøgelsesdesign.

Introduktion til metode

For en opgave der beskæftiger sig med uddannelsesgeografiske problemstillinger og ikke mindst, når ærindet er at kritisere aktuelle rapporter for deres anvendelse og forståelse af geografiske begreber, er det logisk og nødvendigt at starte med at forklare, hvordan forståelsen af disse begreber har udviklet sig inden for geografifaget. Rumlige begreber, der for udenforstående kan synes selvindlysende og ofte anvendes med en indforstået naturlighed, har i geografifaget været og er stadig en kampplads om definitioner, der har efterladt geografifaget fragmenteret og spredt i vidt forskellige og ofte tværdisciplinære retninger. Det der forener geografien er en orientering om fænomeneres rumlige udbredelse, og det der desuden retfærdiggør, at man kan tale om et selvstændigt fag. Samtidigt er forståelsen af det rumlige også det, der deler vandene.

De rapporter, der undersøges i dette projekt, har alle som omdrejningspunkt at forholde sig til *sted*. Steder ses i rapporterne som lokalområder, periferier og centre, yderområder eller udkantsområder. Samtidigt tales der om forskellige former for stedstilknytning eller tilhørsforhold til steder, eller steder som sociale rum.

Undersøgelsesdesign

For at kunne besvare den undren der åbenbares i forbindelse med læsningen af aktuelle danske rapporter med et geografisk fokus på uddannelsesproblemstillinger og for at kunne besvare de deraf afledte forskningsspørgsmål, er det påkrævet at fremlægge de grundlæggende tendenser og diskussioner om forståelsen af det rumlige, der ikke mindst har præget geografifaget siden dets opståen. En problemstilling med så udtalte geografisk aspekter, som uddannelsesgeografien naturligvis implicerer, kræver en reflekteret og velovervejet tilgang til de geografiske begreber, der sættes i spil. Hensigten med denne designkonstruktion er at operationalisere et nuanceret begrebsapparat, der kan bruges til at diskutere og placere udvalgte rapporters forståelse af deres rumlige terminologier. Samtidig handler det om at anskueliggøre, hvilke muligheder deres

forståelser giver dem i behandlingen af deres emne, og ikke mindst hvilke begrænsninger deres håndtering af rumlige begreber medfører.

Med udgangspunkt i *stedsbegrebet* tager de følgende afsnit derfor læseren på en tur igennem den geografiske idehistorie for at illustrere, hvordan forståelsen af netop stedsbegrebet har udviklet og ændret sig. En sådan gennemgang vil helt naturligt komme i takt med andre af geografis kernebegreber. Begreber som rum, afstand, tid og skala, der ikke kan forstås uafhængigt af en forståelse for sted, og som i sig selv er grundlæggende for en reflekteret geografisk forståelse for sted. Kilderne til beskrivelsen af geografiske idehistorie er primært Frank Hansen & Kirsten Simonsens *Geografiens videnskabsteori* (2004) og ikke mindst Doreen Masseys *for space* (2005), der ses som den teoretiske inspirationskilde for projektet som helhed. Derudover er der hentet hjælp og inspiration fra blandt andre Anthony Giddens (*Modernitet og selvidentitet*, 1996,2004), Zygmunt Bauman (*Flydende modernitet*, 2000,2006), David Harvey (*Justice, nature, and the geography of difference*, 1996), Derek Gregory (*The Dictionary of Human Geography*, 2009), Bent Flybjerg (*Samfundsvidenskab der virker*, 2009) og Chris Taylor (*Towards a geography of education*, 2009).

Metodiske overvejelser

Under processen med at beskrive geografifagets udvikling blev det tydeligt at forskellige geografiske tilgange stadig er i spil, i dette tilfælde manifesterer de sig gennem de rapporter, der er udvalgt til at fungere som analyseobjekter. Tilgange der kunne repræsentere hver deres anvendelsespotentiale, hvis de vel at mærke anvendes med tilstrækkelig respekt for, hvad de henholdsvis kan og netop ikke kan udtale sig om.

En metodisk og konstruktiv tilgang kunne derfor meget vel udformes som en afprøvning og diskussion af forskellige tilganges styrker og svagheder i forhold til at skabe forståelse for forskellige stedsbegrebers anvendelsesmuligheder og begrænsninger i konkrete situationer. Den metodiske tilgang til projektet er derfor at beskrive de væsentligste geografiske orienteringer gennem tiden med fokus på udviklingen i deres rumlige begrebsliggørelser. Samtidigt vil der, hvor det er relevant, skeles til de sideløbende tendenser i samfundsvidenskaberne, og væsentlige begrebers indhold uddybes løbende i den sammenhæng og kontekst de dukker op i. Min metodiske påstand er, at det ikke vil være muligt at operationalisere for eksempel et stedsbegreb, uden samtidigt at vise den kontekst forskellige konceptualiseringer af rumlige begreber er opstået i. Den idehistoriske gennemgang skal derfor opfattes som en præsentation og diskussion af

teorier og begreber med henblik på en operationalisering, der gør dem anvendelige som analytiske værktøjer. Med henblik på at opnå en vis kontinuitet fortællers idehistorien også som en udviklingshistorie, hvorfor ikke alle afsnit er lige relevante i den efterfølgende analyse, men de er medtaget, for at forstå omfanget af de positioner geografien er spredt ud over. Andre tendenser og retninger er til gengæld udeladt eller blot antydnet, hvis deres relevans eller betydning for en fornemmelse for helheden vurderes som værende af mindre betydning.

Analysestrategi

I analysen af de udvalgte rapporters tilgang til og forståelse af stedsbegreber anvendes de teoretiske værktøjer, der præsenteres i nedenstående gennemgang af geografis idehistorie. Det vil også nærmere fremgå af dette afsnit hvorfor det overhovedet er et grundlæggende og centralt spørgsmål at stille til rapporterne. Derefter ses der, på, hvordan rapporterne bruger denne forståelse af stedsbegrebet til deres videre konstruktion af yderområder som steder, hvorefter analysen vil anskueliggøre, hvordan konstruktionen af sted, især yderområder, medvirker til at konstruere de unge, der er i fokus i rapporternes undersøgelser. Analysen afsluttes med en vurdering af ovenstående konsekvenser for rapporternes resultater og konklusioner. Formålet med dette kapitel er derfor at danne en teoretisk baggrund for den efterfølgende analyse af de udvalgte rapporter. I analysen udfoldes begreber og tilgange i de sammenhænge, det er relevant og i øvrigt med henvisning til den teoretiske gennemgang kapitel. Hensigten med dette er at være tilpas åben overfor nye spørgsmål, der dukker op i den analytiske proces. Spørgsmål, der kræver en teoretisk uddybning og forklaring, vises i forbindelse med de analytiske diskussioner, hvilket også er en formidlingsmæssig fordel. Den analytiske metode må derfor ses som en vekselvirkning mellem teori og empiri på baggrund af de på forhånd formulerede undersøgelsesspørgsmål. Nye teoretiske elementer inddrages i analysen, når en uddybning er nødvendig, eller når spørgsmål, der blotlægges i analysen, kræver inddragelse af andre teoretiske perspektiver. For eksempel beskrives Doreen Masseys teorikompleks i dette afsnit med henblik på at levere en overordnet forståelse af hendes ideer og især hendes stedsbegreb. Analysen anvender og diskuterer disse grundforudsætninger og stiller dem op imod de tilgange, der blotlægges igennem analysen af empirien. Samtidig vil der blive inddraget mere specifikke teoretiske perspektiver og kommentarer fra især Massey, undervejs i denne proces.

Vurdering af metode

Den metodiske tilgang der er valgt i denne opgave har både styrker og svagheder. Metoden er speciel fordi den på en form for indirekte måde angriber problemstillingen. Man kan sige at problemstillingen opdeles i et overordnet udgangspunkt, hvor interessen former sig om et problem der handler om geografiske uligheder i relation til unge og uddannelse. Det er dog ikke det problem der direkte undersøges i opgaven, men derimod andres tilgang til denne problemstilling der underkastes en undersøgelse. Det er derfor en metodisk svaghed at undersøgelsen ikke kommer længere end til i virkeligheden blot at kritisere andres arbejde, og reelt ikke bidrager til at belyse den overordnede problemstilling med andet end uprøvede, og mere eller mindre normative forslag til alternative tilgange. Et argument for metodens styrke er at der kan hævdes en relevans i netop at underkaste samfundsanalytiske rapporters tilgang til geografiske og rumlige fænomener et kritisk eftersyn. En relevans der består i at tilbyde geografisk assistance og ekspertise til analyser af de rumlige aspekter i samfundsmæssige problemstillinger. Argumentet for metoden er på den måde i virkeligheden et argument for en højere grad af tværfaglig tilgang til samfundsmæssige problemstillinger generelt, og ikke mindst i denne opgaves fokus på problemstillinger med så eksplicite geografiske aspekter. Omvendt kan den valgte metode bære præg af et ensidigt geografisk fokus, der til en vis grad skygger for et åbent syn på dels de udvalgte rapporters tilgange og styrker, dels kan komme til at skygge for den overordnede problemstilling. Med et nøgternt blik på opgavens resultater er det svært at sige sig fri for at metoden i til en vis grad har medført et for ensidigt fokus på gennemføre de geografiske pointer på bekostning af et refleksivt og tværfagligt overblik. På trods af dette har metoden været i stand til at pege på hvilke overvejelser man som samfundsforsker bør gøre sig bevidst om, inden man giver sig i kast med rumlige analyser. Metoden har kunnet pege på svagheder ved forskellige tilgange og metoder, og har også kunnet bidrage med alternative og mere nuancerede forslag. Det sidstnævnte kunne derved også være et perspektiverende afsæt til en videre undersøgelse. Der vendes tilbage til en mere konkret vurdering af metoden i konklusionen.

De næste to afsnit introducerer stedsbegrebet bredt. Det første afsnit peger på *stedets* rolle og relevans i vores hverdagsbevidsthed, mens det andet afsnit har fokus på *stedets* aktuelle status og relevans i både geografi og samfundsvidenskaben generelt.

Sted som et hverdagsbegreb

Ifølge den Danske Ordbog er et sted et ”område eller plads med bestemt beliggenhed og begrænset størrelse, fx hvor nogen befinder sig eller noget foregår” (ordnet.dk). Dette enkle opslag peger på *sted* som en fysisk afgrænset eller begrænset størrelse, men antyder også, at for at et sted opfattes som et sted, er det betinget af en menneskelig tilstedeværelse, handling eller opfattelse. Den simple definition peger altså både i retning af noget objektivt og målbart, imod det kulturelle og sociale – og måske oven i købet mod en mere subjektiv betydning.

Vi kender og anvender hele tiden *sted* i hverdagssproget. Vi føler os måske hjemme et bestemt sted. Vi hører om og besøger fremmede steder. Det er også oplagt, at *sted* har noget med det, man i almindelighed opfatter som geografi, at gøre. Som i definitionen ovenfor er steder placeret og afgrænset bestemte steder på verdenskortet; man omtaler byer, bygninger, landskaber, egne og regioner som steder. Det er straks sværere at få hold på begrebet, når det tillægges subjektive og identitetsskabende betydninger. Stedet får på den måde også en kulturel og social dimension. Samtidigt er det oplagt, at der også foregår noget på et sted. Steder forandrer sig i samspil med omgivelserne på mange forskellige niveauer. Fra naturens langsomme eller dramatiske processer og virkningen af individers daglige praksis og bevægelser til de overordnede sociale, økonomiske og politiske praksisser.

Som nævnt er stedsbegrebet et centralt begreb og studieobjekt for geografer. Man kan måske gå så vidt som til at påstå, på linje med *The Dictionary of Human Geography*, at stedet og forskelle mellem steder er selve indholdet i geografien – det er det råstof, der overhovedet berettiger geografien som en særlig disciplin og fagområde (Gregory m.fl., 2009, s. 539).

Stedsbegrebet – mere relevant end nogensinde? – mere udfordret end nogensinde?

Den idehistoriske udvikling i geografifaget er naturligvis sket i et samspil med andre fagområder og tendenser igennem tiden. Tendenser der afspejler skiftende sociale, kulturelle, økonomiske og politiske processer i den generelle samfundsudvikling (Taylor, 2009, s. 653). Andre fagområder beskæftiger sig naturligvis også med at forsøge at begribe sted og rum, og samfundsvidenskaberne ser ud til i højere grad end før at fokusere på rumlige metaforer som afstand, mobilitet, lokalisering og globalisering (Gregory m.fl., 2009) (Hansen & Simonsen, *Geografiens videnskabsteori*, 2004) (Massey, 2005). Zygmunt Bauman anvender begrebet ’flydende’ modernitet (Bauman, 2000,2006), der meget forenklet sagt karakteriserer en samtid,

der har mistet hidtidige faste holdepunkter som en tydelig identitet hos både individer og steder. Sat på spidsen kan man sige, at globaliseringens ophævelse af afstand og det lokales betydning medfører ”*the end of geography*” (Gregory m.fl., 2009, s. 540) Andre tilgange overskrider det globale negation af stedet og fastholder det udgangspunkt, at vi trods alt på ethvert givent tidspunkt er situeret et bestemt sted. Det er denne opgaves overordnede formål at argumentere for at geografien netop ikke er død. Tvært imod er der mere brug for at øge opmærksomheden på styrken i geografifagets metoder og begreber, ikke mindst set i lyset af den tilsyneladende rumliggørelse af samfundsvidenskaberne. I denne opgave ses denne tendens konkret i de rapporter om uddannelsesgeografiske problemstillinger der underkastets et nærmere analytisk øjesyn. Netop med det formål at argumentere for hvad geografi og en faglig forståelse for rumlige begreber kan bidrage med i samfundsanalyser.

Efter disse indledende overvejelser præsenteres en gennemgang af den geografiske idehistorie. Gennemgangen bevæger sig fra geografifagets opståen som en overvejende ideografisk og positivistisk disciplin frem til delingen i henholdsvis en humanistisk og en kvantitativ nomotetisk gren fra slutningen af 1960’erne. Den efterfølgende periode, der strækker sig frem til i dag, beskrives med fokus på samfundsvidenskabens tendenser til på den ene side at ville producere teoretiske synteser og konvergerende sociologier og på den anden side mere fragmenterede tendenser inspireret af socialkonstruktivismen, postmarxisme og diskursteorier. Gennemgangen slutter med et forsøg på at vise, hvor kulturgeografien står i dag, og den vil fokusere på at vise den britiske geograf Doreen Masseys bidrag til en kontemporær og konstruktiv geografi. Formålet er at demonstrere den udvikling forståelsen af det rumlige er gennemgået. Svagheder og styrker ved forskellige tilgange – og ikke mindst et argument for nyere geografiske erkendelser af det påkrævede i en nuanceret og sensitive tilgang til forståelsen af komplekse rumlige fænomener. Nedenstående gennemgang må derfor ses som en nødvendig forudsætning for at vise hvorfra forskellige rumlige tilgange stammer, når der efterfølgende ses på implikationerne af de forskellige rapporters anvendelse af rumlige forståelser og stedsbegreber i deres undersøgelser af sammenhænge mellem sted, unge og uddannelse. Gennemgangen vil samtidigt vise at geografien i høj grad stadig et levende og et vedvarende dynamisk forskningsfelt.

Geografifagets opståen

Hansen & Simonsen (2004, s. 46-54) peger på 3 sammenhængende årsager til geografis etablering som en særskilt videnskab. For det første opstår der i 1800’tallet et behov for at styrke nationalstaten og den nationale identitet. Skolen, med fag som litteratur, historie og geografi får

en vigtig rolle i den proces. For det andet er kapløbet om koloniseringen af den 3. verden i fuld gang, og der opstår derfor et behov for en bedre og mere videnskabeliggjort kortlægning af de nye territorier. For det tredje er der, som en følge af de førnævnte behov, brug for at legitimere koloniseringen og udbygningen af de 'fremmede', hvilket geografien velvilligt og med et problematisk element af racistiske tendenser bliver medvirkende til. Fremstillingen af de fremmede som en 'andethed' (som 'os og dem') – vel at mærke som en tilbagestående andethed i forhold til en højerestående europæisk civilisation – var både med til at styrke nationalidentiteten og legitimere imperialismen som et retfærdig og humant foretagende (Taylor, 2009, s. 653). I udgangspunktet studerede man de naturmæssige forudsætninger, der kunne forklare forskelle i den historiske udvikling forskellige steder på jorden.

Absolut rumforståelse og regionalgeografi

Den tidlige geografis fokus på kulturens (erhvervskulturens) naturafhængighed, udvikler sig til *regionalgeografien*, der beskrives som en ideografisk og empirisk videnskab, der med et positivistisk vidensideal baserer sig på observationer som den eneste form for gyldig viden (Taylor, 2009) (Hansen & Simonsen, Geografiens videnskabsteori, 2004). De danske geografer Martin Vahl og Gudmund Hatt definerer i 1922 geografiens genstandsfelt som:

"Geografiens Opgave er at skildre Jorden som Bolig og Virkeplads for Menneskene. Lande og Folk, Natur og Kultur er de Emner, Geografen søger at samarbejde" (Vahl & Hatt citeret i (Larsen, 2008)

Forståelsen af rum og sted baseres på dette tidspunkt i geografihistorien på målbare absolutte størrelser. Steder har en beliggenhed og en veldefineret udstrækning, og forudsætningerne for menneskenes virke gives på naturgivne præmisser som topografi, klima og ressourcer. Rummet opfattes således som uafhængigt af menneskelig adfærd og samfundsforhold og begrænser sig til at omfatte det fysiske rum, som vi kan se og affotografere på et konventionelt topografisk kort (Harvey, 2004). Stedet er altså i denne forståelse defineret på målbare, observerbare størrelser. Man taler om en *absolut* rumforståelse. Parametre der er væsentlige også i en moderne kontekst, og som i høj grad har lokalbefolknings og politikeres fokus, ikke mindst når der tales om udviklingsmuligheder i lokalområder – urbant som ruralt – og i denne sammenhæng om relationer mellem sted og unges uddannelsesstrategier. I et vist omfang baseres sociodemografiske kortlægninger i forbindelse med samfundsmæssige rumlige analyser stadig på en absolut rumforståelse. Nye strømninger i videnskabshistorien udfordrer dog

regionalgeografien og den absolutte rumforståelse. I løbet af 1950'erne skærpes de positivistiske idealer. Observationer og beskrivelser tillægges ikke længere tilstrækkelig forklaringskraft, med mindre de kan danne grundlag for universelle kvantificerbare lovmæssigheder – videnskaben skal baseres på logik og matematik. Samtidigt ses regionalgeografiens naturdeterminisme som ude af stand til at forklare komplekse samfundsforhold. Geografifaget ideografiske tilgang påvirkes derfor i denne periode imod en radikalt anderledes og nomotetisk tilgang eller epistemologi – en kvantitativ geografi, hvis bidrag til opfattelsen af sted og rum gennemgås kort herunder.

Det relative rum og den kvantitative geografi

David Harvey argumenterer i nedenstående citat fra 1967 for den kvantitative geografi frem for den ideografiske:

"(...) the student of history and geography is faced with two alternatives. He can either bury his head, ostrich-like, in the sand grains of ideographic human history, conducted over unique geographic space, scowl up broad generalization, and produce a masterly descriptive thesis on what happened when, where. Or he can become a scientist and attempt, by normal procedures of scientific investigation, to verify, reject or modify the stimulating and exiting ideas which his predecessors presented him with." (Harvey, 1967, s. 551)

Ud over at være et argument for den logiske positivistiske videnskabelighed leverer Harvey i ovenstående citat også et temmelig hånligt syn på regionalgeografiens metoder. Det er en hån, der ligger i værdien og den videnskabelige lødighed af studiet af det partikulære og unikke, som beskrives som et nærsynet blik på et løsrevet 'sandkorn' uden øje for lovmæssigheden og sammenhænge i det overordnede mønster af bestemte lejringsforhold, strukturer og teksturer, som sandkornene tilsammen danner.

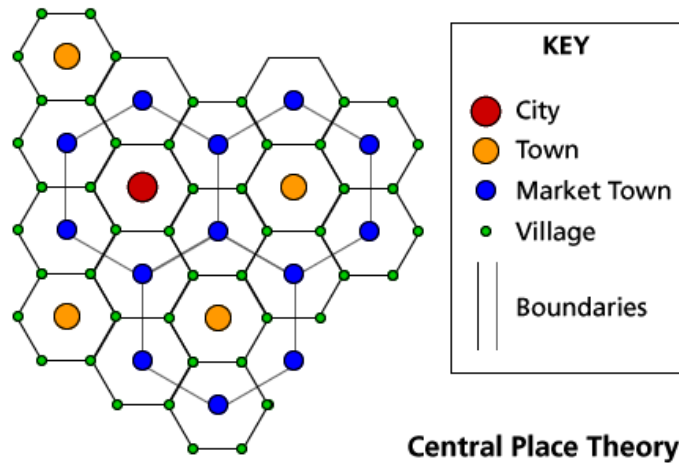
På baggrund af statistiske analyser vil den kvantitative geografi frembringe lovmæssigheder og sammenhænge i objekters placering i rummet i forhold til andre objekter (Taylor, 2009, s. 653). Opmærksomheden er på de relationer imellem objekterne, der kan forklare deres placering i rummet frem for det enkelte objekt i sig selv. Et andet væsentligt skifte i fokus er den kvantitative geografis hævde af faget som en statisk videnskab. Rum adskilles fra tid, og det historiske element, der hidtil har været vægtet i dele af regionalgeografien, trækkes ud af faget (Hansen & Simonsen, Geografiens videnskabsteori, 2004, s. 56). Rumlige relationer – vekselvirkningen mellem de rumlige mønstre og objekternes interaktion – hævdes som studiefeltet. Man studerer afstandens betydning for objekters eller fænomeners udformning og fordeling, adskilt fra det

substantielle indhold i relationerne mellem objekterne og de enkelte objekters særlige karakteristika og beliggenhed. Rumopfattelsen er blevet *relativ*, og perspektivet er de horisontale udbredelser frem for dybden i absolutte og konkrete tilfælde (Hansen & Simonsen, Geografiens videnskabsteori, 2004, s. 62).

I den relative rumopfattelse skabes eller eksisterer rummet i kraft af materielle objekters fysiske relation til andre objekter, og de kvantitative geografer finder deres metoder hos matematikken og fysikken. Det sociale og det rumlige bliver adskilte fænomener, hvor det sociale i modsætning til senere tendenser ses som eksterne relationer i forhold til rummet, og derfor uden interesse for geografien. I et tilbageblik konkretiserer David Harvey (2004) forskellen på den absolutte og den relativ rumopfattelse: Afstand i absolut forstand måles i enheder som for eksempel km eller mil. Den relative afstand mellem to punkter kan måles på flere måder. For eksempel ved at se på afstanden fra A til B i forhold til forbrug af tid, penge eller andre ressourcer. Den kvantitative geografi anvender et center-periferi perspektiv, der er baseret på at analysere binære relationer mellem centre og deres periferier. Tankegangen kendes også fra moderne udviklingsøkonomi (for eksempel Rostow) og klassiske afhængighedsteorier (for eksempel Amin), og ideen bygger på en forenklet og binær opfattelse af verden opdelt i centre og periferier. Det perifere defineres på de parametre, der karakteriserer centrene, og graden af periferitet bestemmes derfor af forskelle på de præmisser, der kendetegner centrene (Danson og De Souza, 2012 i (Lorentzen, 2014)). Moderne udviklingsøkonomi ser typisk verden i et modernitetsperspektiv. Centre – primært set som de vestlige økonomier – befinder sig på et evolutionært stadie, som de periferie områder, der er præget af traditionelle økonomier, er på vej hen imod (Potter m.fl., 2008). Denne tankegang er stadig fremherskende i de socialvidenskabelige tankegange (for eksempel Giddens, Bauman og Beck), og som vi senere skal se, beskriver disse verden som en overordnet epokal bevægelse fra traditionssamfundet, til et moderne og efterfølgende senmoderne samfund, der er drevet af globale tendenser. Fælles for alle disse udtryk er en forsimplet binær center-periferi opfattelse, der generaliserer virkeligheden og derved overser de internt forskellige relationer, processer og dynamikker, der findes i så vel centre som periferier (Massey, 2005).

Det nok kendteste eksempel fra den kvantitative geografis systemiske center-periferianalyser er Christallers 'servicecenter-model', der på en homogen og jævnt befolket overflade modellerer store, mindre og små byers ideelle fordeling i et mønster bestående af sekskanter på flere niveauer (Hansen & Simonsen, Geografiens videnskabsteori, 2004, s. 60). Tankegangen er, at jo mere specialiseret en service er, jo mere centralt må den være placeret. Center-

periferiperspektivet i denne tankegang kan beskrives som lineær hierarkisk (Lorentzen, 2014). Et simpelt eksempel på Christallers model kan ses herunder.

Figur 1. Christallers servicecenter-model, fra www.Voluntered Geographical Information

De kvantitative metoder anvendes i vid udstrækning stadig i samfundsplanlægningen. Blandt andet er Geografiske informationssystemer (GIS) bygget på matematisk behandling af kvantitative data, der er et nyttigt analyseværktøj i forbindelse med planlægning og kortlægning af systemer, netværk og strukturer fordelt i landskabet. Begrænsningen i den kvantitative geografi er dens logiske positivistiske præmis om virkeligheden, som bestående af målbare objektive størrelser og til en vis grad dens forudsætning af rationalitet som den dominerende drivkraft i den sociale verden. Fra slutningen af 1960'erne udfordres den logiske positivisme fra to meget forskellige positioner, som er henholdsvis den humanistiske og den radikale geografi. I nedenstående citat formuleres kritikken af David Harvey (2004), der fra et udgangspunkt i den kvantitative geografi har bevæget sig imod den radikale og økonomiske geografi, og derved i opposition til den logiske positivismes begreber om rummet. Kritikken stammer fra en ældgammel og fundamental videnskabsteoretisk diskussion om ontologi og erkendelse af virkeligheden:

"Space is relative in a double sense: that there are multiple geometries from which to choose and that the spatial frame depends crucially upon what it is that is being relativized and 'by whom'"
(Harvey, 2004, s. 4)

Rummet subjektiveres, fordi beskueren ifølge den kritiske position ikke kan ses som uden betydning for opfattelsen – eller repræsentationen – af rummet. Mangfoldigheden af former at

vælge i mellem, og hvilke forhold der fokuseres på, medfører nødvendigvis, at repræsentationen af rummet også kommer til at indeholde et udtryk for relationen mellem beskueren og det beskuede. Rummet kan derfor ikke ses uafhængigt af den der observerer. Hele spørgsmålet om muligheden af en objektiv erkendelse af rummet og af verden sættes således også i spil her. Dette spørgsmål er ligeledes i spil for den anden af de kritiske positioner, den humanistiske geografi, som gennemgås i det følgende afsnit.

Humanistisk geografi – Stedet som den 'levede erfaring'.

Udviklingen af den humanistiske geografi i slutningen af 1960'erne og 1970'erne er et dybtgående opgør med den logiske positivisme. Det grundlæggende opgør handler om en afvisning af *naturalismen* – den positivistiske hævde af et metodefællesskab mellem natur og humanvidenskaberne – for dens tingsliggørelse og dehumanisering af mennesker. Hvis mennesker udelukkende reduceres til kvantificerbare data på kort, i statistik eller i matematiske formler, opfanger man ikke det, der egentligt gør os til mennesker og adskiller os fra ting; nemlig vores normer, værdier og mening. Dette er egenskaber, der ikke så let lader sig forklare og kvantificere, men snarere må begribes igennem en forståelse (Hansen & Simonsen, 2004, s. 64-65). Fælles for de kritiske positioner, der har udviklet sig i forskellige retninger siden slutningen af 1960'erne, er en opfattelse af sted, henholdsvis tid og rum, som en social konstruktion. Ud fra denne præmis handler det interessante spørgsmål ikke om, hvorvidt det sociale er en konstruktion, men om, som David Harvey udtrykker det: *"by what social process(es) is place constructed?"* (1996, s. 293-294). Vandene deler sig her, og forskellige retninger betoner forskellige niveauer og aspekter i disse sociale processer i den meget omfattende litteratur, der beskæftiger sig med sted, på den ene eller anden måde. Med stedet som omdrejningspunkt kan sociale processer ifølge Harvey bestå af dels 'forestillinger' og former for 'institutionaliseringer', som 'sammensætninger (konfigurationer) af sociale relationer', som en 'materiel praksis', som udtrykte 'magtformer' og som elementer af 'diskurser' (Harvey, 1996).

Der er altså en del niveauer og perspektiver at vælge imellem, når konstruktionen af stedet underkastes en analyse, og langt fra at udelukke hinanden kombineres og sammenvæves perspektiverne fra ovenstående i konstruktionen af steder. Perspektivet i den humanistiske geografi er hverdagen og det subjektive niveau og inspirationen og det filosofiske grundlag i humanistiske perspektiv hentes fra især fænomenologien.

Fænomenologi

Fænomenologiens videnskabsteoretiske projekt er at forsøge at overskride skellet mellem individ og omverden. At overskride positivismens ontologi om virkeligheden som en objektiv entitet, der kan erkendes af uafhængige subjekter. Det sker blandt andet ved at knytte identitets dannelse til stedet. Martin Heideggers (1889-1976) forklaring på menneskenes *omverdensrelatering* fokuserer på vores praksis – vores hverdagsmæssige involvering. Stedskonstruktionens fokus flyttes fra bevidstheden til handlinger og praksis. Vi relaterer til verden i vores praktiske omgang med redskaber, brugsgenstande og andre mennesker, og verden antager mening for os igennem disse aktiviteter. Et andet begreb fra fænomenologien er *livsverdenen* eller den *levede erfaring*. Livsverdenen er givet forud for subjektet og udgøres af den 'taget-for-givne' og præ-refleksive erfaringen fra omgangen med dagligdagens ting og symboler. Stedet er netop den geografiske dimension af livsverden, og er derfor omdrejningspunktet for den humanistiske geografi. I stedet for rumlige love, afstande og interaktionsmønstre så den humanistiske geografi *oplevede rum* - de steder hvor mennesker opholder sig, lever, skaber deres erfaringer og finder mening (Hansen & Simonsen, 2004, s. 66-67).

Fænomenologiens ide om det sociale livs grundlæggende rumlighed nyder stadig anerkendelse og inspirationen der fra er også tydelig hos en lang række teoretikere, der beskæftiger sig med identitet, identitetsudvikling og læring. For eksempel Thomas Ziehe (2004), Etienne Wenger (2014), Bourdieu (1979, 1999) og her hjemme forskere som Knud Illeris (2014). Det er tanker om sammenhængen mellem identitet og sted, der også har inspireret forskerne i de undersøgelser af relationer mellem sted, unge og uddannelse, der præsenteres i denne opgave. Humanistiske geografer og fænomenologien er dog også blevet kritiseret fra flere sider. Kritikken går på dens subjektivistiske tendens samt et indtryk af måske overdreven romantisering af det lokale, det autentiske og det traditionelle - at hylde rødderne og hjemstavnen, så det tenderer til nostalgi og en længsel efter en fortidig naturlighed og harmoni (Hansen & Simonsen, 2004, s. 69,174) (Harvey, 1996, s. 306-311) (Massey, 2005, s. 69). Opmærksomheden på det subjektive og almenmenneskelige niveau får kritikere til at fremhæve en manglende forståelse af magtrelationer og sociale forskelles betydning. På trods af kritikken er det filosofiske udgangspunkt i den humanistiske geografi stadig i brug og indgår i den senere postmoderne dialog.

Inden vi kommer dertil, kastes der et hurtigt blik på den radikale og mere strukturalistiske geografi. Den er tidsmæssigt sideløbende med den humanistiske geografi, men med et andet

fokus og nok også en større indflydelse om ikke på udviklingen af stedsbegreber så på det mere generelle niveau.

Den radikale geografi

Den radikale geografi er præget af en marxistisk tilgang og er interesseret i de overordnede strukturer og samfundsprocesser, der betinger det konkrete og subjektive. Tilgangen er, som nævnt, et brud med dels positivismen i videnskaberne, men i særdeleshed også et opgør med en (påstået) neutral og samfundsmæssig uafhængig sfære for videnskab. Projektet er etisk og afkræver videnskaben et engagement i kampene mod ulighed og undertrykkelse i verden (Taylor, 2009). Videnskaben skal for eksempel anvendes til at frembringe viden, der kan mindske social ulighed for eksempel imellem regioner.

Virkeligheden ses som konstitueret af sociale relationer, og fokus er især på økonomiske og socio-materielle aspekter af samfundet. Med sit politiske engagement rettes blikket derfor mod den ulige økonomiskgeografiske udvikling på forskellige geografiske niveauer – her iblandt et regionalt niveau der beskæftiger sig med den ujævne økonomiske udvikling internt i de kapitalistiske lande (Hansen & Simonsen, 2004, s. 70-76). Den radikale geografis analyser og forklaringer refererer tilbage til de overordnede samfundsstrukturer, der anses for determineret af den historisk materielle udvikling i produktionsforholdene. På en måde objektiviseres disse kræfter, i hvert tilfælde kan man indvende, at den rene radikale tilgang mangler blik for aktørens rolle i samfundsudviklingen. Et manglende blik for den kompleksitet af faktorer og forskelligheder, der er med til at konstruere steder i den radikale iver efter at blotlægge overordnede strukturers årsagsforklarende egenskaber. Senere retninger forsøger at ophæve det radikale skel mellem struktur og aktør. Blandt andet ved at øge vægtningen af politiske og kulturelle aspekter i den radikale samfundsligning.

Moderne sociologier – og samtidsdiagnoser

I løbet af 1980'erne og frem opstår der flere forsøg på at *artikulere* en teoretisk balance mellem struktur og aktør. De kan opfattes som en kritik af henholdsvis den humanistiske geografis ensidige vægten af den menneskelige handlingers betydning i stedkonstruktionen, henholdsvis den radikale geografis overdeterminering af det socioøkonomiske. Det er dog også en anerkendelse af begge aspekters væsentlighed.

Inspirationen kommer fra samfundsvidenskaben, hvor især Jürgen Habermas (1962, 1990) begreb om *kommunikative* handlinger som bindeledet mellem *system* og *livsverden*, Pierre Bourdieus

(1979, 1999) forening af struktur og aktør med begrebet *social praksis*, samt Anthony Giddens (1996,2004) strukturationsteori, der med dens vægtning af den sociale praksis' organisering i tid og rum, får betydning for geografifaget. Den økonomiske geograf Doreen Massey arbejder i samme periode med en inddragelse af aktørens handlinger i hendes rum- og stedsbegreb (Hansen & Simonsen, 2004, s. 80-81). Der vil senere blive vendt tilbage til Masseys mere aktuelle bidrag i slutningen af dette kapitel. Herunder gives der et indtryk af de overordnede ideer hos Giddens, der som repræsentant for artikulationer af en syntese mellem aktør og struktur, måske er den der mest specifikt forholder sig til stedsbegrebet.

Senmodernitet - og adskillelsen af tid og rum

Den britiske sociolog Anthony Giddens (1996,2004) beskriver adskillelsen af tid og rum som et karakteristisk vilkår i moderniteten. Traditionelt oplevedes tid og rum som forbundne til steders beliggenhed. 'Hvornår' var forbundet til sociale aktiviteter 'hvor' og til selve indholdet i aktiviteten. Fremkomsten af moderne tidtagningsteknikker universaliserer tiden og er ifølge Giddens med til at fjerne tilknytningen til det lokale. Tiden bliver en 'tom' dimension – tømt for dens rumlige indhold. Giddens pointe her er, at adskillelsen af tid og rum gør, at de kan rekombineres på nye måder i koordineringen af sociale aktiviteter, men ikke nødvendigvis længere med en reference til særlige stedlige karakteristika (Giddens, 1996,2004, s. 28-29)

Stedet mister på den måde betydning som referencepunkt for individers livsforløb. Giddens reflektive og kompetente individer vælger selv hvor de vil bo, og den stedlige forankring bliver et valg i forhold til at planlægge og organisere ens livsforløb. Betingelser hvor en aftraditionalisering medfører tab af eksterne referencepunkter og tab af identitetsskabende stedlige og familiemæssige, værdier, normer og særlige karakteristika. Hvorved livsforløbet individualiseres som et reflektivt og internt referentielt fænomen (Giddens, 1996,2004, s. 174-175). For Giddens er det ovenfor beskrevne tab af stedsfølelse dog også en frisættende proces. Individet får med sin øgede mobilitet udvidet valgmulighederne for at vælge fællesskaber, der måske korresponderer bedre med individuelle interesser og smagspræferencer (Giddens, 1996,2004, s. 204), og hans teori implicerer, at de senmoderne effekter slår først igennem i centrale byområder. Det er i større byer, at senmodernitetens muligheder og frisættelser udfoldes tydeligst, og måske også i byen at de negative konsekvenser af individets frisættelse og medfølgende tab af stedsfølelse opleves stærkest.

På trods af senmodernitetens opløsende effekt på stedsfølelsen fremhæver Giddens dog også, at vi alle til enhver tid er situeret kontekstuel i tid og rum. Vi lever et lokalt liv underlagt kroppens fysiske begrænsning, men modernitetens forandring af steder og afstand trænger ind i vores lokale aktiviteter – såvel den individuelle fænomenverden som den kollektive tilværelses generelle univers. Giddens pointe er her, at vi på trods af en lokal tilstedeværelse oplever fænomenerne som reelt globale. Stedet gennemtrænges af fjerne påvirkninger, der kan skabe bekymringer, men i øvrigt indarbejdes som en rutinemæssig del af det sociale liv. Denne proces sker, bevidst eller ubevidst, aktivt igennem en ordning og udvælgelse af den mangfoldighed af indtryk og information, vi dagligt præsenteres overfor. Individet er igennem rutiner og vaner kognitivt i stand til at reducere den forstyrrelse, som omverdenens indtrængen kunne medføre. Resultatet af denne bearbejdning af omverdenen kan spænde fra lukkethed og modstand til forskellige grader af tolerance overfor ny viden og muligheder. Reduktionen af forstyrrelsen er med til at give en ontologisk sikkerhed – et nogenlunde stabilt verdensbillede. Alligevel skaber senmodernitetens vilkår spændinger, dilemmaer og ambivalenser med de konstante påvirkninger og forstyrrelser, som individet tvinges til at tage stilling til. På den ene side kan disse processer medføre en oplevelse af verden som fragmenteret og kaotisk. På den anden side kan globaliseringen af livsverdenen også virke fortrolighedsskabende i forhold til omverdenen. Situationer i ens nære omgivelser kan opleves som uigennemskuelige, samtidigt med at fjerne begivenheder forekommer integrerede og fortrolige. Man kan føle sig tættere forbundet til en person på den anden side af jorden, over nettet eller telefonen, end med et familiemedlem, nabo eller kollega. For eksempel kunne en optagethed af de globale klimaforandringer blive en livsstil – en form for tagen verden til sig – en forholde sig til verden også igennem praksis og handlen (Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 1996, 2004, s. 219-221). Omverdenen bliver, måske i lige så høj grad som nærmiljøet, en del af de identitetsdannende processer. Som det vil fremgå af den senere præsentation af empiri og efterfølgende analyse, har Giddens beskrivelse af samtidens forandrede vilkår været en stor inspirationskilde. Giddens samfundsdiagnose er dog også fra flere sider blevet kritiseret for blandt andet dens tendens til snarere at kunne forklare reproduktionen af vilkår, end at kunne forklare de mekanismer der skaber forandringer. Blandt hans kritikere er, som det senere vil fremgå, Doreen Massey, der ikke mindst anfægter Giddens og andres tendens til at fremstille verden i forsimplede dikotomier som tradition/ moderne.

En ny social- og kulturgeografi

På baggrund af de ovenfor beskrevne tendenser i samfundsvidenskaben, udvikles der ifølge Hansen & Simonsen (2004) sideløbende en ny social- og kulturgeografi. En geografi der metodisk nærmer sig de kvalitative og hermeneutiske metoder, der anvendes i dele af samfundsvidenskaben. I samme perioder opstår der dog også en del modreaktioner på ovenstående retnings arbejde med at producere generelle teorier og begreber, der kan indfange en såkaldt overordnet beskrivelse af samfundsudviklingen. Det er eksempelvis begreber som Giddens' *senmodernitet*, Baumans (2000,2006) *flydende modernitet* samt Latour og Urrys (2007) fokus på *netværkssamfund* og *mobilitet*. Fælles for mange 'modernister' eller synteseteoretikere er en italesættelse af et *globaliseringsbegreb*, der på mange måder spreder sig ind i den politiske sfære som en hegemonis diskurs. Som et vilkår, der er uden for den politiske og demokratiske rækkevidde, og derved anvendes som en legitimering af 'nødvendige' politikker og neoliberale logikker (Pedersen O. K., Konkurrencestaten, 2011) (Hjort, 2014) (Massey, 2005).

Post-geografier: repræsentationer, konstruktivisme og relativisme

Perioden fra 1990'erne til i dag er en del af et mere overordnet rumligt skifte i socialvidenskaberne, der startede med den konvergerende/syntetiserende moderne sociologis fokus på rumlige begreber. Fra et geografisk perspektiv synes de rumlige udtryk dog mere anvendt som retoriske metaforer end som substantielle geografiske begreber. Massey (1999) kommenterer det på denne måde:

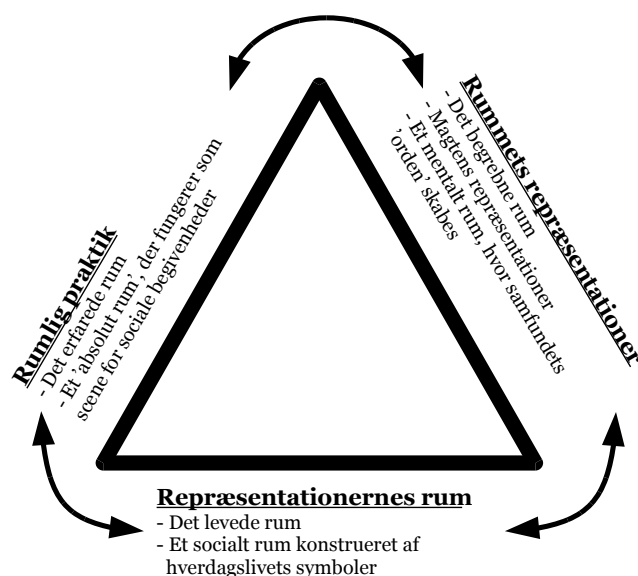
"It is very easy to argue that we should 'take space seriously'. Everybody says it these days. There has indeed, it is rumoured, been something called 'the spatial turn'. The rhetoric is everywhere; the content is more elusive" (Massey 1999 s. 11 i (Taylor, 2009, s. 655))

I uddannelsesgeografiske sammenhænge er der en stor interesse for Bourdieu og hans fokus på uddannelse og anvendelse af rumlige begreber (felt, habitus, position). Ifølge Taylor var Bourdieus anvendelse af rumlige begreber en tilfældighed, eller hvis ikke tilfældige, så skulle de højst forstås som metaforer. I hvert fald var det ikke hensigten med begreberne, at de skulle anvendes i forbindelse med rumlige analyser i uddannelsessammenhænge (Taylor, 2009, s. 657).

Sideløbende med de ovenfor beskrevne tendenser i socialvidenskabernes forsøg på at skabe 'store fortællinger' og universelle forklaringer, dukker strømninger med inspiration fra socialkonstruktivismen og poststrukturalismen op i de sociale videnskaber. Strømninger der også får stor betydning i geografien. Der tales om postgeografier eller den kulturelle vending i

geografien. Poststrukturalismen bryder med tanken om bagvedliggende og objektive strukturers selvstændige eksistens, som vi så i den radikale geografi. Oplevelsen af struktur og orden skyldes kontingente diskursive 'spil' af meningsgivende og dagsordensættende italesættelser og repræsentationer. De sproglige og diskursive udtryk ses heller ikke som subjektive, men snarere som konstruerende eller konstituerende det subjektive. Poststrukturalismen ophæver på den måde objekt-subjekt dualismen ved at ophæve både det objektive og det subjektive. (Hansen & Simonsen, 2004, s. 145-146). Bidraget til stedskonstruktionen er dens fokus på de processer, der producerer stedet snarere end lovmæssige strukturer. Det processuelle syn åbner for et mere dynamisk stedsbegreb. Steders forskellighed skyldes ikke nødvendigvis bagvedliggende eller ydre forhold, men kan stamme fra partikulære og konkrete relationer i den specifikke kontekst. Kritikken kan være, at alt relativiseres og kan betyde hvad som helst. Andre vil hævde, at strukturer blot erstattes med diskurser, og derfor også virker som en reduktion af virkeligheden.

Et eksempel på tankegangen ses hos Henri Lefebvre – der er kendt for sine teoretiseringer om rum og uddannelse. Rummet forstås her som en social konstruktion, et rum der grundlægges af sociale relationer (Taylor, 2009, s. 657). Lefebvre (1991) er blandt andet kendt for sin udvikling af et mere komplekst rumbegreb, der bidrager til nyere erkendelser om rumlige begrebers både relationelle og processuelle karakter. Herunder vises hans triademodell af rummet, der er et eksempel på post- strømningernes tankegang om virkeligheden som et socialt rum, der sammenfiltres af flere forskellige rumligheder.

Figur 2: Lefebvres triade fra *Plan of the present work*, 1991

Lefebvres bidrag er både en kritik af rumbegreber der tillægger det absolutte rum for stor betydning, og en kritik af et rumbegreb som udelukkende et mentalt rum. Rummet produceres derimod samtidigt af sproglige mentale forestillinger, som diskurser, symboler og repræsentationer, praktiske udfoldelse i det fysiske rum. Han retter på den måde også en kritik af mange diskursteoretikere, og socialkonstruktivisternes tilskrivning af det sproglige som konstituerende vores erkendelse af virkeligheden. Rummet kan ikke reduceres til en beskrivelse, men må konstrueres i praksis. På den måde åbner Lefebvre også døren op til geografien – til en geografi, med et mere komplekst rumbegreb, og orienteret mod studier af mere specifikke sammenhænge mellem praksis og det rumlige. I mod en geografi som studiet af kontekst.

Geografi som videnskab om det konkrete – som videnskaben om det kontekstuelle

Hansen & Simonsen (2004, s. 195) foreslår på baggrund af deres gennemgang af geografis idehistorie at se geografien som 'videnskaben om det kontekstuelle'. Det sker ikke mindst på baggrund af en den ovenfor bekræftede tendens til at indskrive det rumlige i samfundsteorien. Det handler om måder, hvorpå det sociale liv 'finder sted' i bogstavelig forstand. Om menneskers realisering, tilegnelse og overskridelse af steder og om de mange udtryk og forskelle, der skabes i den sociale konstruktion af rum, steder og landskaber (dette perspektiv er langt hen ad vejen også Doreen Masseys – og betones her, selvom også mere diskursive, eller strukturteori-orienterede tilgange er i spil). Den kontekstuel orienterede geografi placerer sig i mellem en bekræftende tendens (som fra den traditionelle regionalgeografi) og tendenser til at skabe generelle samfundsteorier (som vi har set det i den kvantitative og radikale geografi samt hos modernitetstænkere som Giddens, Bourdieu, Bauman, Habermas m.v.). Fokus rettes empirisk og teoretisk mod det sociale livs forskellighed og kontekstualitet og ser, som vi skal se hos Massey, sted, tid og rum som sociale parametre, der er direkte involverede og konstituerende for de sociale processer. Som parametre der på forskellige skalaer er under kontinuerlig dannelse og forandring og i sammenhæng med de sociale aktiviteter og praksisser. Netop det at erkende, at det konkrete må forstås i sin fulde kontekst på alle relevante skalaniveauer, er grundlæggende for nyere kulturgeografiske tilgange. Det at kunne bevæge sig på forskellige skalatrin er på den måde en del af det geografiske håndværk (Taylor, 2009). Studiet af det specifikke er derfor heller ikke kun interessant i forhold til et forsøg på at forklare det specifikke som udtryk for generelle mekanismer og tendenser. Forskelligheden er interessant for sin egen skyld, og teorier, der kan opfange dette, er snarere en værktøjskasse af begreber i arbejde, end det er generelle udsagn om

samfundet. Idehistoriske og fagfilosofiske overvejelser vil på den måde præge en kontekstuel geografi både teoretisk og metodisk (Hansen & Simonsen, 2004, s. 193-196). I forlængelse af de ovenfor beskrevne tendenser og erkendelser i kulturgeografien præsenteres herunder en alternativ tilgang til stedsbegrebet og det rumlige repræsenteret af Doreen Massey. Tilgangen bygger videre på de strukturalistiske og konstruktivistiske tilgange, der er antydnet i ovenstående idehistoriske gennemgang, men leverer også en hårdtslående kritik mod forskellige tilganges forståelse og ikke mindst praktiske anvendelse af rumlige begreber.

Doreen Massey – det processuelle mangesidede dynamiske rum

Den britiske geograf Doreen Massey, ofte beskrevet som økonomisk geograf og andre steder som feministisk geograf, leverer et omfattende bidrag til en forståelse af sted og rum. Hun udspringer fra en radikal og marxistisk skole, men inspirationen til hendes konceptualiseringer af rumlige begreber, som for eksempel sted, stammer fra et meget bredt filosofisk og teoretisk felt. Indflydelsen fra konstruktivister og diskursteoretikere som blandt andet Derrida, Laclau og Mouffe er tydelig, selvom hun også er i en løbende diskussion med disse teoretikere. Det, der gør hende interessant, er for det første hendes dybe geografiske forståelse og engagement i at sætte det rumlige, altså geografien, på dagsordenen. For det andet hendes ambition om igennem en gentænkning af rumlige begreber at bringe det politiske niveau på dagsordenen. Hendes argument er i virkeligheden, at almindeligt udbredte forståelser af det rumlige fastlåser mulighederne for at forstå forandringer og fremtiden som forhandlingsmuligheder, hvorved det politiske fratages sin betydning. Dette afsnit præsenterer hendes grundlæggende ideer og især hendes forståelse af stedsbegrebet. I den efterfølgende analyse vil der løbende blive trukket på disse grundlæggende elementer, samtidigt vil der blive tilføjet nye og supplerende elementer af Masseys teoribidrag, når det er analytisk relevant. I *For space* (2005) formulerer Massey et argument for "*an alternative approach to space*" (Massey, 2005, s. 9). En tilgang der, som hun selv udtrykker det, både har fordelen og ulempen ved at virke selvindlysende, samtidig med at den understreger nødvendigheden af det fortsatte arbejde med at udvikle en forståelse af det rumlige. Masseys tilgang kan opsummeres i hendes tre forslag, til en alternativ forståelse af rum:

For det første: "*that we recognise space as the product of interrelations; as constituted through interactions, from the immensity of the global to the intimately tiny*" (Massey, 2005, s. 9)

Det relationelle syn på rummet er ikke nyt, men en vigtig pointe her er opmærksomheden på skala og de gensidige relationer eller påvirkninger mellem skalaniveauerne. Selv den mest

minimale kontekst må ses i sin sammenhæng med den mest maksimale kontekst og i en forståelse af deres gensidige påvirkning af hinanden. En måske ikke særlig ny tankegang (afviger ikke fra Harvey og flere andre af de ovenstående), men som det også tidligere er fremhævet af Taylor (2009), er netop opmærksomheden på problemstillingers reelle og omfattende kontekstualitet ofte underbetonet i mange uddannelsesgeografiske studier. Det andet forslag fra Massey lyder:

”that we understand space as the sphere of the possibility of the existence of multiplicity in the sense of contemporaneous plurality; as the sphere in which distinct trajectories coexist; as the space therefore of coexisting heterogeneity. Without space, no multiplicity; without multiplicity, no space. If space is indeed the product of interrelations, then it must be predicated upon the existence of plurality. Multiplicity and space as co-constitutive.” (Massey, 2005, s. 9)

Det afgørende her er understregningen af vedvarende forskellighed og kontemporær mangfoldighed. Begrebet *multiplicitet* er et afgørende kernebegreb i Masseys tilgang til rum. Her oversættes det i første omgang til ’vedvarende forskellighed’, men kræver en grundigere udfoldning for at forstå rækkevidden af begrebet, hvilket vil blive gjort i afsnittet herunder.

Derefter uddybes forståelsen af, hvad der konstituerer rummet, hvor endnu et vigtigt begreb – *trajectories* - som jeg vælger at kalde *spor* sættes i spil. Det handler om, at alle entiteter må opfattes som havende et bestemt spor og dermed en fortsat historie, udvikling eller bane igennem tid og rum, som en art historiens manifestation i rummet. Indtil videre er argumentet, at hvis vi forstår rummet som muligheden af vedvarende og sameksisterende forskelligheder, og som struktureret af bestemte og forskellige historiske spor. Så er der, uden rum, ingen vedvarende forskellighed – og uden vedvarende forskellighed, intet rum. Masseys andet forslag afsluttes med inddragelse af præmissen fra det første forslag, og Masseys konklusion er altså, at rum må ses som et produkt af vedvarende forskelligheder. Hvis alting var ens, ville der ikke være noget rum (med et billede fra fysikken, svarende til en tilstand af entropi – altså ingen orden eller struktur – intet rum) , samtidigt ville der uden rum heller ikke være basis for at tale om forskelle. Vi har altså inden der ses på det sidste forslag at gøre med et rumbegreb, hvor rummet konstitueres af indbyrdes relationer og gensidige påvirkninger mellem vedvarende forskelle. Det tredje forslag lyder:

”that we recognise space as always under construction. Precisely because space on this reading is a product of relations-between, relations which are necessarily embedded material practices

which have to be carried out, it is always in the process of being made. It is never finished; never closed. Perhaps we could imagine space as a simultaneity of stories-so-far." (Massey, 2005, s. 9)

Rummet ses her som en befindende sig i en konstant konstruktionsproces, netop fordi rummet er et produkt af relationer. Relationer der er indlejret i en handlende materiel praksis, og som løbende udføres som en altid igangværende proces. Massey foreslår en begrebsliggørelse af rummet som en samtidighed af 'historier-indtil-nu'. Masseys rumbegreb er altså i høj grad relationelt, men også processuelt. Rummet skabes vedvarende. Netop det sidste har den politiske pointe, at fremtiden/rummet åbnes op for forskellige muligheder. Intet kan ses som forudbestemt eller uafvendeligt og må i stedet ses som vedvarende forandringer. Forandringer der nødvendigvis må være indeholdt i sfæren for det politiske, netop fordi forandringerne er et produkt af relationer af indlejrede materielle praksisser. Praksisser der kan eller i det mindste bør kunne tages op som et politisk spørgsmål og kunne forhandles og åbenbare den mangfoldighed af alternative muligheder, som fremtidens åbenhed indebærer. Dette syn på rum og historie som et åbent system står i klar modsætning til modernitetstænkernes 'store narrativer' om verden. Eller til marxistisk inspirerede ideer om forandringer i produktionsforholdene som bestemmende for en bestemt retning for fremtiden. Kun hvis rum – og historien – ses som åben, er der nogen begrundelse for en politik, der kan gøre en forskel (Massey, 2005, s. 11)

En måde at forklare eller konkretisere ovenstående antagelser om rummet og steders beskaffenhed kunne være ved at anvende et billedligt eksempel. Man kunne forestille sig en rejsende, for eksempel en togpassager, der på vejen igennem landskaberne nøje betragter de forbipasserende scenarier. Han ser landskabets bølgende former i bakker og dale, og hans første indskydelse tillægger dette en uforanderlig konsistens, der indrammer landskabet, men som vi ved er dannet og er under vedvarende omdannelse af erosive kræfter i overfladen og undergrundens uophørlige forskydninger. Landskabet bærer også præg af menneskelige aktiviteter. Jorden kultiveres, udjævnes og udrettes i et gensidigt samspil med naturprocesserne. Enhver form eller bygning, eller et hvert sted eller menneske, der iagttages på turen, repræsenterer en bestemt/særlig historie om spor gennem tid og rum. Alle repræsenterende en partikulær historie, produceret af indbyrdes relationer og gensidige påvirkninger og vekselvirkninger med omgivelserne i deres fulde skala. På samme tid eksisterer der derfor mangfoldige historier, der alle er forskellige og med hver deres særlige historie. Stederne udenfor vinduet er dannet af processer, der løbende har forandret dem. I dag fremstår de på en måde, der ville have været anderledes i øjeblikket før og også vil være anderledes i morgen. Rummet er en

samtidighed af historier-indtil-nu. At rejse er i den forståelse ikke kun en bevægelse igennem et rum, men medvirker, mere eller mindre, til forandringen og skabelsen af rummet. Man rejser ikke igennem et rum, men igennem et spor af vedvarende historier, som ens eget spor bidrager til. Inden der ses nærmere på Masseys stedsbegreb, vil betydningen af det centrale begreb multiplicitet blive udfoldet.

Multiplicitet og epistemologiske vanskeligheder

Doreen Massey gør opmærksom på en generel og historisk tendens:

"[I]t is an old association; over and over we tame the spatial into textual and the conceptual; into representation" (Massey, 2005, s. 20)

Massey peger her helt grundlæggende på den måde, vi vedvarende og historisk har begrebet det rumlige element af virkeligheden. Rum er erkendelsesmæssigt meget svært at håndgribeliggøre, og derfor har og er det kognitive kneb at opfatte rum gennem forskellige former for repræsentation, konceptualiseringer eller meningstilskrivninger, der alle fungerer som en rumliggørelse af virkeligheden. Masseys pointe er, at denne erkendelsesmæssige øvelse resulterer i, at de karakteristika og betydninger, der producerer vores rumliggørelse, derved samtidigt bliver tilskrevet selve det rumlige. Altså at repræsentationen kommer til at udgøre rummet og dermed vores erkendelse af virkeligheden. Når vi på den måde fikserer rummet i bestemte repræsentationer, bliver rummet derved også en måde, hvorpå vi kan erkende tiden. Rummet, eller repræsentationen af rummet bliver et udtryk for en skive af tiden - en måde hvorpå vi kan erkende et moment af tiden på. Problemet er bare, at rummet ikke kan reduceres eller holdes stille på den måde – jævnfør ovenstående præmisser for et alternativt rumbegreb. For at forklare hvorfor det forholder sig sådan, trækker Massey på filosofiske erkendelser fra Bergson og Deleuze, der beskæftigede sig med at udvikling af en forståelse af tid.

For Bergson og Deleuze_måtte tid opfattes som et processuelt fænomen og dermed som bestående af vedvarende strømme og bevægelser. Baggrunden var en reaktion på en overordnet tendens til: *"our exclusive preoccupation with extended magnitudes at the expense of intensities"* - og som senere udvides af Boundas med: *"the impatience is with our over-insistent focus on the discrete at the expense of continua, things at the expense of processes, recognition at the expense of encounter, results at the expense of tendencies"* (Massey, 2005, s. 20).

Ovenstående retter opmærksomheden på en almen tilbøjelighed, der også kunne hævdes at gælde for visse tendenser i samfundsrelateret forskning, til at opfatte ting, fænomener/entiteter med diskrete begreber som størrelse, afstand og antal. Måske fordi vi vanskeligt kan erkende virkeligheden på andre måder, og helt sikkert fordi det er lettere at måle, registrere og forklare verden på den måde. Masseys opfordring er, at vi i stedet må genforestille os en erkendelse af entiteternes væren eller tilstand som en vedvarende dannelse.

Fra et statisk til et dynamisk stedsbegreb

Når steder beskrives eller repræsenteres, sker det, som vi senere skal se, ofte ved hjælp af en reproduktion af en forsimplet opfattelse af geografi og rumlige begreber. Dette sker for eksempel ved kortlægninger af entiteters absolutte udbredelse i rummet. De karakteristika, der anvendes til at definere steder, overføres til overflader i landskabet. På den måde får vi et billede af fænomenets udbredelse, vi kan forholde os til, men det er på mange måder en reduktion af virkeligheden. Det er samtidigt en reduktion af geografien til et spørgsmål om absolutte og relative størrelser, og det er ikke mindst en reduktion af de steder, der falder ind under kategoriseringen. For eksempel bliver 'yderområder', 'udkanter' eller 'periferier' til steder og dermed en fælles betegnelse, der klassificerer og fastholder alle de steder, der falder ind under kategorien som sammenlignelige størrelser. Eksempler der ved en anvendelse af forsimplede positivistisk binære eller lineære metoder, deler verden op i centre og periferier. I sammenhæng med ovenstående beskrives et multiplicitetsbegreb, der kan bidrage til at udvide det geografiske perspektiv og overskride opfattelsen af steder som absolutte, statiske og kategoriserbare størrelser.

Vedvarende multiplicitet

Begrebet *multiplicitet* drejer sig om former for forskellighed og anvendes i blandt andet netværksteorier, hvor det benyttes til at beskrive komplekse sammenhænge mellem objekter og subjekters forskellighed og samtidige forbundenhed. Massey henter begrebet fra Bergson og Deleuze, der udarbejder en distinktion imellem diskret multiplicitet, der udtrykker absolut forskel som afstand, udbredelse og objektive størrelser - og så en kontinuerlig eller *vedvarende* multiplicitet der er optaget af gradforskelle (intensities) og det processuelle frem for det successive. Den vedvarende multiplicitet har forrang for den diskrete multiplicitet, og den ontologiske rækkevidde af denne erkendelse er, at virkeligheden må betragtes som bestående af kontinuerlige og forbundne processer. Erkendelsen udelukker derfor også det meningsfulde i at iagttage virkeligheden som separate og fragmenterede enheder, for eksempel i henholdsvis center

eller periferi kategorier. Ved at opfatte multiplicitet på denne måde, som en egenskab ved både det tidslige og det rumlige element af virkeligheden, åbnes der op for en forståelse af historien og fremtiden som åben, som muligheden for at noget nyt kan forekomme. Noget nyt der ikke allerede er forudbestemt af eksisterende kræfter, mekanismer og strukturer – som muligheden for det politiske. (Massey, 2005, s. 21).

Stedet flygtighed?

Ved at forlade forestillingen om rum som en (todimensionel) overflade forlades også stedet som en sådan forestilling. Hvis rummet består af simultane 'historier-indtil-nu', må steder være samlinger af sådanne historier eller artikulationer, der er omfattet af en større kontekst af rumlige betingelser. Karakteren af stedet produceres i skæringspunkterne med disse omgivende betingelser og af resultatet af denne konfrontation. Vi konstruerer sted, og vi gør det alle på forskellige måder, ved at sammenvæve en historie om 'her' og 'nu', på baggrund af det vi ved om stedets historie. Stedet konstrueres måske ved en form for afgrænsning, men Masseys pointe er, at disse grænsers mening og virkning konstant forhandles og vedvarende overskrides som et selektivt filtreringssystem (Massey, 2005, s. 130-131). Et stedsbegreb der af Massey opsamles på følgende måde:

"This is a understanding of place – as open ('a global sense of place'), as woven together out of ongoing stories, as a moment within power-geometries, as a particular constellation within the wider topographies of space, and as in process, as unfinished business" (Massey, 2005, s. 131)

Et sted kan altså ikke reduceres til et punkt på et kort, men må opfattes i sin helhed, som integreret i rum og tid – i en kontekst – som *spatiotemporale* begivenheder, begivenheder der eksisterer i tid og rum (Massey, 2005, s. 130).

Masseys stedsforståelse er ikke et forsøg på at opløse stedet ind i en mere overgribende rumlighed. Forståelsen drejer sig ikke om at dekonstruere stedet ved at afsløre dets mangel på sammenhæng med en forestillet essens (se fx Benedict Andersons 'imagined communities' (1991)) eller at forsøge at fremstille stedet som et udelukkende diskursivt fænomen. Masseys stedsforståelsen argumenterer ikke imod oplevelsen af stedsbaserede fortræffeligheder eller forsøger at ophæve steders særlige og specifikke karakter. Forståelsen ønsker derimod at gøre op med ideer, der romantiserer steder ved at tilskrive dem en forudgiven identitet. Det, der derimod er det specielle ved steder, er deres karakter af mere eller mindre vilkårlige forsamlinger af elementer på tværs af sociale og naturmæssige kategorier - og den deraf uundgåelige udfordring

det er at forhandle/konstruere et 'her' og 'nu' i mellem disse elementer og deres forskellige spor og historier igennem rum og tid (Massey, 2005, s. 140).

Ved at opfatte stedet som et skæringspunkt mellem forskellige spor og historier bliver det derfor også et unikt udgangspunkt for nye spor og historier som konstante igangværende processer, der nødvendiggør en involvering. Modsætningen er en fremstilling af sted som en statisk og forudgiven entitet, hvis sammenhæng kun kan forstyrres af udefrakommende påvirkninger. Stedet udfordrer os vedvarende med krav om deltagelse og stillingtagen, i mødet med elementerne, sociale som materielle. Stedet politiseres som et uundgåeligt skæringspunkt imellem hensyn, holdninger, interesser og ideer – det vil sige som et skæringspunkt imellem magtstrukturer. Politikken i sig selv har måske brug for en geografi, der kan afspejle geografien i sammenbundetheden og sammensætningen af relationerne på et sted. Måske kan en sådan geografi øge mulighederne for at forbinde lokale kampe med lokale politikker, der rækker ud over stedet (Massey, 2005, s. 148). Med de tilfældige samlinger af mangfoldige og forskellige elementer der indgår i stedet, opstår der en uundgåelig vilkårlighed, en kontingens, der nødvendiggør sociale institutioner. James Donald, 1999, der trækker på Laclau, udtrykker spørgsmålet om kontingens, magtmekanismer og den politiske mulighed på følgende måde:

"We experience our social world as simply the way things are, as objective presence, because that contingency is systematically forgotten. [...] although we cannot hope to capture the fullness of that contingency, it does, at particular moments reveal itself before us. It is the undecidability of the essential contingency which makes possible the opening up of the field of the political. The moment of antagonism where the undecidable nature of the alternatives and their resolution through power relations becomes fully visible constitutes the field of the political" (Massey, 2005, s. 151)

Det vil sige, at når vi erfarer den sociale verden, som om den er en objektiv tilstedeværelse, er det fordi, vi systematisk glemmer dens reelle kontingens. Selvom vi ikke kan opfatte omfanget af denne kontingens, præsenterer den sig i særlige øjeblikke for os. Det er netop denne uafgjorte essens af vilkårligheden, der åbner op for det politiske. I et særligt øjeblik af modsætningsforhold hvor uafgjorte alternativer, og magtrelationernes sløring af disse, åbenbares, og baner vejen for en reel politisk diskussion.

I forhold til reelle problemstillinger i yderområder kunne ovenstående gælde en adressering af nationale politikker, der gennem årtier har tilladt en fuldstændig skævvridning af

ressourceallokeringen i mellem centrale og perifere områder i Danmark. Det kunne også gælde et overordnet opgør med neoliberale politikker, der ved at trække 'globaliseringskortet', legitimerer 'nødvendige' politikker, hvor alle alternativer på forhånd udelukkes. På en anden skala kunne det være en reel politisk diskussion af, hvordan yderområdets forskellighed tages alvorligt, hvordan man i stedet for forsimplede generaliseringer og reduktioner på baggrund af blandt andet unuancerede forestillinger og geografi kunne adressere steders specifikke muligheder, potentialer og problemer. Efter dette sidste afsnit i udfoldningen af opgavens teoretiske fundament og forsøg på at operationalisere et stedsbegreb, fortsættes der i næste kapitel med den analytiske sektion af opgaven.

Analyse

Analysen består af en analyse og diskussion af 3 aktuelle uddannelsesgeografiske studier af uddannelsesproblematikker, hvor perspektiverne især er fokuseret på geografisk lokalisering – ikke mindst i det, der almindeligvis beskrives som yderområder eller udkant. Analysen fokuserer på studierne anvendelse og forståelse af geografi og ønsker at vurdere effekten af deres anvendelse af stedsbegreber. Det første afsnit i analysen giver et kort overblik over primært den danske forskning på det uddannelsesgeografiske område, hvorefter valget af de rapporter, der er udvalgt som illustrative eksempler på aktuelle danske uddannelsesgeografiske undersøgelser begrundes. Disse rapporter præsenteres, i forhold til deres formål, kontekst, tilgang og resultater, hvorefter de efterfølgende afsnit analyserer rapporterne med henblik på at besvare opgavens undersøgelsesspørgsmål.

Anden forskning på området

Dette afsnit forsøger at give et kort overblik over hvilken forskning, der primært i en dansk sammenhæng, udføres på det uddannelsesgeografiske område. Det nævnes desuden enkelte eksempler fra den internationale forskning på området. Der findes i Danmark en del institutioner der beskæftiger sig med at analysere og overvåge udviklingen på uddannelsesområdet set i sammenhæng med den geografiske fordeling. Blandt andet Undervisningsministeriet der, blandt andet ved hjælp af deres profilmodel (UNI-C Styrelsen, 2012), fremskriver tendenser på kommunalt niveau i forhold til uddannelsespolitiske målsætninger. Det nationale institut for kommuner og regioner – KORA, laver ligeledes en række analyser og udgivelser på området. For eksempel kommer de i marts 2014 frem til at unge i udkantsområder faktisk følger resten af landet i forhold til uddannelsespolitiske målsætninger, hvis man ser på hvor de boede som 15 årige – de er blot efterfølgende flyttet til større byer i forbindelse med uddannelsen (Houlbjerg m.fl., 2014). Derudover laver Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, som nævnt i problemstillingsafsnittet, en række analyser og rapporter der beskæftiger sig med uddannelsesgeografi. Tænketanken DEA støtter og arbejder ligeledes for forskning på uddannelsesområdet, og har blandt nedsat *Ungdomsuddannelseskommission* der indtil videre har udgivet baggrundsrapporten *Ungdomsuddannelsernes udfordringer* (Ramsløv, 2014), der blandt andet analyserer tilvalg og frafald i ungdomsuddannelserne og vurderer virkninger af reformer og eksisterende lovgivning på området. Endelig laver regionerne deres egne analyser ligesom Danmarks Statistik indsamler en lang række statistisk data vedrørende uddannelse og fordelinger.

I forlængelse af denne, mere eller mindre officielle forskning i uddannelsesgeografien og den overordnede opfyldelse af de uddannelsespolitiske målsætninger, findes der en række forskningsbidrag der mere bredt adresserer unges betingelser og livsvilkår i yderområder, og som af den grund også berører uddannelsesmæssige spørgsmål. Blandt andet kan nævnes grænseregionsforsker Carsten Yndigegn, fra Syddansk Universitet, der i forskningsprojektet; *Unge og regional identitet* fra 2003, har lavet et komparativt studie af 3.g studerende i tre forskellige dele af Danmark. To relativt perifere områder i henholdsvis sydlige og vestlige Jylland, samt et østligt byområde nord for København. Formålet med hans undersøgelse er at se på hvorvidt det, i et senmoderne dansk samfund, stadig giver mening at tale om regionale forskelle i unges holdninger og indstilling. Han spørger med blandt andet Thomas Ziehe, Ulrich Beck, Anthony Giddens og Sennet. Undersøgelsen er dels kvantitativ, dels kvalitativ og finder at der er forskelle på flere parametre mellem regionerne, men at de disse forskelle langt overskygges af indbyrdes forskelle mellem de unge indenfor de tre områder. På spørgsmålet om unges geografiske tilknytning viste de unge i østområdet sig at have en lille, men dog signifikant større lokal forankring end de landligt beliggende områders unge. På trods af de meget små regionale forskelle han fandt hos unges indstillinger, konstaterer han samtidigt at den afgørende forskel på periferi og center er at de unge i periferien, i modsætning til de unge nær centrene, ved at de bliver nødt til at flytte sig for at få del de i øvrigt meget geografisk ensartede forestillinger om det 'gode liv' (Yndigegn, *Unge og regional identitet*, 2003). David Thore Gravesens Ph.d.-afhandling; *Fra sted til sted – om boligkvarteret indretning for unges uddannelsespositioneringer*, er et Bourdieu inspireret kontekstuel og kvalitativt studie af 24 unge i tre socioøkonomisk forskellige boligkvarterer i Århus. Hans undersøgelse peger på at unges uddannelses- og karrieremuligheder er socialt bestemt og afhænger af fordelingen af privilegier i opvæksten. Privilegier der tildeles forskelligt afhængigt af de ressourcer der findes i de kvarterer man kommer fra. De unges individuelle valgmuligheder og formelle 'lige muligheder' overskygges derfor af strukturelle livsbetingelser igennem opvæksten (Gravesen, 2012). Jonathan Hermansen fokuserer i blandt andet; *Udkanten. Hvorfor kragerne vender*, 2011, på hvordan lokale erhvervstraditioner og faglige fællesskaber i højere grad henvender sig til drenge end til piger, og forklarer på den måde hvorfor flere piger end drenge vælger at flytte væk fra yderområderne. Hans konklusioner understøttes af fund fra blandt andet Michael Corbett (*Rural Schooling i Mobile Modernity*, 2009) der peger på at pigerne har færre jobmuligheder i den primærsektor der stadig er dominerende i nogle yderområder. Sune Jon Hansen, som vi skal se nærmere på i den fortsatte analyse, peger på noget lignende i hans studie fra Hirtshals (At komme

fra 'udkanten', 2014). Der findes en del svensk og norsk regionalforskning der fokuserer på forskelle mellem rurale og urbane områder, i forbindelse med unge, identitet og uddannelse. Faber m.fl. refererer blandt andet til den svenske geograf Margareta Dahlström, der peger på at unge i rurale områder i højere grad end i urbane områder oplever et modsætningsforhold mellem det moderne og globaliserede liv, og de 'lige muligheder for alle' der kommunikeres igennem medier og uddannelsessystemet, og deres reelle livsoplevelser og muligheder. Dahlström påpeger at normen for det urbane liv i vestlige kulturer præsenteres urealistisk igennem medierne, og skaber en modsætning mellem et forestillet moderne liv og det faktisk levede liv. Denne modsætning er særligt udtalt i landområder, hvor det levede liv kan synes langt fra det billede der kommunikeres igennem medier og uddannelsessystemet (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013). På den måde kan Dahlström ses som en understøttelse af Faber m.fl.'s resultater, som vi skal se nærmere på i den følgende analyse. Den britiske geograf Chris Taylor, beskæftiger sig med uddannelsesforskning, og argumenterer for en tilgang til uddannelsesgeografiske spørgsmål, der i lyset af demografiske forandringer i højere grad bør være tværfagligt orienteret. Ikke mindst argumenterer han for at udvikle det bidrag geografien som en fagdisciplin har at tilbyde forskningen på uddannelsesområdet (Taylor, 2009).

Udvalgte rapporter

De rapporter der anvendes som analyseobjekter er udvalgt fordi de netop tager udgangspunkt i problemstillinger der er afgrænset til sammenhængen mellem uddannelse og unge der er lokalisering i et yderområde. To af rapporterne (Beck & Ebbensgaard og Faber m.fl.) er desuden omfattende og offentligt støttede forskningsprojekter, hvorfor de må siges at kunne influere på holdningsdannelsen blandt de beslutningstagere der har bestilt forskningsprojekterne. Der er altså tale om forskning der til en vis grad har karakter af policy-oplæg, eller handlingsanvisning over for offentlige institutioner. Den sidste rapport er en Ph-d afhandling der er medtaget fordi den i tilgangen til problemstillingen adskiller sig fra de to andre rapporter, og på mange måder fungerer som et eksempel på uddannelsesgeografisk forskning der netop tager den geografiske kontekst alvorligt. Der kunne have været valgt at analysere flere eksempler på danske, eller udenlandske rapporter. I forhold til den plads der er til rådighed, er beslutningen om de nedenstående tre eksempler begrundet i at de er interessante og/ eller vigtige, og at en grundig analyse af tre rapporter skønnes mere udbytterig, end kortere analyser af flere rapporter. I præsentationen herunder beskrives de udvalgte rapporter med hensyn til deres undersøgelseskontekst, og det formål de selv udtrykker. Derudover ses der på de anvendte metoder og deres teoretiske tilgange.

Afslutningsvis præsenteres rapporternes resultater og konklusioner. Der er i præsentationerne tilstræbt at give et helhedsindtryk af rapporternes tilgang og resultater. Fokus er dog på de dele af rapporterne, der er relevante i et uddannelsesgeografisk perspektiv. Det vil sige rapporternes behandling af udkants- eller yderområder som steder, deres tilgang til og vurderinger af unges tilhørsforhold til steder, samt hvordan betydningen af steder undersøges og vurderes i uddannelsessammenhænge. Herunder gives en oversigt over de valgte rapporter, hvorefter afsnittet fortsætter med den nærmere præsentation af de enkelte rapporter.

De rapporter der er valgt til nedenstående præsentation og efterfølgende kritiske blik er:

- *Mellem Bagenkop og Harboøre – elevfortællinger fra danske udkanter*, skrevet af Steen Beck og Aase Ebbensgaard i 2009
- *Unge på kanten – køn, lokalitet og uddannelse*, skrevet af Stine Thiedemann Faber, Claus D. Hansen, Lotte Bloksgaard og Karina Torp Møller i 2011-2013
- *At komme fra 'udkanten' – Om sted, stedssans og unges uddannelsesstrategier i socialt rum under forandring – belyst gennem et casestudie af Hirtshals, en havneby på den nordjyske vestkyst*, skrevet af Sune Jon Hansen i 2011-14

Præsentation af Mellem Bagenkop og Harboøre

Afsnittet præsenteres forskningsprojektet *Mellem Bagenkop og Harboøre – elevfortællinger fra danske udkanter* med fokus på projektets kontekst, formål, metodiske/teoretiske tilgang, samt projektets resultater.

Undersøgelsens kontekst

Forskningsprojektet *Mellem Bagenkop og Harboøre* er udgivet af Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier ved Syddansk Universitet i november 2009, og er et samarbejde mellem Odense Katedralskole og Syddansk Universitet. Projektet er gennemført af Steen Beck & Aase Ebbensgaard – der er kendte for deres arbejde inden for området pædagogik og læring. Projektet er støttet af EU's sociale fond, Undervisningsministeriet og Region Syddanmark. Baggrunden for projektet er statiske observationer, der peger på forskelle mellem større vækstområder og udkanterne i forhold til unges uddannelsesvalg, samt forskernes antagelse om, at blandt andet geografisk baggrundskultur og lokalområders traditioner har betydning for unges fremtidsplaner

og valg af uddannelse og erhverv. Projektet handler om unge i udkantsområder og specielt deres forhold til uddannelse set i relation til andre erhvervsmuligheder. Der fokuseres på de, i Beck & Ebbensgaards terminologi, *udkantsunge*, der er på vej til gymnasiet, går i gymnasiet eller fravælger gymnasiet. Undersøgelsesfeltet er afgrænset til skoler og unge i Region Syddanmark, samt Region Midtjylland og region Sjælland.

Formål

Baggrunden og det overordnede formål for projektet er at undersøge gymnasieskolernes situation i Region Syddanmark i forhold til unge fra udkantsområder - der udgør en væsentlig andel af regionens rekrutteringsgrundlag. Resultatet af undersøgelsen består blandt andet af anbefalinger og forslag der, på baggrund af undersøgelsen, ønsker at bidrage til en diskussion af de mekanismer, der resulterer i, at unge på den ene side tiltrækkes og på den anden side frastødes af de gymnasiale uddannelser (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 37). Undersøgelsen har derfor også til formål at skulle fungere som en form for policy-oplæg både til gymnasieskolerne i området samt relevante politiske og forvaltningsmæssige niveauer i regionen.

Undersøgelsens formål bliver derfor for det *første* at se på, hvordan ”[udkants]unge balancerer mellem på den ene side traditions- og lokalkultur og på den anden side krav og forventninger i det moderne samfund” (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 17). Forskerne ønsker dermed at se på, hvordan tilhørsforholdet til et udkantsområde påvirker de unge generelt og i særdeleshed på, hvordan dette spiller ind på deres valg og fravalg af uddannelse. Ud over dette ønsker Beck & Ebbensgaard at undersøge, i hvilket omfang der findes særlige problemstillinger og handlemuligheder på skoler, beliggende i, eller med mange elever fra, udkantsområder. Samt i hvilket omfang skolerne allerede adresserer sådanne problemstillinger. Formålet i den forbindelse er at se på, hvordan gymnasieskolerne selv opfatter udkantsunges problemer og ressourcer - at se på gymnasieskolernes mulighed for tiltrække udkantsunge - samt at se på gymnasieskolernes forhold til lokalområdet, grundskolen og problemer i forhold til lærerrekuttering og transport. Afslutningsvist ønsker Beck & Ebbensgaard at præsentere et teoretisk perspektiv på læring og undervisning på baggrund af deres empiriske analyse. I denne præsentation fokuseres der primært på elementer, der knytter sig til den første del af Beck & Ebbensgaards formål – da de i højere grad end de øvrige formål med Beck & Ebbensgaards rapport, er relevante i forbindelse med nærværende opgaves undersøgelsesspørgsmål.

Metode og teorier

Empirien i Beck & Ebbensgaards undersøgelse er baseret på 77 kvalitative interviews med udkantsunge fordelt på 70 forskellige lokaliteter på Fyn, Sønderjylland og Sjælland/Lolland Falster. Derudover har de haft samtaler med skoleledere og vejledere på 9 gymnasieskoler der er i berøring med unge fra udkantsområder. Deres definition af, hvad der i undersøgelsen opfattes som et udkantsområde, hentes fra *Program for Den Europæiske Regionalfond i Danmark 2007-2013*, hvor placeringen på parametrene uddannelsesfrekvens, erhvervsindkomst, indbyggertal og ledighed udgør kriteriet for at kalde et område for yderområde - altså en standardiseret og almindelig udbredt sociodemografisk metode i analyser af rumlige fænomener. Den anvendte metode kortlægger på den måde 15 små og mellemstore områder i Danmark som yderområder. Beck & Ebbensgaard anvender begrebet udkant synonymt med Regionalfondens brug af begrebet yderområde. De understreger deres opmærksomhed på at de, ved at anvende begrebet udkant, også bruger et begreb med en indbygget etnocentrisme og negative konnotationer, der risikerer at have en selvforstærkende stigmatiserende effekt. Når de alligevel anvender udkantsbegrebet, er det med den forskningsmæssige pointe, at de faktisk også undersøger den virkning, det har på selvopfattelsen i 'udkanten', når de steder, de unge bor bliver omtalt og placeret i 'udkanten'.

De unge i undersøgelsen er elever på gymnasier, efterskoler og erhvervsuddannelser beliggende i udkantsområder, eller med en væsentlig andel af deres elever fra udkantsområder. De unge er her primært blevet kontaktet gennem skolerne. Andre er fundet gennem kontakt med UU-vejledere. Udvælgelseskriteriet har udover alder, køn, klassetrin, været især bopæl. Kravet til elevprofilen i forhold til bopælen har været at: *"Eleverne skulle bo et stykke vej fra store byer, på landet, i landsbyer eller i mindre stationsbyer"* (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 54). Med dette kriterie opfyldt er de unge i undersøgelsen herefter defineret og omtalt som 'udkantsunge'. Beck & Ebbensgaard forklarer i øvrigt ikke hvor de har de ovenstående kriterier fra - eller om deres sammenhæng med de førnævnte kriterier for definitionen af udkantsområder.

Beck & Ebbensgaard baserer deres antagelser om udkantsområder på teorier, der er funderet i kulturhistorie og sociologi. De anvender samtidigt en center-periferisk tilgang, hvor den historiske udvikling i forholdet mellem land (periferi) og by (center) har skabt bestemte sociale og kulturelle mønstre i udkantsområder. Uden specifik reference konstateres det, at den historiske udvikling har medført, at byområderne på parametrene mobilitet, kompleksitet og modernitet har overhalet landområderne. Ved mobilitet forstår Beck & Ebbensgaard: *"den hastighed hvormed personer, varer og kommunikation kan flyttes fra et sted til et andet"* (2009, s. 29). Kompleksitet

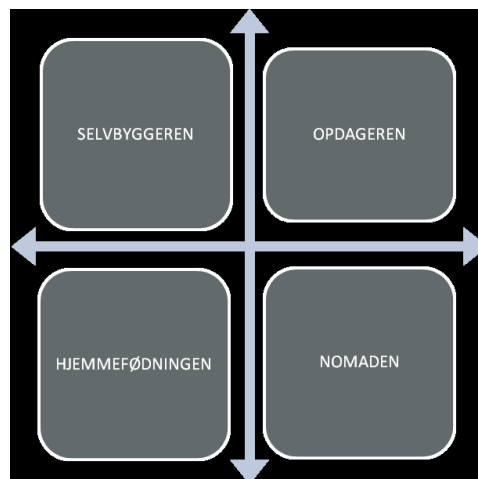
forklares som: ”*graden af variation i erhvervsformer, livsformer og offentlige og private ydelser og tilbud – herunder også kulturelle*” (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 29) og graden af modernitet, der ses som en konsekvens af graderne af mobilitet og kompleksitet i lokalsamfundene, forstås som: ”*graden af integration af moderne teknologi, moderne økonomisk tænkning og graden af imødekommenhed overfor moderne værdier*” (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 29). Det er svært at se, hvorfra Beck & Ebbensgaard udleder de ovennævnte parametre. De har ingen referencer til det ud over en bred henvisning til den historiske udvikling. De mangler i det mindste at forklare, hvad det er, der gør netop disse parametre særligt relevante og selvindlysende. Den manglende forklaring og reference efterlader samtidigt et indtryk af et temmeligt begrænset blik på et rumligt fænomen som ’sted’, eller ’udkant’.

Den teoretiske antagelse de udleder af deres ovennævnte strukturelle og historiske konstruerede parametre er, at de producerer særlige sociokulturelle betingelser, der kan udtrykkes som henholdsvis en tendens til modernitetskultur i bysamfundene, henholdsvis en tendens til traditionskultur i udkantsområder (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 31). Et ræsonnement der i øvrigt også henter inspiration og belæg fra sociologerne Weber og Giddens (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 51), der begge beskæftiger sig med at diagnosticere samfundsudvikling som en bevægelse fra traditionssamfundet til det moderne samfund - og efterfølgende senmoderne samfund (Giddens, Modernitet og selvidentitet, 2004 (1996)).

Den sociologiske tilgang hos Beck & Ebbensgaard er en bestræbelse på at forklare deres iagttagelser som et udtryk for en vis lovmæssighed. De bruger en hermeneutisk- fænomenologisk metode, der er inspireret af Webers analytiske konstruktioner af idealtypenbegreber for at kunne systematisere den viden, som deres omfattende empiri producerer. I en dansk sammenhæng er Thomas Højrup (Det glemte folk, 1989) anvendelse af livsformsbegrebet nok et af de mest kendte eksempler på at praktisere en idealtypetilgang. Som det vil fremgå senere, anvender Sune Jon Hansen også i sit aktuelle studie *At komme fra ’Udkanten’* blandt andet idealtypenbegrebet som en analytisk metode (Hansen S. J., 2014).

Beck & Ebbensgaard konstruerer 4 idealtyper for analytisk at kunne kategorisere tendenser i de unges holdninger og tænkemåder, dette gør de på baggrund af en tese om, at unge forholder sig til deres nutid og fremtid på et todimensionelt plan. Den ene dimension handler om mobilitet og bevægelse – den anden dimension handler om, hvad der opfattes som et godt liv. Beck & Ebbensgaard udvikler på den baggrund dels en sondring mellem lokal og global orientering, dels

en sondring mellem det individuelle overfor det kollektive. Sondringen mellem det lokale og det globale handler for Beck & Ebbensgaard (2009, s. 63-64) om et geografisk-kulturelt perspektiv, hvor en lokal orientering står i diametral modsætning til en global orientering – den lokale orientering handler om rodfæstethed og ideer om hjemstavn, den globale orientering drejer sig modsat om udsyn og en lyst til at flytte, bevæge sig. Disse orienteringer kommer derved til at fremstå som modsætninger. Sondringen mellem det individuelle og det kollektive bygger blandt andet på senmoderne forestillinger (Bauman, 2000,2006) (Giddens, Modernitet og selvidentitet, 2004 (1996)) (Beck U. , 1986,1997), der tolker den kollektive orientering imod stabile og varige fællesskaber som en længsel mod mere traditionelle livsformer – i modsætning til individuelle orienteringer der kobles til det reflektive og spejlende senmoderne menneske (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 65).

Figur 3 Idealtypemodell. Lodret akse, top: individuel orientering og bund: kollektiv orientering. Vandret akse, venstre: lokal orienteret og højre: globalt orienteret (kopieret fra (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 66))

Ved at krydse de to dimensioner – som vandret bevægelsesakse, der repræsenterer spændet mellem det lokale og det globale, samt en lodret livstilsakse, der illustrerer spændet mellem henholdsvis en individuel og en kollektiv orientering – opstår der fire rum (se figur 3), hvori fire idealtyper kan placeres: 'Hjemmefødningen' i rummet der indrammes af det kollektive og det lokale, 'Nomaden' der indrammes af rummet mellem det globale og det kollektive, 'Opdageren' mellem det globale og det individuelle og 'Selvbyggeren' der placeres i det sidste rum mellem det individuelle og det lokale. Sidste afsnit i præsentationen af projektet *Mellem Bagenkop og Harboøre* handler om undersøgelsens resultater, hvor fokus er på de dele af resultaterne, der handler om strukturelle og/eller kulturelle barrierer for udkantsunges uddannelsesadgang og uddannelsesvalg.

Udvalgte resultater

Beck & Ebbensgaard (2009, s. 266) finder, at udkantsunges erfaringsrum, i højere grad end unge i centrene, er præget af kulturelle værdier i lokalområderne og af deres familiære tilhørsforhold. Deres konklusion er noget iøjnefaldende, da de reelt ikke har talt med unge i centrene i deres undersøgelse. Gravesen (Fra sted til sted - om boligkvarterets betydning for unges uddannelsespositioneringer, 2012) modbeviser deres påstand og viser, at unge i byområder i høj grad er påvirket og knyttet til deres lokalområde. Dette underbygges i øvrigt af Yndigegn (Unge og regional identitet, 2003a), der i en komparativ analyse, i modsætning til Beck & Ebbensgaards påstand, fandt den største stedstilknytning blandt unge i det mest bynære af hans undersøgelsesområder.

Udkantsunges opfattelse af at bo i udkanten fordeles i tre grupper. En gruppe der ikke opfatter sig selv som boende i en udkant, eller være begrænset af det. En anden gruppe der ser sig selv som ekskluderede fra og med en lav status i forhold til centralt bosatte unge, samt en tredje gruppe der beskrives, som stolte af deres tilhørsforhold til et lokalområde og ser det som en særlig ressource. Fælles for dem er en oplevelse af, at de mange valgmuligheder og usikkerheder i *risikosamfundet* (Ulrich Beck) er placeret uden for lokalområdet stabile erfaringsrum.

Udkantsunge ses som manglende indsigt i de mange uddannelses- og erhvervsmuligheder, der tilbydes i det *komplekse senmoderne* samfund, hvorved deres valg får en karakter af tilfældigheder. Årsagen tilskrives blandt andet, at lokalområdets manglende kompleksitet (få med specialiserede erhverv og uddannelser) samt en ofte ringe infrastruktur og besværlige transportforhold tilsammen forringer kontakten til forskelligartede erhvervs- og studiemiljøer (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 270). Derudover opleves besværlige transportforhold i øvrigt af nogle udkantsunge som en barriere og stressfaktor, der kan betyde fravalg af uddannelser. Lang og besværlig transport er derudover en omkostning i forhold til fritid og lektier og kan virke ekskluderende i relation til sociale aktiviteter. Dette resultat er i øvrigt i overensstemmelse med resultater i forskningsprojektet; *Unge på kanten*, som præsenteres i næste afsnit.

Desuden finder Beck & Ebbensgaard (2009, s. 272-274), at piger i højere grad end drenge er orienteret mod gymnasieuddannelserne. Drengene er stærkere repræsenteret i den idealtipe, der kaldes 'hjemmefødningen', hvor det kulturelle tilhørsforhold betyder mest. For både piger og drenge ses forældrene ofte som rollemodeller for ideer om det gode liv. I nogle udkantsmiljøer er der tradition for selvstændighed og bestemte forestillinger om en direkte sammenhæng mellem

indsats og indtjening. For især drengene knyttes disse forestillinger til andet end skole og uddannelse. Mange drenge vælger samme erhverv som deres fædre og ses oftere end pigerne at fravælge skolen og videre uddannelse for i stedet at satse på at få et arbejde og tjene nogle penge. Mange 'udkantsunge', både piger og drenge, ses blandt andet på den baggrund at have udviklet udprægede selvstændighedstræk.

Undersøgelsen peger desuden på, at udkantsunge balancerer imellem forskellige former for *dobbeltidentitet*. En lokal forankring eksisterer på samme tid som lysten til at komme ud i verden. Identifikation med traditionelle og lokale erhvervsmuligheder er blandet med en identitet, der knytter sig til mulighederne i uddannelsessystemet. Endelig finder Beck & Ebbensgaard, at udkantsunge både oplever at være tilknyttet en lokal *periferikultur* samtidig med, at de vender sig mod de større byers kultur og livsformer. Samlet ses udkantsunge som påtvunget en mere eller mindre ambivalent dobbeltidentitet, der tvinger dem til at placere sig i spændet mellem opbrudsidentitet på den ene side og kulturel reproduktion på den anden (2009, s. 274-275). Man kunne spørge Beck & Ebbensgaard, hvordan de finder, at dette er et særligt vilkår, der gælder specielt for unge i yderområder? Inden dette spørgsmål i den efterfølgende analyse præsenteres den næste rapport i denne præsentationsgennemgang..

Præsentation af Unge på kanten

Dette afsnit præsenterer forskningsprojektet; *Unge på kanten – køn, lokalitet og uddannelse* og har ligeledes fokus på projektets kontekst, formål, metode og teori samt deres resultater.

Undersøgelsens kontekst

Forskningsprojektet *Unge på kanten – køn, lokalitet og uddannelse* startede i 2011 med midler fra Ministeriet for Ligestilling og Kirke. I alt 10 projekter, hvoraf projekt *Unge på kanten* var det ene, blev tildelt midler fra en pulje på 10 millioner. Formålet med den fremsatte pulje var at øge ligestillingen med fokus på at bryde med kønsopdelte uddannelsesvalg og især at undersøge, hvad der kunne bedre fastholdelsen af drenge i uddannelsessystemet. Baggrunden for fremsættelsen af den ministerielle pulje er et politisk fokus på social mobilitet på uddannelsesområdet. Specielt er drengenes situation i forhold til uddannelse - sammenlignet med pigerne - blevet problematiseret af en række handlingsplaner og reformprogrammer, der udpeger drengene som tabere i uddannelsessystemet. Derudover peger analyser, prognoser og opgørelser på, at en generel ulighed mellem kønnene i forhold til uddannelse især er udtalt i udkantsområder. Pigerne ser ud til, i højere grad end drengene, at fraflytte udkantsområderne for at tage en

uddannelse, hvilket efterlader en relativt stor andel af drengene tilbage, der enten benytter de forhåndenværende uddannelsesmuligheder, der findes lokalt, eller helt frafalder at tage en uddannelse overhovedet. En mulig konsekvens af disse tendenser er for det første, at der opstår en uddannelseskløft mellem mænd og kvinder, og for det andet at der skabes en kløft mellem center og periferi (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 9-10).

Forskergruppen bag *Unge på kanten* består af Stine Thiedemann Faber, Lotte Bloksgaard og Karina Torp møller, alle fra Institut for Kultur og Globale studier på Aalborg Universitets samfundsvidenskabelige fakultet, samt Claus D. Hansen fra Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, ligeledes på Aalborg Universitets samfundsvidenskabelige fakultet. Der vil i det følgende blive henvist til forskergruppen bag projektet med benævnelsen Faber m.fl.

Formål

Forskningsprojektet *Unge på kanten – køn, lokalitet og uddannelse* ønsker at belyse ”*hvorledes geografisk lokalitet spiller sammen med køn og uddannelse*” (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 10). Faber m.fl. viderefører Nielsen & Jørgensens (2013) kritik af tendenser til at forfladige diskussionen om de meget forskelligartede aspekter i forbindelse med drenges oplevelse af uddannelsessystemet, fremført i bogen *Drenge og maskulinitet i ungdomsuddannelserne*, ved at tilføje diskussionen et lokalitetsperspektiv. Begrundelsen er, at der i Danmark mangler viden om ”*hvilken betydning geografisk lokalitet (stedstilhørighed, lokale erhvervstraditioner, afstand til uddannelsessted, pendlingsmuligheder, osv.)*” (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 10) har i sammenhæng med køn og unges uddannelsesvalg. På baggrund af den, i en dansk kontekst, manglende viden om stedstilknytningsaspektet i en uddannelsessammenhæng – og med henvisning til at der på netop dette område findes en udbredt forskningstradition i Norge og Sverige – mener forskningsprojektet, at det er relevant at anvende et center-periferi perspektiv for at forstå udviklingen på uddannelsesområdet.

Metode og teorier

Unge på kanten – køn, lokalitet og uddannelse er et casestudie, hvor region Nordjylland fungerer som et eksempel på de problematikker, projektet ønsker at undersøge. Undersøgelsen er dels en kvantitativ surveyundersøgelse dels en kvalitativ interviewundersøgelse. Målgruppen er unge mellem 15 og 25 år, der kategoriseres i tre grupper. En gruppe der er i gang med en ungdomsuddannelse. En anden gruppe der har afbrudt et ungdomsuddannelsesforløb, og en tredje gruppe der ikke er i gang med en uddannelse eller har afsluttet en ungdomsuddannelse. Ud over

de unge i undersøgelsen er der foretaget fokusgruppeinterviews med professionelle, der er i berøring med unge i forhold til uddannelse.

Den kvantitative del af undersøgelsen er en spørgeskemaundersøgelse, der i perioden november 2012 til april 2013 resulterede i 3500 besvarelser fra unge i regionen. Den største del af besvarelserne (2437) er i gruppen af unge i uddannelse. Kontakten til de unge er oprettet gennem besøg i udvalgte klasser på uddannelsesinstitutioner. De to andre grupper er udvalgt fra henholdsvis UU-centres registre over unge, der er faldet fra en uddannelse (663), henholdsvis registerdata fra beskæftigelsesministeriet over unge på kontanthjælp, der ikke havde modtaget SU på undersøgelsestidspunktet (408).

Den kvalitative del af undersøgelsen består af fokusgruppeinterview med 30 unge med en ligelig kønsfordeling. Udvalgelseskriterierne og gruppeinddelingen er den samme som hos spørgeskemaundersøgelsen. Derudover er der afholdt fokusgruppeinterview med professionelle; studievejledere og UU-vejledere.

Forskningsprojektet *Unge på kanten – køn, lokalitet og uddannelse* tager udgangspunkt i en præmis om, at unge har forskellige vilkår og muligheder i forbindelse med valg af uddannelse. En række faktorer som social baggrund og køn, men også geografisk lokalitet ses som havende betydning i denne sammenhæng. Overordnet knytter de stedtilhørsforholdet og valget af uddannelse og erhverv til spørgsmålet om unges identitetsudvikling. De er i lighed med Beck & Ebbensgaard inspireret af Giddens, Bauman og Becks ideer om 'senmodernitetens' forandrede vilkår. Vilkår der blandt andet består i, at unge udsættes for flere valgmuligheder og større krav om stillingtagen mellem konkurrerende alternativer end tidligere. Konsekvensen er en øget individualisering og stigende krav til selvrefleksion, stillingtagen og forandringsparathed. Ved at trække på blandt andre Bauman og Florida ses geografiske forhold at spille ind i forhold til, hvem der risikerer af blive hægtet af den socioøkonomiske udvikling, og derved udsættes for marginalisering og eksklusion. Derudover trækkes der på Boun (2008), som ser globaliseringen ramme specielt de unge hårdt ved at skabe uklarhed om deres identitet og tilhørsforhold til steder. Denne udvikling rammer unge i perifere udkantsområder hårdere end andre, da disse områder ses som mere udsatte overfor globaliseringens ændrede erhvervs- og uddannelsesmønstre og øgede mobilitetskrav (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 22). Faber m.fl.'s tilgang er på den måde udpræget sociologisk. Faber m.fl. trækker desuden på viden fra Carsten Yndigegn (2003a og 2003b) og Sten Beck & Aase Ebbensgaard (2009), der begge har fundet, at drenge ser

ud til at have en stærkere stedstilknytning end piger på grund af deres tilbøjelighed til identifikation med fædrenes livstilmønstre. Yndigegn peger ifølge Faber m.fl. på, at udkantsunge stilles over for et valg om enten at tilrettelægge deres liv i deres lokalområde eller udenfor. Som et modsætningsforhold imellem bindende virkninger af traditionen på den ene side og modernitetens incitament i form af blandt andet mobilitet, uddannelse, karriere og job på den anden (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 21-23). I øvrigt den samme antagelse om, at udkantsunge har en tendens til at føle sig spændt op i en dobbeltidentitet, som vi så Beck & Ebbensgaard pege på i det ovenstående afsnit.

Stedstilknytning eller stedtilhørighed er et centralt omdrejningspunkt i projekt *Unge på kanten*. Som vi så ovenfor, forbindes tilknytning til steder med unges identitet og identitetsudvikling. Faber m.fl. forklarer etableringen af stedstilknytningen ved at trække på landdistriktsforsker Gunnar Svendsens (2007) begreb om *stedbundne ressourcer*. Begrebet handler om, hvordan lokale netværk skaber en form for social kapital. Fællesskaber med andre unge i lokalområdet ses som en ressource, der kan få unge til at vælge at blive boende. Jonathan Hermansen (2011) og Sune Jon Hansen (2011) anvender dette begreb og finder, at især faglige fællesskaber omkring lokale erhvervstraditioner spiller ind på unges mænds beslutning om at blive boende. Norske og svenske undersøgelser peger desuden på, at naturen og fritidsaktiviteterne i lokalområder tiltrækker drengene i højere grad end pigerne (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 25). Der trækkes desuden på Wacquant (1996) og Thuen (2003), der fremhæver stedet som en del af personers sociale karakteristika. Stedsfæstningen ses som en del af den sociale identitet – etableringen af et geografisk tilhørsforhold er en del af individernes placering i det sociale landskab (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 30). Endelig nævnes Massey's (1994) pointe om, at steder udformes af forskellige og mangeartede relationer mellem mennesker og udstrakt i tid og rum – og derved også er 'kønnede' forstået på den måde, at steder opleves og forstås afhængigt af individers sociale positioner og derved forskelligt. I forhold til kønstilgangen trækkes der på nyere socialkonstruktivistiske og interaktionistiske erkendelser i kønsforskningen. Køn forstås i dette perspektiv ikke som en essentialistisk tilstand, men som vedvarende forhandling og handlinger i relation til omverdenen. Undersøgelsens opfattelse af køn er derfor både et relationelt og samtidigt et processuelt fænomen (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 12-13). I denne sammenhæng ses det ovenstående som de væsentligste elementer i deres teoretiske fundament. Herunder præsenteres et udvalg af de metodiske tilgange til deres undersøgelsesspørgsmål på baggrund af blandt andet ovenstående teoretiske overvejelser.

Et centralt sigte med projekt *Unge på kanten* er at måle på kønsforskelle i besvarelserne. De registrerer derfor det biologiske køn og tester primært for disse kønsforskelle i besvarelserne. Derudover anvender de i den kvantitative surveyundersøgelse et amerikansk udviklet måleinstrument *Male Role Norm Inventory* og *The Femininity Ideology Scale* (Levant 2007), der via normative skalaer måler de adspurgte i forhold til deres syn på idealer og normer om, hvordan piger og drenge bør være. Metoden måler graden af deltagernes traditionalitet på spørgsmål om, hvordan mænd og kvinder bør handle socialt. I Faber m.fl.'s sammenhæng anvendes metoden til at placere besvarelserne på en traditions- og modernitetsskala (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 33-34).

Faber m.fl. spørger i undersøgelsen, på baggrund af ovenstående, om drenges tilhørsforhold til de steder de bor er stærkere end for piger, eller om de blot har andre relationer til lokalområdet end pigerne. I første omgang spørges der til tilknytning til henholdsvis lokalområde, by/kommune, Nordjylland og Danmark. Svarerne er fordelt på køn, uddannelse og bopælskommune (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 57-58). Sociale relationers betydning i forhold til stedstilknytning undersøges i relation til køn, uddannelse og bopælskommune. Der stilles spørgsmål til oplevelsen af fællesskab med andre i lokalområdet, hvorvidt det betyder noget at flytte, samt hvorvidt folk i lokalområdet opleves som hjælpsomme (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 60-64).

Undersøgelsen beskæftiger sig i særlig grad med betydningen af geografiske afstande og pendling i forhold til unges uddannelsesvalg, fravalg eller frafald. I den forbindelse anvendes et *center-periferi* perspektiv, der analytisk definerer steder/lokalområder/kommuner som mere eller mindre perifere ud fra afstanden mellem uddannelsessted og bopæl. Hvor perifert et lokalområde anskues at være baseres dels på afstanden i kilometer mellem bopæl og uddannelsessted, dels på hvor besværlig denne transport opleves (tidsforbrug, skift, fleksible afgang). Selvom hele region Nordjylland kan betragtes som en del af periferien i forhold til et perspektiv fra centrum af Danmark (København), er det hovedsageligt lokale centrum-periferi distinktioner inden for regionens grænser, der behandles empirisk i undersøgelsen (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 14-15).

Faber m.fl. anvender begrebet *udkant* som et skalabegreb, hvor udkant i et perspektiv kan anvendes om hele regionen, i andre perspektiver ses Aalborg som centrum og de større omgivende byer som udkant, og i mindre skala kan de mellemstore byer i regionen udgøre centre

med hver deres udkant – eller perifere lokaliteter. Overordnet karakteriseres udkantsområder med sociodemografiske parametre som bebyggelsesgrad og befolkningstæthed, befolkningsudvikling og uddannelsesniveau samt beskæftigelsesniveau. Altså overvejende ud fra at udkantsområder er forbundet med stagnerende økonomisk vækst og høj arbejdsløshed. Samtidigt er de udsat for affolkning på grund af, at de unge tager til de større byer for at få en uddannelse. Region Nordjylland beskrives som et område, hvis økonomi historisk set har været domineret af handel, traditionel industri og primærerhverv. Under indflydelse af globale processer er den traditionelle økonomi forandret til en postindustriell økonomi, hvilket medfører krav om andre erhvervs- og uddannelsesformer. Samtidigt ses denne udvikling som værende med til at skabe grundlæggende forandringer ved kulturelle og sociale relationer, hvoraf der nævnes forholdet mellem generationerne og forholdet mellem drenge-mænd og piger-kvinder (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 14-16). I det følgende afsnit præsenteres i kort form de dele af Faber m.fl.'s resultater og konklusioner, der er relevante i forhold til nærværende projekt, med skyldig hensyntagen til at give et nogenlunde dækkende helhedsindtryk af resultaterne.

Resultater

Faber m.fl. finder en svag tilbøjelighed til, at drenge er mere stedstilknyttede på det lokale/regionale niveau. Desuden har unge bosiddende i Aalborg den stærkeste tilknytning til deres by/kommune. Set i forhold til tilknytning til Nordjylland er den lavest i de to yderkommuner Morsø og Mariagerfjord og størst i de centralt beliggende kommuner. De unge der har forældre/bedsteforældre bosiddende i de unges eget lokalområde, udviser, både i den kvantitative og kvalitative del af undersøgelsen, større tilknytning til Nordjylland, og Faber m.fl. ser derfor, at familiemæssige relationer spiller en stor rolle i unges stedstilknytning. Samtidigt finder de hos gruppen af unge, der er flyttet sammen med en kæreste en større stedstilknytning til Nordjylland, hvilket foreslås at hænge sammen med mere traditionelle forestillinger om livet. Unge med traditionelle kønsopfattelser udviser i det hele taget større tilknytning til Nordjylland end unge, der tager afstand fra traditionelle kønsopfattelser, og Faber m.fl. foreslår på den baggrund at se en overordnet tendens til, at personer med traditionelle holdninger til samfundet er tilbøjelige til også at føle større tilknytning til det sted man bor. Det er lidt utydeligt, hvordan Faber m.fl. når frem til denne konklusion. De måler det ikke direkte, men ræsonnerer, at når den gruppe, der udtaler stor stedstilknytning i visse tilfælde, viser et sammenfald med den gruppe, der scorer højt på deres traditionsparametre, kan stedstilknytning forklares med tilstedeværelsen af traditionelle forestillinger. For eksempel ser de på unge, der tidligt er flyttet sammen med en partner/kæreste.

Dette tillægges traditionelle forestillinger om køn og samfund og forklaring af stedstilknytning (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 55-59).

På spørgsmålet om sociale relationer til lokalområdet ses det, i modstrid med anden forskning, at drengene oplever større fællesskab og ser mere positivt på betydningen af sociale relationer end pigerne. Generelt er der små forskelle på tværs af uddannelsestype og bopælskommune. På spørgsmålet om hvorvidt det vil ærgre en at flytte væk fra lokalområdet, ses der en positiv sammenhæng mellem familieforbindelser i lokalområdet, relation til naboer samt hvor længe man har boet et sted, set i forhold til graden af ærgrelse over at skulle flytte. Dette resultat sættes i sammenhæng med graden af traditionelle forestillinger om livet, hvor det antages, at personer med traditionelle forestillinger også vægter familie, naboer og lokalt samvær højt (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 58).

Med hensyn til betydningen af geografisk afstand finder Faber m.fl., at drenge pendler længere end piger, hvilket tilskrives, at flere drenge end piger går på EUD-uddannelser, der typisk befinder sig længere væk end andre typer af uddannelser. Det ses også af undersøgelsen, at der er en klar geografisk forskel på, hvor langt de unge pendler, men at det ikke er entydigt, at de unge i udkantsområderne pendler længst. Et resultat som Faber m.fl. forklarer med, at unge i udkanten eventuelt vælger uddannelser tættere på deres bopæl for at slippe for besværlig transport. Forklaringen understøttes af iagttagelser fra Beck & Ebbensgaard samt af udtalelser i fokusgruppeinterviewene. Endvidere bekræfter undersøgelsen Beck & Ebbensgaards konklusion om, at lang og besværlig transport går ud over fritid og forberedelsestid – og det kan have negativ virkning på sociale relationer til venner.

I undersøgelsen af faktorer der spiller ind på frafald, finder Faber m.fl. ingen effekt fra afstand til uddannelsen. De finder dog en sammenhæng mellem besværlig transport – forstået som ufleksible afgangstider og et stort tidsforbrug – og frafald på uddannelserne. De andre faktorer de har medtaget i denne undersøgelsesdel - fagligt niveau, sociale relationer og psykisk velbefindende - viser dog at have en større betydning for frafaldet.

Med hensyn til omfanget af flytning blandt unge finder undersøgelsen, at der mellem drenge og piger er en meget lille forskel på antal flytninger og afstand, og at lige mange aldrig har prøvet at flytte. EUD-elever flytter klart mere end STX-elever, og på tværs af kommunerne er de unge i Brønderslev/Dronninglund kommune flyttet signifikant mindre end unge fra Mors, Thisted og

Rebild. I begrundelserne for flytninger ses der ikke særlige forskelle i forhold til bopælskommune.

Med hensyn til flytteintentioner har lidt flere piger end drenge planer om at flytte inden for fem år. Mere end 8 ud af 10 drenge har dog også sådanne planer. Faber m.fl. viser, at unge i Aalborg og Rebild har de laveste flytteintentioner, mens unge fra Thisted, Mors, Vesthimmerland og Frederikshavn har langt højere odds for at ville flytte - og konkluderer, at jo mere perifert man bor, målt på afstanden til uddannelsesstederne i Aalborg, jo højere er sandsynligheden for at planlægge at flytte (forskellen på tallene i tabel 6.3 faktisk små - konklusionen er selvfølgelig ikke overraskende, men grundlaget for deres noget entydige konklusioner forekommer spinkelt!?) Uddannelse som begrundelse for at flytte er lavest i Aalborg og højest i Mors og Mariagerfjord og er større hos piger end hos drenge (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 88-93).

Faber m.fl. konkluderer til sidst, at unge både er optaget af vigtigheden af at få en uddannelse eller et arbejde, hvilket kan nødvendiggøre, at de må flytte, og på den anden side oplever de ofte, at sociale relationer i lokalområdet binder dem til det område de bor i. Denne ambivalens gælder også unge bosat i periferierne, som ellers har udtalt en stor stedtilknytning. Undersøgelsen viser, at de unge er påvirket af mediernes fremstilling af det moderne og urbane liv i en globaliseret verden, der handler om at være i bevægelse, at være forandringsparat og mobil (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 96).

I det følgende afsnit præsenteres den sidste rapport. Den adskiller sig med sin mere etnologisk/antropologiske og Bourdieu inspirerede tilgang en del fra de ovenfor præsenterede rapporter, der på trods af forskelle også rummer en del ligheder.

Præsentation af At komme fra 'udkanten'

Rapporten der præsenteres i dette afsnit er Sune Jon Hansens Ph.d.-afhandling *At komme fra 'udkanten' – Om sted, stedsans og unges uddannelsesstrategier i et socialt rum - belyst gennem et casestudie af Hirtshals, en havneby på den nordjyske vestkyst*, der tidsmæssigt er foretaget i en periode fra starten af 2011 til midten af 2014. Sune Jon Hansen er uddannet fra Københavns Universitets afdeling for Pædagogik og ansat på Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, der hører under det humanistiske fakultet på Københavns Universitet.

Undersøgelsens kontekst

Som det fremgår af afhandlingens titel, er undersøgelsen et casestudie blandt unge i Hirtshals. Undersøgelsen, som han selv kalder et etnografisk orienteret casestudie, handler om, hvordan sted og *stedssans* (forklares i det nedstående) spiller ind på de unges uddannelsesstrategier og deres muligheder for mobilitet og migration. Hirtshals ses som et sted, der lige nu er i forandring på grund af strukturelle ændringer i byens primære erhverv – fiskeriet. Der fokuseres især på børn af fiskere og fiskeriarbejdere, der perspektiveres i forhold til andre socialgrupper eller klasser i Hirtshals.

Formål

Sune Jon Hansen's formål er en overordnet interesse i *"at forstå og forklare unges uddannelsesstrategier i et lokalt og lokaliseret socialt rum under forandring – Hirtshals"* (Hansen S. J., 2014, s. 11). Mere konkret beskriver han sit formål som en hensigt om at behandle et sted systematisk. Både som et fysisk og *socialt rum* og som en *social kategori*. Hensigten med dette er at skabe en forståelse for, hvad der sker i et område, når den sociale mobilitet skifter fra det uformelle lokale niveau til et formelt nationalt niveau.. Et uformelt niveau hvor oplæring, arbejde og status findes i fiskeriet, og deraf følgende lokalt præget orientering og identitet. Overfor et formelt og nationalt niveau – hvor orienteringen er vendt væk fra Hirtshals, imod mere centraliserede og institutionaliserede uddannelses- og erhvervsmuligheder. Generelt ses studiet som et bidrag til at forstå *"sociale bevægelser fra det relativt stabile og tydelige mod relativt utydelige og ustabile reproduktionsmuligheder"* (Hansen S. J., 2014, s. 11). Overordnet er formålet med denne systematiske undersøgelse af *et sted* at medvirke til en forståelse af, hvad der kendetegner udviklingen i andre af landets *udkantsområder*.

Metode og teori

Sune Jon Hansen bruger en Bourdieu og etnografisk inspireret undersøgelsesmetode, der ønsker at bidrage til en forståelse for, hvordan *objektive* sociodemografiske karakteristika for udkantsområder så som fraflytning, stigende arbejdsløshed, stagnerende vækst, faldende huspriser og skævheder i alders- og kønsfordelingen osv. påvirker den *praksis*, herunder unges uddannelsesstrategier, der udledes i Udkantsdanmark.

Det empiriske materiale er en kombination af kvalitative interviews og samtaler med blandt andre unge, forældre, fiskere, og fiskeriarbejdere, samt feltnoter fra observationer i forbindelse med længerevarende ophold i Hirtshals. Disse ophold har for eksempel bestået i deltagelse i fiskeriet

på havet og arbejde i fiskeindustrien. I et vist omfang er der anvendt statistisk og historisk materiale for at illustrere og forstå den historiske og sociodemografiske kontekst i byen.

Afhandlingen er opdelt i to dele. Den første del etablerer Hirtshals som et sted, et *lokalsamfund* eller et socialt rum, hvor logikker og praksisser på havet og havnen fører frem til en analytisk konstruktion af en *fiskeriarbejderklasse*. Bourdieu er den primære teoretiske inspirationskilde, men der trækkes også på Thomas Højrup's livsformsanalyser i *Det glemte folk* (1989), som ud fra lignende empiriske metoder skaber sine analytiske konstruktioner af den *selvstændige* livsform, *lønarbejder* livsformen og den *karrierebundne* livsform. Sune Jon Hansen udtrykker i den forbindelse en skepsis overfor Højrup's strukturalistiske fokus på stat og magthavere, som ses at underbetone betydningen af de handlende aktørers indbyrdes relationer og kampe (Hansen S. J., 2014, s. 28).

Den anden del er vendt mod uddannelse, hvor der igennem kvalitative interviews fokuseres på, hvordan forældrenes indstilling til uddannelse og den familiære arv (nedarvede sociale kapital) påvirker de unges uddannelsesstrategier og muligheder for mobilitet og fraflytning.

Begrebsliggørelsen af en tilgang til lokalsamfund sker ved en bevægelse fra Tönnies *gemeinschaft/gesellschaft* kategorisering mod dels Wacquants begreb om territorial stigmatisering, dels Bourdieus begreb om sociale rum. Sune Jon Hansen beskriver Bourdieus feltbegreb som centralt i overskridelsen af en falsk modsætning mellem struktur og aktør. Et *felt* forstås af Bourdieu, her forklaret af Sune Jon Hansen, som et system af relationer mellem hierarkier af positioner i et større socialt rum. Der findes samtidigt en gensidig påvirkning og effekt mellem feltets positioner og det sociale rum (Hansen S. J., 2014, s. 30). Hirtshals som et sted, et lokalsamfund, en genstand, et socialt rum, ses på den måde som relationer mellem et hierarki af positionsstrukturer, interne logikker og eksterne betingelser. Bourdieu's stedsbegreb er på den måde grundlæggende relationelt. Ud fra dette teoretiske udgangspunkt arbejder Sune Jon Hansen sig i sine empiriske analyser frem til de forskellige positioner, der findes i Hirtshals, samt hvilke logikker der er dominerende og derfor strukturerer de interne hierarkier af positioner i relation til de eksterne betingelser. Positionen som fisker, eller konstruktionen af fiskeriarbejderklassen foretages på lignende vis igennem den empiriske analyse af praksisformer og logikker og relationer blandt fiskere og havnearbejdere. Det væsentlige i Bourdieus tilgang er, at udgangspunktet må tages i de praksisformer, der eksisterer. Ud fra praksisformerne etableres forskellige logikker og positioner.

Resultater

Det første af Sune Jon Hansens fem resultater – eller fund, som han selv benævner det - i Ph.d.-afhandlingen *At komme fra 'udkanten'* er, at strukturelle forandringer i eksistensbetingelserne, der før har sikret den sociale mobilitet gennem fiskeri og dertil knyttede erhverv, nu betyder, at uddannelsesvejen både strukturelt og subjektiv bliver en mulighed og/eller en nødvendighed. Strukturelt i forhold til uddannelsesrammer, politikker og lokale og nationale erhvervsforhold. Subjektivt i forhold til muligheder og oplevelse af nødvendighed – der varierer med familiernes klasses tilhørsforhold og sociale kapital. Denne del af hans fund minder om fund af den canadiske sociolog Michael Corbett (*Rural Schooling i Mobile Modernity*, 2009) i hans uddannelsesgeografiske studier i nordamerikanske afsidesliggende kystområder.

Det andet fund handler om, at den udbredte forståelse af vigtigheden af uddannelse praktiseres forskelligt. Denne forskel er tydeligst hos fiskeriarbejdernes generelle mistillid til uddannelsessystemet. Fiskeriarbejdernes logikker og praktikker, der er opnået gennem et liv på havet og havnen, indlejres socialt som et generelt moralsk system. Disse logikker og praktikker handler om traditionelle værdier, hvor det at kunne tage fra, klare sig selv, selvforsørgelse samt en værdsættelse og stolthed over det fysiske og hårde arbejde ses i modsætning og som en distancering til *skrivebordsfolkets* (den anden af Sune Jon Hansens analytiske kategorier) og uddannelsessystemets værdier.

Om det tredje fund ses fiskeriarbejdernes stedsans, logikker og praktikker, som værende opstået med rødder i en anden tid (– og et andet sted?). De unge orienterer sig nu væk fra Hirtshals og fiskeriet og imod uddannelsessystemet som deres mulighed for social mobilitet. Der opstår derfor brydninger mellem fiskeriarbejdernes traditionelle logikker og praktikker og de unges værditilskrivning af disse logikker, når de, som nu, er orienterede mod uddannelsessystemet som deres mulighed for at tilkæmpe sig kapital, position og social mobilitet.

Det fjerde fund handler om, at socialklasse spiller en afgørende rolle for de unges muligheder for at klare sig i uddannelsessystemet. Fiskeriarbejderfamilierne har typisk ikke den samme uddannelseskapital som deres analytiske modpol, skrivebordsfolket, hvilket stiller unge fra fiskeriarbejderfamilierne ringere end unge af skrivebordsfolket i forhold til at agere i uddannelsessystemet.

Det sidste fund i afhandlingen drejer sig om, at det ikke kun er den sociale klasse, der er afgørende for unges uddannelsesstrategier og muligheder. Internt, i blandt fiskeriarbejderklassen,

ses der nemlig store forskelle i forståelse og produktion af køn og fordeling af social kapital. Disse forskelle skabes af forskellige kombinationer af social klasse, social kapital, erhvervshistorie og køn. Forskelle der nedarves til nye generationer og viser sig som forskellige grader af tilknytning til Hirtshals som et sted. For alle unge i Hirtshals gælder det, at der både er noget, der forandrer sig – og samtidigt noget der – reproduceres. Graden af enten det ene eller andet handler også om den nedarvede/reproducerede sociale kapital – og har betydning, når unge vælger uddannelsesstrategier, der enten er vendt mod Hirtshals eller væk fra Hirtshals. De unges oplevelse af Hirtshals som et sted kan på en måde tilskrives værdier, der for nogen udspringer af lokale logikker og praksisser; at kende alle, familie, naturen og havet. Af andre tilskrives stedet værdier som et sted for tabere og uden muligheder for at klare sig. De forskellige værditilskrivninger afspejler, i hvilket omfang reproduceret social kapital kan legitimere traditionelle logikker og praktikker i Hirtshals – og dermed som afgørende for, om man vælger at blive eller flytte (Hansen S. J., 2014, s. 272-276).

De næste afsnit i analysen består af en analyse og diskussion af ovenstående rapporter. Herunder forklares i første omgang den valgte analytiske fremgangsmåde.

Analyselstrategi

Nedenstående analyse er overordnet et forsøg på at besvare spørgsmålene i dette projekts *problemformulering*. Det vil sige at undersøge:

”Hvordan anvendes og forstås geografiske rumlige begreber i aktuelle danske uddannelsesgeografiske rapporter, og hvilken betydning har denne forståelse for konstruktionen af steder og derved for forståelsen af problemstillinger, der relateres til ’unge’ og ’udkant’ og uddannelse?”

Og efterfølgende vurdere: *”Hvordan et mere nuanceret geografisk perspektiv kunne bidrage til den uddannelsesgeografiske forskning?”*

Analysen er styret af projektets underspørgsmål, der er udarbejdet på baggrund de overordnede undersøgelsesspørgsmål i problemformulering. Rækkefølgen af undersøgelsesspørgsmålene ses derfor også som en logisk strukturering af, hvad man kunne kalde et forsøg på at dekonstruere de udvalgte eksempler på uddannelsesgeografier – ud fra et geografisk perspektiv.

Undersøgelsesspørgsmålene er opstillet i en oversigtsform herunder:

- Hvilke stedsbegreber anvender rapporterne – og hvordan forstår de dem?
- Hvordan konstrueres yderområder som steder i rapporterne?
- Hvordan konstrueres de unge i rapporterne?
- Hvilke konsekvenser har rapportens stedforståelse og konstruktion af yderområder og unge bosat i yderområder for rapportens resultater og konklusioner?

Rapporternes tilgang til og forståelse af de stedsbegreber de anvender analyseres ved hjælp af de teoretiske værktøjer, der præsenteres i gennemgangen af geografis idehistorie. Derefter ses derpå, hvordan rapporterne bruger denne forståelse af stedsbegrebet til deres videre konstruktion af yderområder som steder, hvorefter analysen vil anskueliggøre, hvordan konstruktionen af sted, især yderområder, medvirker til at konstruere de unge, der er i fokus i rapporternes undersøgelser. Analyserne afsluttes med en opsamlende diskussion af ovenstående konsekvenser for rapporternes resultater og konklusioner.

Analyse af forskningsprojektet: Mellem Bagenkop og Harboøre – elevfortællinger fra danske udkanter

Det første spørgsmål, der stilles til Beck & Ebbensgaards rapport, lyder:

- *Hvilke stedsbegreber anvendes der i rapporten; Mellem Bagenkop og Harboøre – og hvordan forstås disse begreber?*

Beck & Ebbensgaard anvender flere stedsbegreber i deres rapport. Det centrale stedsbegreb, som også er en del af titlen på rapporten, er udkant. De skriver i indledningen til deres forskningsprojekt:

”Foruden at tale om periferier og yderområder kan man også tale om udkantsområder. I denne bog bruger vi primært betegnelsen udkant [...]” (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 23).

Udkantsområde, eller udkant, betragtes på den måde som synonymt med periferi og yderområde. I deres forklaring af begrebet anvender de et center-periferi perspektiv og taler i den forbindelse om en center-periferi problematik. Som eksempler på center-periferi problematik nævnes infrastrukturelle forskelle i rejsetid i forhold til absolut afstand. Store byer beliggende på hovedfærdselsåre har hurtige intercity- og motorvejsforbindelser, efterladende områder uden for disse linjer som relativt perifere på grund af lavere tilgængelighed til og fra centrene. Som et andet eksempel nævnes forskelle i økonomi og levestandard mellem center og periferi- forskelle,

som Beck & Ebbensgaard understreger er små set i en dansk sammenhæng, da de centrale vækstcentre ligger spredt ud omkring de store byområder på tværs af regionerne.

Beck & Ebbensgaards perspektiv på center og periferi ses på denne måde som et spørgsmål om relative forskelle mellem center og periferi. Periferien defineres på for eksempel parametrene infrastruktur/tilgængelighed og velstand, som noget der er mindre af, end der er i centrene. Beck & Ebbensgaard uddyber deres forståelse af periferien ved at trække på 'officielle' og 'objektive' definitioner fra *Program for Den Europæiske Regionalfond i Danmark 2007-2013*, hvor placeringen på parametrene uddannelsesfrekvens, erhvervsindkomst, indbyggertal og ledighed udgør kriteriet for at definere områder som yderområder. På den måde kortlægges 15 områder i Danmark som yderområder (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 24-25). Periferien defineres i forhold til centeret og karakteriseres på udvalgte og standardiserede sociodemografiske parametre.

To grundlæggende problemer hos Beck & Ebbensgaard

Der er *to grunde* til, at denne opfattelse af udkant og periferi er problematisk. For det *første* er de parametre, der vælges som afgørende for definitionerne – uanset hvor fornuftige og relevante de end er – i alle tilfælde et spørgsmål om et forskningsmæssigt valg og afspejler på den måde også bestemte opfattelser af virkeligheden. Hvis vi for overblikkets skyld rekapitulerer citatet og pointen fra David Harvey, i teoriafsnittet:

"Space is relative in a double sense: that there are multiple geometries from which to choose and that the spatial frame depends crucially upon what it is that is being relativized and 'by whom'"
(Harvey, 2004, s. 4)

Ifølge Harvey vælger Beck & Ebbensgaard altså imellem 'multiple geometries' når de definerer steder som udkanter. Men hvorfor netop disse parametre? Jo, parametrene udtrykker relevante forskelle mellem steder. Men der findes jo uendeligt mange andre parametre, man kunne måle på – natur- og miljømæssige, kulturelle og sociale – og vise statistiske sammenhænge, der skabte nye forestillinger om Danmarkskortet. Det er Harveys anden pointe. Selve valget af parametre, så længe der findes valgmuligheder, må jo foretages af en selektivt handlende aktør og kan derfor ikke hævdes som et udtryk for en objektiv eller universel rationalitet. Beck & Ebbensgaards foreløbige udkantsdefinition – som vi også senere vil se anvendt i deres videreudvikling af begrebet – er derfor et udtryk for en *bestemt* repræsentation, et 'forestillet' landkort. På den måde reproducerer Beck & Ebbensgaard uden at stille de nødvendige og kritiske spørgsmål til deres definition en 'forestillet' geografi om bestemte steders karakteristika. En reproduktion af

positivistiske og strukturalistiske tilganges 'spatiale fetichisme', der har mødt hård kritik i nyere geografiske tilgange for deres tilskrivning af rumlige strukturers selvstændige og determinerende effekt på menneskelige handlinger (Harvey, 1996, s. 197) (Massey, 2005, s. 164-165) (Pacione, 2009, s. 23).

Ifølge Doreen Massey er ovenstående et udtryk for en problematisk og generel historisk tendens:

"[I]t is an old association; over and over we tame the spatial into textual and the conceptual; into representation" (Massey, 2005, s. 20)

Massey (Massey, 2005, s. 20-21) peger her helt grundlæggende på den måde, vi vedvarende og historisk har begrebet det rumlige element af virkeligheden. En historisk tendens som blandt andet kendetegnede den kvantitative geografis tilgange og metoder – og som også viser sig i samfundsvidenskabernes arv fra den positivistiske strukturalisme. Tendenser og tilgange der i denne forbindelse ukritisk overtages af Beck & Ebbensgaard.

Årsagen til denne gentagne reduktion kunne stamme fra vores erkendelsesmæssige problemer med overhovedet at begribe kompleksiteten af rumlige fænomener kombineret med menneskets vedvarende søgen efter forklaring og mening. Derfor gribes til det lette og det umiddelbart målbare og forenkede årsags-virkningsforklarende. Dette gøres for eksempel ved hjælp af kognitive kneb, der igennem forskellige former for repræsentationer, konceptualiseringer eller meningstilskrivninger konstruerer en rumliggørelse af virkeligheden. Det problematiske heri – hvilket er Masseys pointe – er, at denne erkendelsesmæssige øvelse resulterer i, at de karakteristika og betydninger, der producerer vores rumliggørelse, samtidigt bliver tilskrevet *selve* det rumlige. Altså at repræsentationen kommer til at udgøre rummet – vores erkendelse af virkeligheden. Beck & Ebbensgaard viderefører ukritisk en sådan forestilling om virkeligheden, som bestående af udkanter og centre. De kunne have grebet det anderledes an. For eksempel ved at starte med at spørge sig selv om, hvad en udkant er, og på hvilken måde et sådant begreb overhovedet giver mening – og først derefter begynde at overveje, hvordan de vil opfatte unge, der er bosat i de områder, de interesserer sig for.

Den *anden* grund til at Beck & Ebbensgaards center-periferi tilgang er problematisk eller utilstrækkelig ligger i selve perspektivet. Periferien defineres og opfattes igennem relationen og sammenhængen til centrene, hvorved muligheden for at se på periferien som en entitet i sig selv, som forskellige steder med hver deres komplekse indbyrdes eksterne som interne relationer,

udelukkes. Steder der, som Massey forklarer det, er karakteriseret ved mere eller mindre vilkårlige forsamlinger af elementer på tværs af sociale og naturmæssige kategorier, og den deraf uundgåelige udfordring det er at forhandle/konstruere et 'her' og 'nu' i mellem disse elementer og deres forskellige spor og historier igennem rum og tid (Massey, 2005, s. 140). Et sådant stedsbegreb står i modsætning til en simpel opfattelse af sted/periferi/udkant som en statisk og forudgiven entitet og dermed også i modsætning til Beck & Ebbensgaards ukritiske anvendelse af et center-periferi perspektiv, hvor steders dynamiske elementer, dets aktørers forskelligartede ressourcer og muligheder reduceres til eksterne strukturelle påvirkninger fra omverdenen.

Beck & Ebbensgaards tilgang til stedsbegrebet bygger således på det, man kunne kalde forsimplede binære eller lineære distinktioner mellem center og periferi og mellem by og udkant, som blandt andet kendetegner tilgangene i den kvantitative geografi. Tilgange der i sine ambitioner om at skabe generaliserbare forklaringer dels anvender et valg af bestemte parametre i deres distinktioner – valg der nødvendigvis må udelukke alternative parametre. Dels udelukker muligheden for at se på de interne, specifikke og komplekse forskelle og relationer der findes i udkantsområder, på udkantsområder i sig selv og deres multiplicitet af forskelle, der i praksis skaber unikke sociale, kulturelle, politiske og økonomiske mønstre og muligheder i lokalområderne. Samtidigt er konsekvensen af Beck & Ebbensgaards håndtering af geografi, af et rumligt begreb som sted, her i form af udkant, eller periferi, at der opstår en repræsentationsproblematik, der ikke konfronteres tilstrækkeligt i undersøgelsen i praksis. En problematik der på flere måder stammer fra Beck & Ebbensgaards lidt for selvfølgelige anvendelse af rumlige begreber – her som et unuanceret og binært center-periferiperspektiv. I et teoretisk/videnskabsteoretisk perspektiv drejer denne problematik sig også om en diskussion af rækkevidden af generelle forklaringer. Om etiske og politiske overvejelser i forbindelse med repræsentation af 'de andre' og om de magtrelationer der, som nogen vil hævde altid er forbundet med repræsentationer af virkeligheden. Som det vises i det følgende bygger Beck & Ebbensgaard hele deres konstruktion af både yderområder og udkant op på ovenstående generelle forklaringer. I et etisk perspektiv tager de på forhånd forbehold for deres brug af begrebet udkant. I praksis konstruerer de på trods af dette forbehold både kategorien 'udkant' og kategorien 'udkantsunge'. En sådan repræsentation bliver derfor også til en bekræftelse af centerets magtposition, en bekræftelse af den herskende ordens uafvendelighed og en bekræftelse af diskursen om center og periferi.

Konstruktionen af yderområdets særlige karakteristika

I den praktiske tilgang til forskningsprojektet *Mellem Bagenkop og Harboøre* fokuseres der på unge, der er elever på gymnasier, efterskoler og erhvervsuddannelser beliggende i ”udkantsområder, eller med en væsentlig andel af deres elever fra udkantsområder” (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 54). Udvalgs-kriteriet har udover alder, køn og klassetrin været især bopæl. Kravet til elevprofilen i forhold til bopælen har været at: ”Eleverne skulle bo et stykke vej fra store byer, på landet, i landsbyer eller i mindre stationsbyer” (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 54). Med dette kriterie opfyldt, er de unge i undersøgelsen herefter defineret og omtalt som udkantsunge. Beck & Ebbensgaard forklarer i øvrigt ikke, hvor de har de ovenstående kriterier fra eller om deres sammenhæng med de førnævnte kriterier for definitionen af udkantsområder. Udkantsområder bliver derfor i deres undersøgelse til en meget bred betegnelse, der i praksis ikke defineres nærmere, end at det ikke må være nærmere end *et stykke vej fra store byer*. I det følgende ses der nærmere på, hvordan Beck & Ebbensgaard i deres undersøgelse udleder særlige og bestemte karakteristika for disse områder uanfægtet af, at deres udkantsområder i praksis repræsenterer en meget bred og ikke nærmere præciseret kategori. Det følgende undersøgelsesspørgsmål er derfor en ny måde at spørge om ’sted’ på, hvor fokus netop er på de egenskaber, Beck & Ebbensgaard lægger ind i deres stedsbegreb, ’udkanten’, samt på hvordan disse egenskaber konstrueres.

Undersøgelsesspørgsmålet lyder:

- *Hvordan konstrueres yderområder i rapporten; Mellem Bagenkop og Harboøre?*

I introduktionen til Beck & Ebbensgaards undersøgelse beskrives formålet med deres undersøgelse:

”Denne bog handler om, hvordan unge fra danske udkantområder eller yderområder forholder sig til uddannelse og arbejdsliv. Målet har været at klarlægge, hvordan de unge balancerer mellem på den ene side traditions- og lokalkultur og på den anden side krav og forventninger i det moderne samfund” (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 17)

Der er to afgørende kategoriserende begrebsliggørelser på spil i det ovenstående. For det første anvendes udkantsområder eller yderområder som en afgrænsning af den gruppe af unge, der er i fokus. Beck & Ebbensgaards definition og afgrænsning af udkantsområder fremgik af ovenstående afsnit. og indeholder nu den gruppe af unge, der er i fokus i deres undersøgelse. Den

anden kategorisering i ovenstående er opstillingen af dikotomien; *traditions- og lokalkultur* på den ene side overfor *det moderne samfund* på den anden. Modsætningsforholdet mellem traditions- og lokalkultur og det moderne samfund er, som det vil fremgå af det følgende, en følge af den måde, hvorpå Beck & Ebbensgaard konstruerer udkantsområder. Det overordnede formål med Beck & Ebbensgaards undersøgelse er at producere forklaringer på det særlige mønster blandt unges uddannelsesvalg og fravalg, der gør sig gældende i yderområder i Danmark. Et mønster der også er refereret til i det indledende afsnit til nærværende rapport, men som Beck & Ebbensgaard i øvrigt savner nogen form for reference til.

Forskerne ønsker specifikt at se på, hvordan tilhørsforholdet til et udkantsområde påvirker de unge generelt og i særdeleshed på, hvordan dette spiller ind på deres valg og fravalg af uddannelse. For at fortolke uddannelsesadfærden i udkantsområder tager Beck & Ebbensgaard (2009) udgangspunkt i to sæt af hypoteser/teorier. For det *første* beskriver de i deres metodeovervejelser, at tilgangen til deres undersøgelse bygger på "*teorier og hypoteser om udkantsmentalitet*", som de ønskede at afprøve igennem interviews (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 49). Baggrunden for disse hypoteser forklares ikke direkte og savner i øvrigt referencer, men det er nærliggende, at deres sociologiske forankring i blandt andet Giddens' modernitetstænkning og deraf inspireret lærings- og identitetsforskning kunne producere sådanne hypoteser. Der vendes tilbage til deres hypotese om udkantsmentalitet senere i analysen, men ovenstående sammenhæng med deres anden tese er væsentlig at fremhæve allerede. En tese der indledningsvist formuleres som: "*en vigtig forklaring på uddannelsesadfærden i udkantsområder fra Harboøre over Tønder til Bagenkop skal søges i udkantsområdernes ældre og nyere historie*" (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 29), og i forlængelse af dette: "*[D]et er derfor vigtig at være opmærksom på en række faktorer, som har skabt bestemte sociale og kulturelle mønstre i disse lokaliteter. Disse kan opsummeres i tre skalabegreber: Mobilitet, kompleksitet og modernitet.*" (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 29). Som det er vist, har Beck & Ebbensgaard for længst konstateret, at *disse lokaliteter* tilhører deres udkantskategori.

3 forklaringer på sociokulturelle mønstre i udkanten

Med hensyn til ovenstående tese om historisk betingede faktorerers betydning for bestemte sociale og kulturelle mønstre som forklaring på en særlig udkantsadfærd, fremgår det ikke, hvordan Beck & Ebbensgaard kommer frem til deres tre årsagsforklarende faktorer: *mobilitet, kompleksitet og modernitet*. De beskriver deres teoretiske tilgang som kulturhistorisk og sociologisk og nævner selv kultursociologen Jerome Bruner og sociologerne Giddens og Weber som

inspirationskilder (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 49-52), så måske er det derfra, forklaringerne hentes.

Mobilitet

Ved *mobilitet* forstår Beck & Ebbensgaard: "*den hastighed hvormed personer, varer og kommunikation kan flyttes fra et sted til et andet*" (2009, s. 29). Ud fra denne definition konstaterer Beck & Ebbensgaard, igen uden nogen form for kildeangivelse, at mobiliteten historisk har været lav i de udkantsområder, de har beskæftiget sig med. En udvikling der dog er vendt siden sidt i 1970'erne med fremkomsten af internet og mobiltelefoner samt udbygninger af infrastrukturen (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 30). Opfattelsen af mobilitet forstås på samme måde som deres center-periferi tilgang som binære sammenhænge mellem absolutte eller relative størrelser. Hvor langt er der, hvor lang tid tager det, og hvad koster det. Ved at anvende mobilitetsbegrebet på den måde er det ligetil at drage den konklusion, at visse områder historisk har været mere ude af kontakt med omverdenen end andre, og derfor er afkoblet en udvikling, som mere centralt placerede områder har gennemgået. Beck & Ebbensgaard opnår således belæg for at se udkantsteder som relativt isolerede fra omverdenen og udviklingen og som en følge af dette, som mere traditionelle og gammeldags end resten af samfundet. Begrebsliggørelse af mobilitet som en kausal faktor medvirker dermed til at skabe en repræsentation af 'udkanten', der, som Massey udtrykker det, resulterer i: "*exclusivist localisms based on claims of some eternal authenticity*" (Massey, 2005, s. 20).

Beck & Ebbensgaard har selvfølgelig en pointe i, at afstande og transportmuligheder betyder rigtig meget for den socioøkonomiske udvikling i lokalsamfund, og at det sikkert spiller med i overvejelserne, når unge vælger uddannelse og arbejde. Det er derfor heller ikke dette projekts ærinde at frakende sådanne faktorerers betydning for forskelle i udviklinger og eksistensbetingelser forskellige steder – snarere tværtimod. Formålet med analysen er derimod at illustrere konsekvenser af at anvende forsimplede geografier. Konsekvenser der som her kan resultere i typologisering af steder og derved i virkeligheden medvirker til at fjerne det politiske fokus fra reelle stedsspecifikke kontekster. En pointe her fra den britiske sociolog John Urry i *Mobilities* (2007) – blandt andet med reference til Doreen Massey – er, at det sociale er rumligt organiseret, og at steders identitet primært dannes i interaktionen med andre steder. Steder der altid er i bevægelse og i vedvarende interaktion med sig selv og omverdenen (Urry, 2007, s. 164). Urry peger derved på et mere komplekst og nuanceret geografisk begrebsapparat, der ville kunne opfange steders multiplicitet af relationer og vedvarende produktion af forskellighed.

Kompleksitet

Med begrebet *kompleksitet* forstår Beck & Ebbensgaard: ”*graden af variation i erhvervsformer, livsformer og offentlige og private ydelser og tilbud – herunder også kulturelle*” (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 29). Rapporten konstaterer et lavere niveau af kompleksitet i udkantsområderne på alle disse parametre og afslutter med at hævde ”*jo mere komplekst det store samfund bliver, jo mere iøjnefaldende bliver det, at udkanten ikke er det*” (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 31). Beck & Ebbensgaard mangler også her dokumentation og reference, hvilket synes påfaldende for et forskningsprojekt på dette niveau – konsekvensen er, at deres udsagn kommer til at fremstå som påstande uden tilstrækkeligt belæg.

I forhold til ovenstående er det bemærkelsesværdigt at der tales om det ’store samfund’ som adskilt fra ’udkanten’. Hvad er det ’store samfund’? og hvor skulle grænsen mellem udkanten og dette samfund egentlig placeres? I øvrigt kunne man indvende at komplekse relationer mellem livsformer og praksisformer findes overalt, at de kan antage vidt forskellige former og derved producere nye komplekse relationer og interaktioner. Beck & Ebbensgaard konstruerer på baggrund af generelle antagelser udkantsområder som ensartede og tilbagestående og dermed som afkoblede og adskilte fra udviklingen i det såkaldt store samfund. En så generel kategorisering af deres forskningsobjekt risikerer dels at overse væsentlige variationer i de områder de besøger, dels at medvirke til forenkede konklusioner og forklaringer på forskelle i uddannelsesadfærd blandt de unge, der undersøges.

Modernitet

Den sidste faktor er *moderniteten*, der af Beck & Ebbensgaard forstås som: ”*graden af integration af moderne teknologi, moderne økonomisk tænkning samt graden af imødekommethed overfor ’moderne’ værdier*” (2009, s. 31-33).

Den skepsis overfor ’det nye’, som Beck & Ebbensgaard finder udtryk for hos nogle af de interviewede unge, ses som udtryk for en traditionskultur, der i højere grad fastholdes i udkantsområder som en følge af de ovenfor nævnte lave niveauer af mobilitet og kompleksitet. Samtidigt finder Beck & Ebbensgaard, at udkantsunges erfaringsrum i højere grad end unge i centrene er præget af kulturelle værdier i lokalområderne og af deres familiære tilhørsforhold (2009, s. 266). Deres konklusion er noget bemærkelsesværdig, da de reelt ikke har talt med unge i centrene i deres undersøgelse. Gravesen (Fra sted til sted - om boligkvarterets betydning for unges uddannelsespositioneringer, 2012) modbeviser deres påstand og viser, at unge i byområder

i høj grad er påvirket og knyttet til deres lokalområde. Dette underbygges i øvrigt af Yndigegn (Unge og regional identitet, 2003a), der i en komparativ analyse, i modsætning til Beck & Ebbensgaards påstand, fandt den største stedstilknytning blandt unge i det mest bynære af hans undersøgelsesområder.

For Beck & Ebbensgaard skaber traditionskulturer særlige erfaringsrum eller tidslag, der reproduceres i nutiden, og netop en forståelse af disse reproduktionsprocesser af traditionskulturen er det de søger belyst igennem deres empiriske analyser (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 31-33). Det er sikkert rigtigt, at vores indbyrdes erfaringsrum – forstået som vores spor igennem tid og rum – er med til at konstituere nutiden. Man kan måske diskutere, hvorvidt denne nutid er en reproduktion eller faktisk er noget helt nyt. En diskussion der vendes tilbage til senere i dette kapitel i forbindelse med analysen af Sune Jon Hansens rapport *At komme fra 'udkanten'*. Her skal det blot bemærkes, at det blandt andet handler om det eventuel problematiske i at overbetone ideen om reproduktionen af tidslag, traditioner eller praktikker – på bekostning af en forståelse af, hvad der skaber forandring.

Det kan også diskuteres, i hvilket omfang der er berettiget af Beck & Ebbensgaard at tale om udkantsområder som generelt prægede af traditionskultur i forhold til centrene! Spørgsmålet er i det hele taget i hvilket omfang det giver mening at beskrive nogle lokaliteter som mere traditionelle end andre. Vi går trods alt alle i de samme folkeskoler, ser mere eller mindre det samme fjernsyn, og har alle de samme muligheder for at kommunikere og modtage informationer over internetforbindelser og telefonnetværk, uanset om man bor i byen eller i Harboøre. Problemet med Beck & Ebbensgaards præmis er, at de tilskriver geografiske strukturer en determinerende rolle i forhold til at kategorisere steders indhold. Det er et udtryk for en overbetoning af virkninger fra geografiske og ydre forhold der afkobler steder fra deres reelle kontekst af multiplicitet. Hvor rumlige faktorer og betingelser bruges som generelle årsags- og virkningsbestemmende faktorer uden reelt at se på disse faktorerers sammenhæng med de specifikke kontekster, der undersøges. For eksempel viser Sune Jon Hansen (2014) at aktører i lokaliteter handler og har forskellige mulighedsrum.

En teoretisk replik til modernitetsforestillingen

En helt anden diskussion handler om selve forestillingen om verden som opdelt i henholdsvis moderne og traditionel. Beck & Ebbensgaard etablerer deres dikotomi imellem moderne og tradition med eksplicite referencer til især Giddens, hvis overvejelser om sted, tid og rum også

har fået nogen plads i denne opgaves teoriafsnit. Giddens har uden nogen tvivl mange præcise iagttagelser, og ofte er der noget letgenkendeligt i hans beskrivelser af samtiden. Flere har dog forsøgt at rokke ved fundamentet i hans repræsentation af samfundet – ved tendensen til at ville skabe et *overordnet narrativ*. Kritikken, som også berøres i teoriafsnittet, kommer fra i øvrigt meget forskellige poststrukturalistiske diskussioner. Fælles for dem er deres skepsis over for modernitetstænkernes epistemologiske stræben efter overgribende forklaringer. En skepsis overfor teorier om viden der er baserede på lovmæssige strukturer og ydre forhold som determinerende for stedskonstruktionerne. En skepsis over for modernitetstankens forklaring af verden som en entydig evolutionær udvikling af successive akkumuleringer – som en universel bevægelse fra tradition til moderne. Modernitetstænkningens såkaldte forklaringer ses derimod som udtryk for bestemte og magtfulde narrativer eller diskurser, der effektivt udelukker de politiske spørgsmål fra dagsordenen. I det poststrukturalistiske perspektiv er det derfor netop de store narrativer og diskurser, samt de magtmekanismer der ligger bag dem, der må dekonstrueres og reformuleres. Verdens *uafgjorthed* må afsløres og derved åbne op for det reelt politiske (Pike m.fl., 2006, s. 117-118).

I stedet for at forsøge at skabe generaliserbare forklaringer kunne der i undersøgelser, der beskæftiger sig med geografiske perspektiver i forhold til uddannelsesspørgsmål, i stedet fokuseres på de konkrete relationer i lokalområder. At se på den specifikke kontekst med dens omfattende både eksterne og interne relationer og samspil, i stedet for blot at basere sig på virkninger fra bestemte ydre forhold. Doreen Massey argumenterer for et dynamisk og processuelt stedsbegreb og leverer samtidigt en kritik mod det, man kunne kalde rumliggørelsen af samfundsvidenskaben. Giddens (2004 (1996)) og andre indflydelsesrige 'modernitets' tænkere som Zygmunt Bauman (2000,2006), Ulrich Beck (Beck U. , 1986,1997) og John Urry (2007) ser en tendens – i form af globaliseringen – til opløsning af det rumliges betydning i en tid, hvor lynhurtige og grænseløse mobilitetsmuligheder så at sige fjerner tidsaspektet fra det rumlige. Man kan være hvor som helst, når som helst man ønsker det. I følge Massey (2005) er denne forestilling baseret på en forestilling om en verden, der før moderniteten bestod af en direkte sammenhæng mellem det rumlige og det sociale/kulturelle. Det rumlige der betingede steders forskellighed og derfor tilskrev dem en form for lokal autenticitet, der opretholdtes af rumlige afgrænsninger. En situation der ifølge Giddens, Bauman og andre nu er i opløsning. Er det ikke netop, hvad Beck & Ebbensgaard forsøger at gøre med deres konstruktion af udkantsområder som prægede af globale processer, der efterlader dem mere traditionelle end 'det store samfund'?

Massey udtrykker modernitetstankegangens tendens i nedenstående citat:

"[...] an attitude, a cosmology, reflected in all those nostalgic responses to globalization which mourn the loss of the old spatial coherences. It's a nostalgia for something that did not exist" (Massey, 2005, s. 64-65).

Måske kan man påstå, at Masseys ovenstående pointe udtrykker vores tendens til at se på det rumlige og på en geografi, der stadig er fastholdt i perspektiverne fra dens oprindelse i regionalgeografiens forståelse af absolutte rumligheders afgrænsende og determinerende effekt på kulturen. Massey (2005, s. 66) ser ikke et sådant belæg for at påstå, at kulturer og steder nogensinde har haft en isoleret fortid. Tværtimod ser hun evidens på det modsatte, og det er på den baggrund, at blandt andet Giddens' bekvemme periodiseringer i tradition, moderne, senmoderne derfor ikke holder:

"[...] that the source of cultural specificity does not lie in only spatial isolation and the emergent effects of 'internal' processes of articulation (where the meaning of 'internal' may vary) but importantly also in interactions with the beyond" (Massey, 2005, s. 66).

Kritikken fra Massey er her, at modernitetstankegangen så at sige genudstiller problematikker, der længe har beskæftiget antropologien og for længst ført til erkendelser i antropologien om, at buskmændene blev til buskmænd:

"through a never-isolated, never-unchanging process of the production of cultural differentiation interrelational space [...] Instead of assuming the autonomy of the primeval community, we need to examine how it was formed as a community out of the interconnected space that always already existed" (Gupta & Ferguson 1992 i (Massey, 2005, s. 67)).

Sådan teoretiske erkendelser i blandt andet antropologien er almindeligt udbredte, og det er ifølge Massey ligeså almindeligt, at de bliver ignoreret i praksis. På baggrund af ovenstående kunne det hævdes, at Beck & Ebbensgaards rapport netop udtrykker en praksis, der ignorerer sådanne væsentlige erkendelser. En praksis der etableres ved hjælp af blandt andet et utilstrækkeligt geografisk begrebsapparat, som det er vist i det ovenstående. Utilstrækkelig forstået på den måde at deres forståelse af 'udkanten' som et bestemt kulturbegreb – som en traditionskultur – konceptualiseres teoretisk ved hjælp et forsimplet og generaliseret rumligt perspektiv.

Konstruktioner af 'udkantsunge'

Det tredje spørgsmål i analysen drejer sig om, hvordan Beck & Ebbensgaard karakteriserer de unge, der er i fokus i deres rapport. Det følgende afsnit er derfor en besvarelse af undersøgelsesspørgsmålet:

- *Hvordan konstrueres de unge i rapporten; Mellem Bagenkop og Harboøre?*

Besvarelsen af dette spørgsmål hænger sammen med de ovenstående fremanalyserede forudsætninger og konklusioner, som Beck & Ebbensgaard bruger i deres konstruktion af yderområderne som sted og, som det vil ses i det følgende, anvender til at konstruere en særlig klasse af 'udkantsunge'.

De unges levevilkår i de udkantsområder (overvejende små lokaliteter, landsbyer eller småbyer), som Beck & Ebbensgaard har besøgt, beskrives som præget af masser af plads både inde i de overvejende fritliggende boliger og i de omkringliggende friarealer. Mange har dyr og relationer til naturen for eksempel sejls og jagt. Deres iagttagelser fører til nedenstående konstatering:

"Blot ved at betragte disse få faktuelle og ydre forhold ved de unges opvækstvilkår kan man konstatere, at de unge, vi har talt med, er vokset op i miljøer, som adskiller sig markant fra de opvækst vilkår, man har i mange store byer" (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 85).

Det lyder umiddelbart som en meget tilforladelig konstatering, naturligvis kan man iagttage forskel på karakteren af omgivelserne i en landsby, sammenlignet med omgivelserne i en storby. Det problematiske i ovenstående er derfor heller ikke, at omgivelserne registreres som forskelligt fra noget andet, men hvordan disse forskelle anvendes som et grundlag for deres konstruktion af udkantsunge og en konstruktion af en særlig udkantsmentalitet.

Manglende komparationer og referencepunkter

Inden dette uddybes er det væsentligt at fremhæve en anden problemstilling, som får betydning i forbindelse rapportens konstruktioner. I gennem deres rapport sammenligner Beck & Ebbensgaard løbende iagttagelser og interviewudsagn fra udkanten og de unge, med forhold der gør sig gældende hos unge i de store byer. De har ikke interviewet 'storbyunge' i deres undersøgelser og har derfor ikke noget direkte sammenligningsgrundlag. Deres antagelser om storbyunges særlige karakteristika hentes derimod fra sociologerne Sennett og Giddens teorier om modernitetsvilkår i storbyerne (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 86). I denne sammenhæng er dette væsentligt, fordi Beck & Ebbensgaards konstruktion af særlige karakteristiske træk og

egenskaber hos unge i udkantsområder jo netop opnås gennem modstilling til en forestillet repræsentation af særlige og generelle karakteristika hos storbyunge.

Trygheden i geografien – i det nære

Beck & Ebbensgaard søger i deres undersøgelse at indkredse træk hos udkantsunge der på *”markant vis er forbundet med en opvækst i en udkant, og som måske ikke helt svarer til en opvækst i store eller større byer.”* (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 83).

De unge i udkanten beskrives af Beck & Ebbensgaard som præget af en livsform, hvor trygheden findes i det lokale og det geografisk nære. Fællesskaberne i udkanten er baseret på det lokale og derved geografisk bestemte i form af venner, naboer og familie lokaliseret i de nære omgivelser. Fællesskaber der derfor også tilskrives en varighed i modsætning til fællesskaberne i storbyen, der har karakter af midlertidighed og individuelle til- og fravalg. Beck og Ebbensgaard udleder deraf, at unge i udkanten i højere grad end ’storbyunge’ etablerer lokale tilhørsforhold og lokalt betingede identiteter. Deres konklusion er, at ’udkantsunges’ erfaringsrum i mange tilfælde er *”præget af deres familiære tilhørsforhold og af lokalområdets kulturelle værdier”* (Beck & Ebbensgaard, 2009, s. 10). De konkluderer videre, at ’udkantsunge’ er præget af forskellige typer dobbeltidentiteter, der for eksempel ses som følelsesmæssige modsætninger mellem at være en del af en lokal periferikultur overfor en orientering mod storbyens kulturer og livsformer. Eller følelseskonflikter omkring både at være forankret lokalt og samtidigt have et behov for at opleve noget andet.

Udkantsmentalitet og ’udkantsunge’

Beck & Ebbensgaard drager deres konklusioner om bestemte og særlige karakteristika hos udkantsunges mentalitet og tilhørsforhold til steder på baggrund af faktorer, der i høj grad bestemmes af generaliserede ydre forhold: naturen, lokaliseringen af fællesskaber og afstande til andre steder. På samme måde som ydre og strukturelle forhold konstruerede udkantsområderne som mere traditionelle end ’det store samfund’. Kombinationen af disse konstruktioner fører frem til en etablering af en særlig kategori, *en udkantsung*, som en særlig klasse af unge. Hele konstruktionen bygger på en håndtering af geografi og geografiske begreber, der vækker minder fra *regionalgeografiens* tilskrivning af naturmæssige forhold, som determinerende for det menneskelige, det sociale. Derudover drager Beck & Ebbensgaard deres konklusioner på baggrund af forsimplede binære center-periferi perspektiver, som vi har set det gjort i en positivistiske og strukturalistiske inspireret *kvantitativ geografi*. Samtidigt er det tydeligt, at Beck

& Ebbensgaard er dybt forankrede i modernitetstænkningens stræben efter lovmæssigheder, og at disse antagelser om lovmæssigheder, som for eksempel traditions- modernitets dikotomiers evolutionære karakter, i denne sammenhæng bekræftes ved hjælp af forenklede rumlige konceptualiseringer i konstruktionen af de generelle kategorier 'udkant' og 'udkantsunge'.

Konsekvenser for undersøgelsens resultater

Det sidste undersøgelsesspørgsmål i analysen af Beck & Ebbensgaards forskningsprojekt *Mellem Bagenkop og Harboøre – elevfortællinger fra danske udkanter* lyder

- *Hvilke konsekvenser har rapportens stedforståelse og konstruktion af yderområder og unge bosat i yderområder, for rapportens resultater og konklusioner?*

Beck & Ebbensgaard leverer på flere måder, som det er vist i analysen, et skoleeksempel på den spatiale fetichisme, der tilsyneladende lever i bedste velgående i samfundsvidenskaberne på trods af omfattende kritik fra blandt andet nyere erkendelser i geografien. En spatial fetichisme der hos Beck & Ebbensgaard opstår, når ydre faktorer som topografi, demografi, infrastruktur og økonomiske strukturer ses som determinerende for steders relationelle forhold uden at inddrage et tilstrækkeligt perspektiveret syn på steders og unges komplekse kontekst af mangeartede relationer.

Det er også et udtryk for en spatial fetichisme der, selvom det langt fra er rapportens hensigt, implicit virker som en bekræftelse af de store fortællinger, narrativer og diskurser om globaliseringens lovmæssige og universelle uafvendelighed og dermed undgår de grundlæggende politiske spørgsmål, der burde konfronteres i en uddannelsesgeografisk undersøgelse. Spørgsmål der kunne adressere specifikke problemstillinger i lokalområder og derved åbne op for en reel og kontekstuel diskussion om alternative løsningsmuligheder på specifikke problemstillinger.

Beck & Ebbensgaards undersøgelse blandt unge i lokalområder bidrager på mange måder til at skabe en indsigt i unges lokale tilknytningsforhold og den har fået unge til at sige noget vigtig om, at de faktisk ofte har et betydningsfuldt tilknytningsforhold til deres opvækstmiljø. En viden der kunne bruges til at diskutere for eksempel Giddens' (Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 2004 (1996)) og Baumans (Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 2004 (1996)) fortællinger om 'modernitetens' såkaldte opløsningstendenser af det lokales betydning. Beck & Ebbensgaard kunne have stillet et mere åbent spørgsmål om det meningsfulde i overhovedet at tale om

yderområder som en særlig kulturel entitet. Konsekvensen af det sidstnævnte er, at deres resultater bliver til generelle forklaringer om særlige 'udkantsmentaliteter' blandt unge, der derefter anvendes til en forståelse af såkaldt geografisk bestemte mønstre i unges uddannelsesstrategier. Det er simpelthen ikke tilstrækkeligt at konstruere kategorien 'udkantsmentalitet' som en kausal faktor i uddannelsesproblematikker, fordi det forhindrer et blik på lokalområders forskellighed i form af deres vidt forskellige kontekstuelle betingelser. Forskelle der, som Michael Corbett (2009) også henleder vores opmærksomhed på, netop skaber forskellige forståelsesstrategier og opfattelser samt reelle forskelle i aktørers handlemuligheder, fordi lokalområder netop består af forskellige socialt positionerede aktører, der dermed har adgang til vidt forskellige ressourcer.

Opsamlende diskussion – Beck & Ebbensgaard

Som tidligere beskrevet peger analyser på, at uddannelsesniveaut blandt unge har en ujævn geografisk fordeling, hvor især såkaldte yderområder ser ud til at være underrepræsenteret med hensyn til uddannelsesniveau. På baggrund af det store politiske fokus på opfyldelse af uddannelsespolitiske målsætninger, må Beck & Ebbensgaards rapport derfor ses som et vigtigt bidrag i forsøget på at belyse eventuelle sammenhænge mellem opvækstmiljøer i yderområder og unges uddannelsesvalg. Ved at vælge en kvalitativ metode hvor en lang række unge interviewes har deres undersøgelse en udstrakt sensitivitet i forhold til at skabe indsigt i, hvordan stedstilknytning opleves blandt unge. Derfor kan Beck & Ebbensgaards undersøgelse bruges til netop at sige noget om, hvilke overvejelser unge gør sig i forhold til eventuelt at skulle flytte eller bevæge sig væk fra et lokalområde, som de er knyttede til, for at uddanne sig et andet sted. Samtidigt peger Beck & Ebbensgaards rapport også på, at unge tilsyneladende er ret påvirkede af den massive italesættelse af uddannelse som en nødvendighed for at kunne klare sig i fremtidens konkurrencesamfund.

Der går imidlertid galt for Beck & Ebbensgaard, når de forsøger at vise, at unge i 'udkanter' vokser op under særlige vilkår, der i højere grad end det omgivende samfund er præget af traditionelle værdier og forestillinger. Vilkår der derefter ses som forklarende for en særlig udkantsmentalitet, der har betydning for de unges uddannelsesovervejelser og uddannelsesadfærd. Man kan sige, at Beck & Ebbensgaard konstruerer en særlig kategori af udkantsunge, som en speciel klasse af unge eller en særlig etnisk udkantsgruppe. Det er i høj grad problematisk, når en vigtig undersøgelse af en relevant problemstilling, der efterfølgende bliver

brugt og ses som et policy-oplæg til regioner og uddannelsesinstitutioner, er med til at skabe forsimplede og generelle forestillinger om unge, og de lokalområder de kommer fra.

Som det blev vist i den ovenstående analyse, sker denne generalisering på baggrund af et utilstrækkeligt nuanceret geografisk begrebsapparat. Steder reduceres metodisk til forsimplede kategorier ved hjælp af et center-periferi perspektiv, der standardiserer lokalområder på baggrund af enkle kausale effekter fra ydre påvirkninger. En standardisering der efterfølgende tillader, at udkantsområder generelt klassificeres som mindre moderne end byområder. Denne operation er en konsekvens af Beck & Ebbensgaards ovenfor beskrevne tilgang til stedsbegrebet og geografi som helhed. I virkeligheden afholder Beck & Ebbensgaards tilgang dem fra at sige noget konkret om sted i relation til uddannelse, fordi stederne forsvinder i forfladigede generelle konstruktioner, der i bedste fald er meningstomme og i værste fald direkte misvisende.

Hvad de kunne have gjort i deres forsøg på at forstå geografiske forskelle i en uddannelseskontekst var at tage stedsbegrebet, og de steder de har besøgt så alvorligt, at de bliver betragtet som steder i sig selv. Derved ville de blive anskuet som forskellige steder med hver deres komplekse indhold af relationer og gensidige vekselvirkninger med omgivelserne, og som steder der ikke kan reduceres til statiske repræsentationer, men netop er karakteriseret ved deres dynamiske samtidighed med resten af samfundet. Beck & Ebbensgaard kunne have brugt deres omfattende undersøgelse og indsigt i unges historier til at stille mere åbne spørgsmål om specifikke steders muligheder og ressourcer. Det kunne eksempelvis være relevant at spørge om, hvad der eventuelt skulle til for at skabe en udvikling, der reelt kunne tilbyde et alternativ til unge, når de overvejer, om de skal flytte efter uddannelse. Et relevant spørgsmål ikke mindst i forhold til den store gruppe af unge der vedvarende falder ud af både uddannelses- og arbejdsmarkedssystemet.

Det er spørgsmål, der kunne stilles med en opmærksomhed på sted som et begreb, der handler om at forstå steder i deres fulde kontekst og på alle skalaniveauer. Spørgsmål og mulige svar der i højere grad var opmærksomme på steders specifikke egenart og samtidige relation til overordnede magtstrukturer. Strukturer og diskurser der effektivt udelukker en reel diskussion af geografiske uligheder – det være sig uddannelsesmæssigt, økonomisk eller socialt.

Argumentet for et mere nuanceret begreb om sted bliver derfor også et spørgsmål om det meningsfulde i en tilgang til uddannelsesgeografi, der ikke tilstrækkeligt åbent og kritisk adresserer problemstillingen i sin fulde kontekst. For eksempel ved at starte med at stille

spørgsmål til grundlaget for uddannelsespolitiske målsætninger eller at forholde sig kritisk og analytisk til både lokale, nationale og overnationale politikker og magtstrukturers påvirkning af steders eksistensbetingelser og muligheder for at opretholde en bæredygtig tilværelse – for unge såvel som gamle. Det kunne lyde som en gentagelse af den radikale geografiske kritiske og politiske engagerede tilgang til problemstillinger, der handler om regionale uligheder og forskelle. Den radikale geografis oprindelige udgangspunkt var dog præget af en tendens til at forklare sådanne forskelle igennem udviklingen i produktionsforholdene. Med andre ord at opfatte stedet som en funktion af determinerende økonomiske strukturer. Samme tendens ses til en vis grad hos Beck & Ebbensgaard, når de udleder kausale effekter mellem overordnede materielle og objektive strukturer og steder, og derefter bruger dem til at tilskrive disse steder generelle karakteristika.

Der må argumenteres for et mere nuanceret stedsbegreb, der både er kritisk overfor magtstrukturer, men samtidigt er opmærksom på, at sted må begribes eller begrebsliggøres, som et konkret udtryk for et samspil mellem specifikke lokale relationer og omgivelserne. Et samspil der består af vedvarende processer og forhandlinger, og som derfor vedvarende producerer nye begivenheder. Steder kan på den måde ikke ses som kategorier (storby, by, landsby, udkant, center), hvor udfaldet er bestemt på forhånd. Steder er netop forskellige fordi de skabes af mere eller mindre vilkårlige sammensætninger og møder. Det er forskelligheden der definerer steder som et sted, og uden forskellighed ville det heller ikke give mening at tale om sted. Relationer mellem steder, unge og uddannelse må derfor tilgås i den specifikke kontekst, de udspiller sig i.

Analyse af forskningsprojektet *Unge på kanten*, Faber m.fl.

I forskningsprojektet *Unge på kanten* udtrykkes formålet med undersøgelsen som et ønske om at belyse "*hvorledes geografisk lokalitet spiller sammen med køn og uddannelse*" (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 10). For at forstå forskelle mellem drenge og pigers uddannelsesmønstre ønsker Faber m.fl., med henvisning til de statistiske undersøgelser der også er beskrevet i nærværende rapports indledning, at inddrage et lokalitetsperspektiv som en mulig forklaring på disse forskellige uddannelsesmønstre. Deres overordnede begrundelse er, at der i Danmark mangler viden om netop den geografiske lokaliseringens betydning i forhold til køn og uddannelse.

Formålet med denne analysedel er i lighed med den foregående analyse af Beck & Ebbensgaards rapport at undersøge, hvordan Faber m.fl. anvender, forstår og konstruerer deres stedsbegreber og

de unge, der er bosat i de lokaliteter, de undersøger. Efterfølgende vurderes virkningen af denne tilgang på rapportens undersøgelsesresultater. Det første undersøgelsesspørgsmål, der ønskes belyst i analysen, er:

- *Hvilke stedsbegreber anvender forskningsprojektet "Unge på kanten", og hvordan forstås disse begreber?*

Center- periferi perspektiv

Faber m.fl. anvender stedsbegrebet udkant som en beskrivelse af områder i region Nordjylland. Udkanten forstås af Faber m.fl. som et *skalabegreb*, hvor kategorien udkant kan variere fra at omfatte hele regionen – set i forhold til et nationalt center, til en mindre skala hvor mindre byer kan opfattes som centre i forhold til et omgivende opland. Skalaen afhænger af perspektivet, hvorfra det betragtes. Set fra for eksempel København, må region Nordjylland i denne tankegang opfattes som udkant. Set fra Aalborg opfattes de omkringliggende byer og landområder som udkant, og Aalborg som et center. Skalaen kan fortsætte begge veje fra det mindste til det største perspektiv. Ideen om udkant og denne form for skalabegreb stammer fra forskningsprojektets anvendelse af center-periferi perspektivet i deres undersøgelse, de udtrykker selv, at netop en center-periferi tilgang vil være relevant i forbindelse med deres undersøgelse. Udkant og periferi opfattes deraf som synonyme i Faber. m.fl.'s rapport – dvs. udkant defineres i første omgang som periferi.

Udkantsområder karakteriseres herefter på sociodemografiske parametre. Faber m.fl. forklarer:

"Uanset hvilken definition på udkant man anvender, nævnes typisk en række parametre, som karakteriserer udkantsområderne såsom f.eks. urbaniseringsgrad samt udviklingen i befolkningstal, uddannelsesniveau og beskæftigelse. Sådanne områder, i Danmark såvel som det øvrige Norden forbindes ofte med stagnerende, eller negativ økonomisk udvikling, herunder lav vækst og høj arbejdsløshed, ligesom der tales om svag, eller ligefrem faldende befolkningstal, hvilket bl.a. skyldes afvandring, fordi områdernes unge flytter til de større byer mhp. at tage en uddannelse." (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 14).

Faber m.fl. støtter sig således til almindeligt udbredte kvantitative rumlige analyser af strukturelle forhold, som økonomi og demografi – som her med reference til den svenske historiske økonom Daniel Rauhut. Vi har altså at gøre med en klassisk center-periferi dikotomi, hvor periferien defineres i forhold til et center. En definition der sker ved hjælp af forskelle i strukturelle

karakteristika eller geometrier, som vi tidligere har set, Harvey udtrykke det. Geometrier der, uanset hvor typisk de anvendes, langt fra kan siges at repræsentere nogen form for neutralitet eller objektivitet. Geometrierne eller parametrene er valgt blandt uendeligt mange andre mulige geometrier, og er derfor udtryk for en bestemt og subjektiv definition af udkanten (Harvey, 2004). Det er på flere måder en problematisk manøvre. For det første er definitionen en reduktion af de komplekse forhold, der karakteriserer udkantsområder. For det andet anvendes definitionen som en generalisering og dermed som en ordning af landkortet, der nok er meget overskuelig og praktisk i forbindelse med analyser og forklaringer, men samtidigt skærer udkantsområder over en kam, og derved risikerer at stille de samme diagnoser på meget forskellige problemer.

Ud over at betragte region Nordjylland som en periferi, set fra centrum af Danmark, opererer de også med lokale center-periferi distinktioner i internt i regionen. I deres kvantitative analyser anvender de således forskellige mål for center-periferi ved at bruge afstanden mellem de unges bopæl og uddannelsessted. Formålet er at se på, hvorvidt de unges bopæl har betydning for deres valg og fravalg af uddannelse. Afstand skal umiddelbart forstås som absolut afstand, men de anvender også i en vis udstrækning et mere relativt afstandsbegreb i deres analyser, hvor afstand forstås i forhold til fleksibilitet og tidsforbrug. Afstanden anvendes på den ene eller anden måde som et mål for, hvorvidt og i hvilket grad de unges bopæl vurderes som perifer. Faber m.fl.'s metodiske sondring kan diskuteres, fordi de bruger den til at kategorisere forskelle mellem center og periferi, men som blandt andet Massey påpeger "*there is no mechanical relation between distance and difference*" (2005, s. 93).

Faber m.fl.'s periferi eller udkant bliver på baggrund af den anvendte metode reduceret til et spørgsmål om afstand mellem bopæl og uddannelsessted. Unge, der rejser relativt langt efter uddannelse, ses som bosatte relativt mere perifert end unge med kortere rejsetid (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 15). Det forekommer som en temmelig vilkårlig måde at vurdere sammenhængen mellem afstand og uddannelsesvalg og fravalg på. Det forekommer i høj grad vilkårligt at se på afstand i udelukkende absolutte og relative termer og at drage konklusioner på den baggrund uden for eksempel at medtage et relationelt afstandsperspektiv som en betydende faktor. Et relationelt afstandsperspektiv der for eksempel beskæftiger sig med, hvordan sociale relationer medvirker til at afgøre, hvor og hvor langt unge vælger at bevæge sig efter for eksempel uddannelse. Relationer der både kan mindske og øge afstande uafhængigt af afstand i absolutte og relative termer. Faber m.fl.'s tilgang til en uddannelsesgeografisk undersøgelse tager udgangspunkt i et forenklet binært center-periferi perspektiv. Deres undersøgelsesspørgsmål der

specifikt adresserer lokaliseringens betydning i forhold til køn og uddannelse, håndteres derudover metodisk problematisk i kraft af deres mere eller mindre vilkårlige sondring mellem hvad de opfatter som henholdsvis center og periferi. Faber m.fl. risikerer derved, at det lokaliseringsspørgsmål de ønsker at belyse og forklare med deres projekt reduceres til abstrakte konstruktioner på baggrund af mere eller mindre vilkårlige præmisser. Konstruktioner der derved afkobles fra de steder, undersøgelsen handler om. Det er naturligvis deres hensigt netop at prøve at se på det generelle billede for at kunne sige noget overordnet om lokaliseringens betydning. Spørgsmålet er, om det kan lade sig gøre med den metode de anvender, og om det i det hele taget giver mening at beskrive sted og lokaliseringens betydning på så få og generelle parametre.

Det næste afsnit viser, hvordan Faber m.fl. tillægger deres meget generelle periferisondringer særlige egenskaber som led i deres bestræbelse på at forklare geografisk forskellige mønstre i unges uddannelsesadfærd.

Konstruktionen af periferien

Dette afsnit tager udgangspunkt i undersøgelsesspørgsmålet:

- *Hvordan konstruerer forskningsprojektet "Unge på kanten" yderområder som steder?*

Faber m.fl. ser overordnet hele region Nordjylland som en del af en periferi, hvis historiske baggrund har været præget af primærerhverv, handel og traditionel industri, og som nu befinder sig i en transitionsproces fra industrisamfund til videnssamfund. Omstillingen fra traditionelle økonomier til en postøkonomi knyttes til globale processer og har ifølge Faber m.fl.: *"betydelige sociale og kulturelle virkninger, bl.a. rykker det grundlæggende ved de sociale relationer, såsom forholdet dreng/mænd og piger/kvinder, samt forholdet mellem generationerne"* (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 15). Faber m.fl. forklarer i forbindelse med ovenstående i øvrigt ikke, hvordan de kommer frem til ovenstående, eller hvilke referencer de bygger det på.

Faber m.fl. ser udkanten som særligt hårdt ramt af ovenstående globale processer og forandringer, fordi udkantsområder i højere grad end centrene har været præget af traditionelle erhvervsformer. Globale processer, der medfører forandringer i disse erhvervsstrukturer, giver derfor særlige udfordringer og krav om andre erhvervs- og uddannelsesformer i udkantsområder. Forandringer som ifølge Faber m.fl. også medfører grundlæggende ændringer i kulturelle og sociale relationer og mønstre. Deres analyse afspejler et syn på center-periferi som henholdsvis relativt

moderne/relativt traditionel, forstået sådan, at periferien er mere præget og afhængige af traditionelle økonomier end centrene. Dette betyder også, at de grundlæggende sociale og kulturelle forandringer, som globaliseringsprocesser og postøkonomien medfører, er slået igennem i ringere grad i udkanten end i centrene. Følgeslutningen på denne tankegang er, at udkanten eller periferien forklares som mere traditionel, såvel kulturelt som socialt, end centrene. Kombineret med Faber m.fl.'s meget grove og forenkede center-periferi distinktioner er ovenstående generelle antagelse om periferiers relative traditionalitet forskningsmæssig problematisk, fordi det leder frem til generelle antagelser og forklaringer om uddannelsesadfærd i udkantsområder som helhed.

Strukturel determinisme

Den sociologiske arv fra modernitetstænkningen er på den måde tydelig i forskningsprojektet *Unge på kanten*, og det sker faktisk på trods af, at de i deres meget grundige gennemgang af deres teoretiske fundament og talrige henvisninger til anden forskning faktisk giver indtryk af en meget nuanceret tilgang til deres problemstilling. For eksempel refereres der til Doreen Massey i forbindelse med udledningen af deres kønsforståelse som et processuelt og relationelt fænomen af vedvarende praksisser og forhandlinger. Massey præsenteres af Faber m.fl. som feministisk geograf, hvilket hun uden tvivl ikke vil protestere over, men Faber m.fl. overser tilsyneladende, at Massey faktisk beskriver både køn og steder som vedvarende og dynamiske processer og faktisk har en hel del at sige om 'sted'. På trods af dette forlader Faber m.fl. deres konstruktion af periferi og udkant på binære center-periferi relationer som determinerende for lokalområdets interne sociale og kulturelle relationer.

Det strukturalistiske perspektiv, der afspejles af Faber m.fl.'s center-periferi perspektiv, ser verden eller region Nordjylland som et produkt af relationer. Relationerne der opfattes som givne strukturer (for eksempel erhvervsstrukturer og demografiske strukturer). Problemet er, at et sådant perspektiv fjerner muligheden for et stedsbegreb, der er reelt rumligt. Strukturerne skaber et fastlåst og statisk stedsbegreb, der konstitueres af eksterne relationer til omgivelserne, som tages for givet og derved fjerner opmærksomheden fra lokalområdets interne forskelligartede dynamikker, muligheder og potentialer, eller som Doreen Massey formulerer det: "*what is going on here is the taming of space. The suppression of what it presents us with: actually existing multiplicity*" (Massey, 2005, s. 69)

Rumliggørelsen af de sociale videnskaber

Faber m.fl. hensigt med at tilføje et geografisk perspektiv og dermed lokalisering til spørgsmålet om køn og uddannelse er på mange måder repræsentativt for den overordnede og før omtalte rumliggørelse af de sociale videnskaber: *"to a surprisingly insouciant, and recent recognition of the geographical nature of society"* (Massey, 2005, s. 62). Masseys kommentar til ovenstående handler dels om den meget sene erkendelse af det rumliges samfundsmæssige betydning i de sociale videnskaber på grund af deres overvejende beskæftigelse med historiske eller tidlige mønstre i den samfundsmæssige udvikling. Dels rummer citatet også en sarkastisk replik til socialvidenskabens sorgløse tilgang til rumlige fænomener og begreber. Hun uddyber:

"What was evolved within the project of modernity, in other words, was the establishment and (attempted) universalisation of a way of imagining space (and the space/society relation) which underpinned the material enforcement of certain ways of organising space and the relationship between society and space. And it is still with us today." (Massey, 2005, s. 65)

Pointen her er, at modernitetstænkningens etablering af universelle og lovmæssige forestillinger om relationer mellem det rumlige og det sociale, som vi har set det i for eksempel den kvantitative geografi, faktisk er med til at forstærke forestillingen om etablerede rumlige strukturers uafvendelighed. For eksempel ved, som Faber m.fl., at referere til globale processer, som om de var en naturlov og derfor ikke et socialt og politisk fænomen. Man kan hævde, at Faber m.fl.'s tilgang til stedsbegrebet og geografiske spørgsmål faktisk forhindrer dem i at forholde sig reelt undersøgende og kritisk til deres problemstilling.

Modernitet og traditionskultur

Faber m.fl.'s intention om at knytte periferier sammen med det traditionelle som en mulig forklaring på geografiske forskelle i uddannelsesadfærd stammer fra en almindelig udbredt forestilling om verdenshistorien som en fremadskridende universel proces. En forestilling der, som tidligere nævnt, også dyrkes af de store sociologiske modernitetstænkere som Giddens, Beck og Bauman, og af samme grund har fået stor gennemslagskraft i samfundsvidenskaberne. Massey forklarer tankegangen herunder og antyder også den politiske rækkevidde i reproduktionen af modernitetsnarrativet:

"spatial difference (of bounded places) was convened into temporal sequence. Different 'places' were interpreted as different stages in a single temporal development. All the stories of unilinear progress, modernization, development, the sequence of modes of production ... perform this

operation [...] That turning of the world's geography into the world's (single) history is implicit in many modernist politics, from liberal progressive to some Marxist” (Massey, 2005, s. 68)

Ved at trække på grundlæggende forestillinger fra modernitetstænkningen konstrueres udkanten eller periferien hos Faber m.fl. ikke som anderledes end ‘centeret’, men bare bagefter og med en fremtid bestående af virkningen fra en global udvikling, der allerede er fortalt og indskrevet i historien. Det er en lukket konstruktion af rummet, der fratager udkanten sin samtidige og specifikke eksistens. En konstruktion af udkanten der udelukker et syn på rum og sted som processuelle begivenheder, og som faktisk eksisterende multiplicitet. Det ironiske ved ovenstående er, at det i høj grad er fra den i øvrigt samfundskritiske strukturalisme og historiske materialisme, at disse ideer om universalisme fastholdes, og derved i realiteten medvirker til, at naturalisere og reproducere den kapitalistiske og neoliberale verdensorden, som i udgangspunktet var målet for kritikken.

En afgørende pointe og replik til Faber m.fl. fra Massey i denne forbindelse er, at denne universalisering og dermed afpolitisering af den historiske udvikling kun er mulig på grund af et utilstrækkeligt eller misforstået begreb om det rumlige. Kort fortalt handler det om en historisk tendens til at opfatte rumlige fænomener som statiske øjebliksbilleder af historiske bevægelser af det tidslige – man kan sige som skiver af tiden. Masseys argument er, at rum og tid i stedet må opfattes som uadskillelige og gensidigt forudsættende fænomener, og at det rumlige på samme måde som tid er i vedvarende bevægelse. Det giver derfor ingen mening at tale om steder som bagud eller forud for noget andet eller som henholdsvis traditionelle eller moderne, fordi sådanne forestillinger i virkeligheden forudsætter en form for negation af det rumlige. Herunder forklarer Massey i forbindelse til ovenstående, hvad man kunne kalde et af hendes grundlæggende argumenter for nødvendigheden af en reel forståelse af rum og sted. Et argument der også henvender sig direkte til Faber m.fl.’s strukturalistisk baserede center-periferi perspektiv:

“The unquestioned motors of ‘globalisation’s’ historicising of the world’s geographical inequalities are, in various mixtures, the economy and the technology. By this means, a further political result is achieved: the removal of the economic and the technological from political consideration. [...] All this has as a necessary grounding the conversion of space into time: the consequent occlusion of the contemporaneous multiplicity of the spatial occludes also the nature of the relations in play” (Massey, 2005, s. 82-83).

Argumentet er her, at netop italesættelser af globale processer som uundgåelige eller uafvendelige – ved at betragte det globale som en form for abstrakt skala, der eksisterer uafhængig af det lokale (nation, region, periferi) – udelukker muligheden for at fokusere på de reelle magt-geometrier, der skaber disse 'globale processer'. Et fravær af et reelt og konstruktivt rumligt perspektiv der gør det muligt for eksempel at italesætte en politisk dagsorden, hvor 'nødvendighedens politik', 'konkurrenceevne', og uddannelsesmantraer som 'livslang læring', 'kompetenceforbedring' og '95 % målsætninger' får en uimodsagt og hegemonisk status. Virkningen er også, at uddannelsesgeografiske undersøgelser som Faber m.fl.'s ved at gå ind på ovenstående præmis reducerer perspektivet på den kontekst deres problemstilling udspiller sig i. Masseys løsning er derfor ikke blot at hævde det lokales forskellighed som modsvar på globaliserings- og modernitetstænkningens ensartning, men derimod at foreslå at:

"really 'spatialising globalisation' means recognising crucial characteristics of the spatial: its multiplicity, its openness, the fact that it is not reducible to a 'surface', its integral relation with temporality. The a-spatial view of globalisation, like the old story of modernity, obliterates the spatial into the temporal and in that very move also impoverishes the temporal (there is only one story to tell). The multiplicity of the spatial is a precondition of the temporal: and the multiplicities of the two together can be a condition for the openness of the future" (Massey, 2005, s. 88-89).

Masseys argument er radikalt, og man kan diskutere om hendes krav til stedsbegrebet er så konsekvent, at ethvert forsøg på at gå til en problemstilling ender op med en overordnet systemkritik, der kan synes udsigtsløs i forhold til at gøre noget ved konkrete problemstillinger i praksis. Når hendes pointe alligevel synes meningsfuld, er det på grund af den meget klare logik, der er i, at problemstillinger, der har udgangspunkt i konkrete og specifikke steder, ikke kan analyseres uden at medoverveje og konfrontere den reelt rumlige kontekst, steder og problemstillinger udspiller sig i. Når Faber m.fl. ved deres genfortælling af et center-periferi perspektiv reelt skaber en genfortælling af modernitets/globaliserings narrativet, mister de blikket for steders specifikke kontekstualitet af samtidige, interne som eksterne, relationer og gensidige påvirkninger. Faber m.fl.'s perspektiv fører til en antagelse om relativt traditionsbundne kulturer i perifere områder set i forhold til et center – og forsøger, på baggrund af en sådan antagelse, at forklare forskelle i unges uddannelsesmønstre. Som det er vist, kan deres præmis diskuteres. Derved bliver deres resultater og konklusioner også i høj grad diskutabel. Næste afsnit i analysen

viser i første omgang, hvordan Faber m.fl. ved hjælp af deres konstruktion af yderområder, periferier og udkant konstruerer et billede af de 'unge på kanten'.

Konstruktion af unge på kanten

Det styrende undersøgelsesspørgsmål i dette afsnit af analysen lyder:

- *Hvordan konstrueres de unge i forskningsprojektet "Unge på kanten"?*

Som det er vist i præsentationen af *Unge på kanten*, knytter Faber m.fl. stedtilhørsforholdet og valget af uddannelse og erhverv til spørgsmålet om unges identitetsudvikling, og de er, i lighed med Beck & Ebbensgaard, inspireret af ideer om 'senmodernitetens' forandrede vilkår. Vilkår der handler om, at unge udsættes for flere valg og krav om stillingtagen end tidligere, hvilket medfører en øget individualisering og stigende krav til selvrefleksion og forandringsparathed. De forandrede vilkår er foranlediget af en globalisering, som ses ramme specielt de unge hårdt ved at skabe uklarhed om deres identitet og tilhørsforhold til steder. Ved at trække på blandt andet Zygmunt Bauman ser Faber m.fl. geografiske forhold at spille ind i forhold til, hvem der risikerer af blive hægtet af den globaliserede socioøkonomiske udvikling. Derfor ses specielt unge i perifere udkantsområder at blive hårdere ramt end andre, da disse områder ses som mere udsatte overfor globaliseringens ændrede erhvervs- og uddannelsesmønstre og øgede mobilitetskrav (Faber, Thomsen, Bloksgaard, & Møller, 2013, s. 22). Ovenstående hænger sammen med konstruktionen af udkanten som relativt mere traditionel end centret. De unge i udkanten er derved placeret i et større spændingsforhold mellem det 'senmoderne' samfund og lokale, traditionelle, kulturelle og sociale værdier. Faber m.fl. ser derfor også, at stedstilhørsforholdet til et lokalområdes traditionelle værdier og fællesskaber kan være en mulig forklaring på unges uddannelsesstrategier, altså om de vælger at flytte efter uddannelse, eller om de vælger at blive boende.

Stedbundne ressourcer og traditionelle værdier

Som vi så ovenfor, forbindes tilknytning til steder med unges identitet og identitetsudvikling. Faber m.fl. forklarer etableringen af stedstilknytningen ved hjælp af begrebet *stedbundne ressourcer*, der beskriver, hvordan lokale netværk skaber en form for social kapital. For eksempel ses faglige fællesskaber omkring lokale erhvervstraditioner, som det også fremhæves af Sune Jon Hansen (2011), at spille ind på især unges mænds beslutning om at blive boende. Man kunne her indvende, at spørgsmålet om særlige lokale og traditionelle fagfællesskaber måske overbetones på grund af hensynet til at etablere overensstemmelse mellem det sociologiske teoriapparat og de

empiriske observationer. Måske er forklaringer på unges uddannelsesvalg nogle gange af overraskende praktisk karakter. For eksempel at unge i udkantsområder faktisk vælger at arbejde på de 'traditionelle' produktionsvirksomheder, som jo i vidt omfang netop er placerede i periferien. At unge derfor hverken overvejer at tage til byen efter uddannelser – med mere eller mindre sikre jobperspektiver - eller føler sig specielt hængt op i et spændingsfelt mellem såkaldt traditionelle og moderne værdier.

Faber m.fl. har, som det er vist i det ovenstående, etableret en forestilling om perifere udkantsområder som prægede af traditionelle socioøkonomiske vilkår og derfor også, som en konsekvens af Faber m.fl.'s teoretiske udgangspunkt, i højere grad end centrene prægede af traditionelle kulturelle og sociale værdier. Et centralt sigte med projekt *Unge på kanten* er derfor at undersøge forskelle i traditionelle og moderne forestillinger blandt de deltagende unge som en mulig forklaring på lokaliseringens betydning. Den anvendte metode er et amerikansk udviklet målesystem, der via en række normative spørgsmål placerer deltagerne på en tradition-modernitetsskala. Faber m.fl. ønsker at anvende resultaterne til at forklare kønsforskelle i unges uddannelsesstrategier, men anvender i øvrigt målingens resultater som en medvirkende forklaring på stedstilknytning. Stedstilknytning måles af Faber m.fl. som graden af værdsættelse af relationer til venner, naboer og familie i lokalområdet. Derefter fortolkes deres statistiske sammenhæng mellem unge præget af traditionelle kønsforestillinger og høj grad af stedstilknytning som et tegn på, at traditionelle forestillinger hænger sammen med værdsættelse af lokale relationer. Stedstilknytning ses altså delvist forklaret med graden af traditionalitet.

I det følgende og sidste afsnit af denne analysedel, vurderes Faber m.fl.'s resultater i relation til ovenstående diskussion af konsekvenserne af deres teoretiske og metodiske tilgang til en uddannelsesgeografisk problemstilling.

Faber m.fl.'s resultater og konklusioner

Undersøgelsesspørgsmålet til det sidste spørgsmål i analysen er som følger:

- *Hvilke konsekvenser har forskningsprojektet "Unge på kanten - lokalitet, køn og uddannelse" stedforståelse og konstruktion af yderområder, samt unge bosat i yderområder, for deres resultater og konklusioner?*

Faber m.fl. konkluderer overordnet, at de steder unge bor spiller en væsentlig rolle for deres identitet og dermed også for deres uddannelses- og erhvervsvalg. Samtidigt pointerer de, at unge

er underlagt en række strukturelle vilkår i forbindelse med uddannelsesvalg, hvor de nævner adgang til uddannelse, geografisk afstand, infrastruktur og stereotyper om forventninger til køn. Deres overordnede konklusion om lokaliseringens betydning dækker noget over, at deres delresultater, som det fremgik af præsentationen af rapporten, viser et meget broget og et langtfra entydigt billede af uddannelsesgeografien i Nordjylland. Faber m.fl.'s fund fremkommer i mange tilfælde på baggrund af meget små statistiske forskelle og tendenser, som der desuagtet konkluderes på. De fremhæver derefter selv, at undersøgelsen har bekræftet, at lokalitet betyder noget i forhold til køn og uddannelse, hvilket betragtes som et vigtigt bidrag til debatten om unge og uddannelse. Deres forslag til at løse de fundne geografiske forskelle i uddannelsesmulighederne begrænser sig mere eller mindre til et forslag om etablering af mere direkte og hurtigere busforbindelser mellem udkantsområder og uddannelsesstederne samt en opfordring til at medtænke lokalitet i debatter, undersøgelser og indsatser i forhold til unge og uddannelse.

Et begrænset perspektiv

Det kan overordnet indvendes, at Faber m.fl. af flere grunde faktisk ikke formår at sige særligt meget om forholdet mellem lokalitet og uddannelse, og at det helt grundlæggende skyldes deres center-periferi perspektiv og begrænsede stedsbegreber i deres tilgang til problemstillingen.

Deres hovedresultat er, at geografisk afstand betyder noget i forhold til unges uddannelsesvalg. Måden de kommer frem til dette på er at se på de adspurgte unges opgivelse af afstand i kilometer mellem bopæl og uddannelsessted. Bopæls periferitet vurderes som den pågældende kommunes placering på landkortet i forhold til Aalborg. De yderligste kommuner i forhold til Aalborg kategoriseres derved som udkantsområder. Det resultat der fremkommer af Faber m.fl.'s analyse, og som de selv fremhæver, er, at det faktisk ikke er entydigt, at det er unge i udkantsområder, der pendler længst. Det er et resultat de forklarer med, at de unge i udkanten sikkert vælger uddannelser, der ligger tættere på, hvorefter de fastholder deres konklusion om lokaliseringens betydning for uddannelsesvalget. Det er uden tvivl rigtigt, at transportafstand i nogle situationer betyder noget i forbindelse med unges uddannelsesvalg, men som Faber m.fl.'s resultater viser, er billedet meget broget, og det tyder jo netop på, at mekaniske afstandsparetre ikke er tilstrækkelige som et mål for lokaliseringens betydning.

Noget helt andet er, at deres udkantsklassifikationer – kommunernes placering i forhold til Aalborg – på mange måder virker nærmest intetsigende og som en meget forsimplet anvendelse af et stedsbegreb. Dette sker på trods af, at Faber m.fl., som det blev vist i forrige afsnit, faktisk

har gjort meget ud af at forklare de særlige strukturelle forhold, der definerer og betinger udkantsområder. Således ender de med i deres analyse at klassificere hele kommuner som mere eller mindre udkant ud fra deres beliggenhed i forhold til Aalborg. Det er ikke i orden rent metodisk at ignorere specifikke lokale forhold og forskelle med så bred en generalisering af kommuner. Det er derfor heller ikke metodisk validt efterfølgende at udtale sig om unges adfærd og identitet i rumlige sammenhænge på en sådan baggrund.

Faber m.fl. viser, at de unge der udtrykker den største tilknytning til det sted de bor også er mindst tilbøjelige til at udtrykke ønske om at flytte, hvilket måske ikke er så overaskende. Derudover udtrykker de fleste – flere end 8 ud af 10, lidt oftere hos piger – at de har planer om at flytte inden for 5 år. På tværs af regionen viser undersøgelsen ikke entydige forskelle i stedtilknytning. Der er dog små forskelle, for eksempel udtrykker de unge fra Aalborg den største tilknytning til deres lokalområde og kommune. Samtidigt ses det, at unge fra de mest perifere områder føler sig mindst tilknyttede til Nordjylland sammenlignet med Aalborg.

Når der ikke måles på geografiske forskelle, men blot på hvad der betyder noget for de unges stedstilknytninger, bidrager Faber m.fl. faktisk til at vise, at omfanget af tætte relationer til familie, venner og naboer samt hvor længe man har boet på stedet er afgørende for, hvor stor ens stedstilknytning er. Der er også interessant, at drengene ses som havende en svag tilbøjelighed til større stedstilknytning end piger. Samme fund fandt Beck & Ebbensgaard i *Mellem Bagenkop og Harboøre*, og det kan være med til at kaste lys over, hvorfor drenge tilsyneladende er på 'kanten' i uddannelsesmæssig sammenhæng.

I forhold til at etablere en sammenhæng mellem traditionelle kønsforestillinger om samfundet og stedstilknytning ser Faber m.fl. en vis korrelation mellem graden af stedstilknytning og graden af traditionelle kønsforestillinger. Deres fortolkning er, at traditionelle forestillinger generelt kunne betyde en større værdsætning af lokale og familiemæssige relationer. Der ses dog ingen sammenhæng mellem, hvor de unge bor og graden af traditionelle forestillinger. Til gengæld ser de, at unge, der er flyttet tidligt hjemmefra og sammen med deres kæreste, føler større tilknytning til Nordjylland. Det at nogle unge på den måde tidligt stifter familie, fortolkes af Faber m.fl. som et udtryk for traditionelle forestillinger om livet, hvilket forklarer deres grad af stedstilknytning. Overordnet opnår Faber m.fl. ikke at placere den sammenhæng mellem graden af traditionelle forestillinger og graden af bopælens periferitet, der kunne forklare unges stedstilknytning

geografisk og dermed også forklare forskelle i uddannelsesmønstre. Dette med mindre man da kalder hele Nordjylland for periferi.

Opsamlende diskussion – Faber m.fl.

Faber m.fl. er optaget af at undersøge lokaliserings betydning i forhold til unges uddannelsesvalg og uddannelsesmuligheder. Baggrunden for deres interesse er at bidrage til at forstå de tilsyneladende store geografiske forskelle og uligheder i relation til uddannelse, som flere analyser har peget på. Som et særligt fokus i deres undersøgelse er de uddannelsesmæssige kønsforskelle som, ifølge samme analyser, er særligt udtalte i såkaldte udkantsområder. Faber m.fl.'s rapport må derfor ses som væsentlig forstået på den måde, at der mangler tilstrækkelig viden om problemstillinger, der vedrører geografiske uligheder og forskelle i relation til uddannelse. Rapportens væsentligste bidrag er måske derfor også, at den medvirker til at sætte fokus på problemstillingen og rejser en række spørgsmål om lokaliserings og steders betydning, der bør undersøges nærmere. I forhold til selv at sige noget om stedets og lokaliserings betydning, når Faber m.fl. til gengæld ikke særlig langt. Årsgagen til dette er, som vi har set, et forsimplet binært eller lineært center-periferi perspektiv, der definerer og ensarter lokalområder som perifere udkantsområder ved hjælp af strukturelle relationer mellem center og periferi. Lokalområderne generaliseres og defineres ved af en reproduktion af narrativerne om globaliseringen og modernitet/traditionalitet dikotomier. Samtidig er deres metodiske sondring mellem periferi og center bygget på et forenklet afstandsparameter. Graden af periferitet reduceres derved til et mekanisk spørgsmål om absolutte afstande, som de efterfølgende udtaler sig på baggrund af på trods af dets indbyggede vilkårlighed. Af samme grund viser deres undersøgelse et meget broget billede af lokaliserings betydning, i forhold til de spørgsmål de stiller. Et broget billede der også betyder, at mange af deres konklusioner fremkommer på baggrund af svage statistiske tendenser, hvor der må tages en lang række forbehold for ikke entydige resultater.

Faber m.fl. ønsker at undersøge lokaliserings betydning i forhold til unge og uddannelse, men deres tilgang til sted, udelukker dem fra at kunne sige noget om lokaliserings reelle betydning. Det skyldes, at de mange væsentlige og relevante udtalelser og informationer de får fra de interviewede unge om relationer til steder ikke relateres til deres konkrete kontekst. I stedet overføres udtalelser fra unge til meget brede stedskategorier, hvorved de berøves deres mulighed for at sige noget om netop den konkrete lokaliserings betydning. Faber m.fl.'s forsøg på at se på lokaliserings betydning strandeder på den måde i en frugtesløs og forsimplet differentiering

mellem center og periferi, der ikke formår at skabe indsigt i reelle forskelle i lokalområders komplekse relationer til deres specifikke kontekst.

I forhold til deres spørgsmål om sammenhængen mellem lokalisering og uddannelse, opnår Faber m.fl. derfor reelt ikke meget andet end at konstatere, at afstand til uddannelse spiller en rolle for unges uddannelsesvalg, men at flere andre faktorer betyder mere. Deres forslag til løsninger begrænses derfor også til at pege på infrastrukturelle forbedringer i form af bedre busforbindelser og i øvrigt opfordre til debat og yderligere undersøgelser. Der kunne, set i denne opgaves perspektiv, lyde en anbefaling om, at sådanne undersøgelser ville gribe lokaliseringsspørgsmålet an på en måde, der i højere grad, end det er set hos Faber m.fl., involverede sig i lokalområders specifikke sammenhænge og relationer. Derved ville undersøgelserne også være i bedre stand til at sige noget reelt om unge i lokalområders specifikke udfordringer og muligheder. Det vil altså sige netop at undersøge, hvordan specifikke og omfattende kontekster på steder er relateret til unges virkelighed og oplevelse af muligheder – heriblandt deres overvejelser om valg af uddannelse.

Det sidste afsnit i analysen er et blik rapporten; *At kommen fra 'udkanten*

Analyse – Sune Jon Hansen

Rapporten *At komme fra 'udkanten' – Om sted, stedsans og unges uddannelsesstrategier i et socialt rum - belyst gennem et casestudie af Hirtshals, en havneby på den nordjyske vestkyst* er en Ph.d.-afhandling af Sune Jon Hansen, der blev afsluttet i foråret 2014. Rapporten er medtaget som analyseobjekt i nærværende opgave, fordi den repræsenterer en tilgang til en uddannelsesgeografisk undersøgelse, der dels adskiller sig fra de bidrag, der er analyseret i de foregående afsnit, dels fordi den på mange måder er et forbilledligt eksempel på en reelt kontekstuel tilgang til sted. Formålet med analysen er derfor at vurdere, hvordan Sune Jon Hansens undersøgelse bidrager til forståelsen af relationen mellem sted, unge og uddannelsesstrategier samt at diskutere hans bidrag i forhold til de to forrige rapporters tilgang til sted og geografi.

Forståelse af stedsbegrebet

Det første spørgsmål der stilles til *At komme fra 'udkanten'* lyder:

- *Hvilket stedsbegreb anvender Sune Jon Hansen i rapporten "At komme fra 'udkanten'", og hvordan forstås dette begreb?*

Allerede ved at læse titlen på rapporten ses det at sted handler om et konkret sted, Hirtshals, og derfor afviger afhandlingen fra de øvrige rapporters mere abstrakte og generelle stedsbegreber. I rapporten beskrives undersøgelsesformålet som et ønske om at behandle et sted systematisk – ud fra en betragtning om sted som et både fysik og socialt rum. Ud fra det konkrete studie ønsker Sune Jon Hansen at bidrage til en forståelse af, hvordan 'objektive' sociodemografiske karakteristika for udkantsområder påvirker praksis og uddannelsesstrategier i danske udkantsområder. På den måde etablerer han på trods af sit kontekstuelle udgangspunkt alligevel en mere abstrakt forestilling om udkantområder som *steder*, der kan defineres med særlige karakteristika. Man kan hævde, at han i sin intention om at bidrage til forståelsen af udkantsområder generelt falder lidt i den samme fælde som karakteriserede de forrige rapporter i analysen, og han bidrager derfor på et vist niveau til en generel konstruktion og forståelse af udkantsområder. Det ændrer dog ikke ved, at hans tilgang til en forståelse af selve Hirtshals som sted rækker ud over generelle konklusioner om objektive parametres indflydelse. Dette er netop fordi, han går ind og undersøger de konkrete praksisformer i Hirtshals med en forståelse af betydningen for de specifikke relationer i deres kontekst af ydre og indre betingelser. Sune Jon Hansens forståelse af sted er derfor på det generelle niveau influeret af et traditionelt center-periferi perspektiv, hvorimod han i undersøgelsens konkrete tilgang netop ser på stedet i sig selv. Det næste afsnit i analysen handler om, hvordan stedet, Hirtshals, konstrueres.

Konstruktionen af Hirtshals som et sted

Undersøgesspørgsmålet til dette afsnit er:

- *Hvordan konstrueres Hirtshals som sted i "At komme fra 'udkanten'"?*

Sune Jon Hansen er inspireret af Bourdieu, hvorfra han også henter det meste af sit begrebsapparat og analytiske tilgang. Han betegner Hirtshals som et lokalsamfund, der derfor ses som et socialt rum, der konstitueres af et samspil mellem interne hierarkier af forskellige logikker og praktikker og eksterne betingelser.

Hirtshals beskrives som et samfund, der langt overvejende har været præget af fiskeriet som det dominerende primærerhverv. Derfor har de særlige logikker og praktikker, der er opnået gennem et liv på havet og havnen også været de dominerende, i det man kunne kalde for det sociale rum i Hirtshals. Han skriver for eksempel om indtrykket af sit møde med byen:

”Det særlige ved Hirtshals er, at uanset hvilken position man indtager i Hirtshals’ sociale rum, så kommer man fra en fiskerby, når man kommer fra Hirtshals. Det er en by, der er synonym med fiskeri, og fiskeriet, havet og havnen fungerer som den dominerende ‘site effect’s” (Hansen S. J., 2014, s. 69)

Sune Jon Hansen ser disse logikker og praktikker som basis for en særlig stedssans omkring det at bo i Hirtshals. En lokal identitet der udspringer af en praksis knyttet til fiskeri, hvorved naturen, havet, havnen og det hårde arbejde som fisker skaber særlige moralske og traditionelle værdier og normer som selvforsørgelse og stolthed over det hårde fysiske arbejde. Ovenstående citat rummer dog også en særlig repræsentation af Hirtshals som et sted. En repræsentation som kunne være anderledes set i et andet perspektiv, end det Sune Jon Hansen vælger at fokusere på.

Forandringsvilkår

Netop på grund af eksterne ’objektive’ strukturelle betingelser ses traditionelle livsformer og værdier i Hirtshals som under pres og derfor truet af forandring. Fiskeriet som den primære beskæftigelse er ikke, hvad det har været. Følgeerhvervene på havnen og i fiskeindustrien er derfor også under forandring og i tilbagegang. Ifølge Sune Jon Hansen opstår der derfor brydninger mellem en stedssans og identifikation med traditionelle værdier og nye og konkurrerende værdisæt om uddannelse og en mere udadventt orientering. Netop disse brydninger mellem tradition og forandring er omdrejningspunktet for Sune Jon Hansens undersøgelse. En brydning mellem traditionelle logikker og praktikker fra en anden tid, der ikke i samme grad som tidligere kan levere et løfte om social mobilitet, og derfor medfører et krav om nye logikker og praktikker og dermed en ny stedssans hos de unge. Det er en meget væsentlig styrke ved Sune Jon Hansens rapport, at han ved hjælp af sit stedssansbegreb virkelig opfanger, hvad det er, der skaber et sted, nemlig at stedet vedvarende konstrueres i forhandlingerne mellem forskellige og stedsspecifikke praksisformer. Det er en forståelse af stedet, der medtager de dynamiske effekter af interne relationer og deres respons på forandringer i omgivelserne. En stedsforståelse der gør Sune Jon Hansens studie af unge i Hirtshals til et væsentligt bidrag til forståelse af den virkelighed de unge i Hirtshals er konfronterede med i forbindelse med beslutninger om uddannelse, arbejde og fremtiden.

Måske har Sune Jon Hansen en tendens til at se de nuværende vilkår som en brydning mellem en i for høj grad statisk opfattelse af fortidig traditionsverden overfor en nutidig verden af forandringstendenser. Det kan indvendes, at steder består af vedvarende forandringsprocesser, og

at det derfor kan diskuteres, i hvilket omfang hans beskrivelse af brydningen mellem tradition og moderne er et særligt aktuelt vilkår for unge i Hirtshals.

Ovenstående er et udtryk for en tendens, som Massey (i min oversættelse) udtrykker det; *”at betragte det traditionelle samfund som et rum der er karakteriseret af steder i kontrast til en antagelse om et nyt rum af strømme (netværk – mobilitet)”*, og hun fortsætter *”At hævde at den ”gamle identitet imellem mennesker og steder” er forsvundet” – har ingen historisk evidens! Tværtimod ser studier af historiske kulturer at de aldrig har været opretholdt gennem adskillelse, men derimod gennem forbindelser. Kulturel specificitet stammer ikke kun fra rumlig isolation og interne processer, men også, af afgørende betydning, med interaktioner med omgivelserne”* (Massey, 2005, s. 66)

Pointen i ovenstående peger på, at Hirtshals aldrig har haft en fortid, der kan opfattes som isoleret fra omgivelserne og dermed isoleret fra eksterne strukturelle, sociale eller kulturelle påvirkninger. Dermed giver det heller ikke mening at tale om brydninger mellem traditionelle værdier og ændrede vilkår som en særlig betingelse i Hirtshals. Forandringer er et løbende fænomen og er en del af sted og rum, ja, som Massey ville sige det, så er netop forandringer en forudsætning for overhovedet at kunne tale om det rumlige på en meningsfuld måde. Denne pointe betyder derfor også at Sune Jon Hansen på grund af ovenstående måske får en tendens til overbetone traditionelle værdier og deres logikker og praktikker som givne strukturer fremfor vedvarende forandringsprocesser i fortid som i nutid. Hirtshals må opfattes, som om den altid har været i samspil med omgivelserne og dermed som en del af et større rum og aldrig et mere eller mindre isoleret og statisk sted. Ved betoningen af værdier som traditionelle tilskrives de samtidigt en kontinuitet, der måske kommer til at skygge for en forståelse af stedet og for logikker og praktikkens vedvarende processuelle samspil og forhandling med omverdenen. På den måde ses måske en lille flig af et gammelt antropologisk spøgelse eller fænomenologisk hjemstavnsromantik dukke op i Sune Jon Hansens tilgang til Hirtshals. En snert af romantisering og nostalgi i hans beskrivelse af fiskerene med overvejende positive begreber som ’arbejdsomhed’, ’selvstændighed’, ’frihed’ og ’lokalpatriotisme’. Trods denne indvending må det dog samtidigt fremhæves, at Sune Jon Hansen naturligvis gør ret i at fremstille de nuværende betingelser for unge i Hirtshals som udfordrede på grund af nedgangen i de erhvervs muligheder, der er knyttede til fiskeriet.

Reproduktion af logikker og praktikker

Sune Jon Hansen beskriver hans Bourdieuske tilgang som en overskridelse af en falsk modsætning mellem struktur og aktør, en problematik der også omtales i nærværende opgaves teoriafsnit. Overskridelsen sker ved hjælp af Bourdieus feltbegreb, som vi så det i præsentationen af rapporten. Feltbegrebet handler om, hvordan hierarkier af sociale positioner reproduceres fra det ene tidslag til det næste; altså en social arv i form af sociale kapitalformer, der gives videre fra generation til generation. Den hierarkiske struktur af forskellige positioner formes af både interne relationer mellem positionerne og af eksterne betingelser fra omgivelserne:

”Og fordi havet og havnen havde en altdominerende position i og for byen og sikrede en grundlæggende lokalt forankret social mobilitet med tydelige reproduktionsmuligheder, blev logikker og praktikker på havet og havnen i vid udstrækning synonym med Hirtshals”
(Hansen S. J., 2014, s. 71)

Pointen hos Sune Jon Hansen er, at gamle positioner, der er blevet hævdet af logikker og praktikker fra havet og havnen, både er under pres af eksterne forandringsbetingelser, men også stadig har en udstrakt reproduktiv effekt. Netop denne brydning mellem de reproduktive kræfter og eksterne forandringsbetingelser karakteriserer Hirtshals som et sted i dag. Med sit store fokus på at fremanalysere de logikker og praktikker, der er dominerende og kendetegnende for Hirtshals, kunne det diskuteres, i hvilket omfang det helt lykkedes Sune Jon Hansen at overskride struktur-aktør problemet. De reproduktive elementer han beskriver som dominerende er jo netop kapitalformer, der opstår på baggrund af logikker og praktikker. Kapitaler der udmøntes i habitusser og derved former hierarkiske strukturerede positioner. På den måde kunne det indvendes, at de reproduktive elementer, Sune Jon Hansen finder i Hirtshals, i et vist omfang blot erstatter strukturer med habitus og derved tilskrives en for stor forklaringskraft (Taylor, 2009) (Kaspersen & Blok, 2011, s. 68-89). De reproduktionsprocesser der beskrives kunne derfor begrænse synet på de enkelte aktørers plads og mulighed for at handle frit, hvis dette kunne tænkes som en mulighed. I hvert tilfælde mangler der muligvis plads i Sune Jon Hansens analyse til at opfange, at steder også må karakteriseres af begivenheder, der indeholder et vist element af uforudsigelighed og vilkårlighed. Det handler dermed også om at se på sted som en mulighed for alternativer og aktørernes potentielt meget forskellige bevægelsesmuligheder og derfor ikke i så høj grad et spørgsmål om enten/eller – enten reproduktion eller uddannelse. Næste afsnit af analysen handler derfor om, hvordan netop disse aktører, de unge, konstrueres.

Konstruktionen af de unge

På baggrund af Sune Jon Hansens stedsforståelse og konstruktion af Hirtshals som et sted, beskæftiger dette analyseafsnit sig med at se på, hvordan de unge ses som værende påvirket af Hirtshals som et sted. Det analytiske spørgsmål lyder derfor:

- *Hvordan konstrueres de unge i rapporten "At komme fra 'udkanten'"?*

Herunder beskriver Sune Jon Hansen, det brydningsfelt de unge i Hirtshals er placerede i:

*"Uddannelsesstrategier blandt unge i Hirtshals er interessante, fordi det på en kompleks måde synes at være spændt ud mellem **træghed og forandring**. Mellem ældre generationer og en lokalhistorie, hvor fiskeri og Hirtshals knyttes sammen i en **stærk og lokalt forankret identitet på den ene side** og på den anden side nyere generationer, hvor havet og havnen og Hirtshals ikke yder uddannelsessystemet og livet væk fra Hirtshals den samme modstand; hvor flere og flere unge orienterer sig mod uddannelsessystemet og væk fra byen"* (Hansen S. J., 2014, s. 11)

Ovenstående citats beskrivelse af unges vilkår og oplevelse af deres situation i Hirtshals er på mange måder rammende for Sune Jon Hansens tilgang til sted. Hans studie tager udgangspunkt i de specifikke relationer, der eksisterer i Hirtshals, og han forsøger på den baggrund at forstå, hvordan disse relationer skabes i et samspil med interne og eksterne påvirkninger og forandringer. Man kan sige, at han tager stedsbegrebet alvorligt ved netop at se på stedet i sig selv. På den måde adskiller Sune Jon Hansens studie af et lokalsamfund sig fra de to foregående eksempler. Dette fordi han afstår fra at benytte et center-periferi perspektiv, og langt hen ad vejen afholder han sig også fra at tilskrive stedet generelle karakteristika set i forhold til tilsyneladende centre. Med sin tilgang til sted, lykkedes det derved også Sune Jon Hansen via interviewene at skabe en konkret og reel indsigt i, hvad Hirtshals som et sted betyder for de unge. Det er en indsigt i, hvordan lokale livsformer er opstået på baggrund af levet liv under specielle vilkår, og hvordan dette medfører særlige lokale værdisæt og tænkemåder, der påvirker de unge i en bestemt retning. Samtidigt ses stedet i en kontekst af ydre omstændigheder, der udfordrer eksistensvilkårene for fiskerilivsformen og i særdeleshed de unge, der mere eller mindre tvungent må orientere sig imod en anden livsform og andre værdier.

Man kan sige, at Sune Jon Hansen ved at vælge Hirtshals som en case for sit studie faktisk får for let spil i forhold til at sætte et modsætnings- eller et brydningsfelt op. På den måde minder

undersøgelsen om Michael Corbetts (2009) arbejde i isolerede fiskerisamfund i Nordamerika, hvor han kommer frem til lignende konklusioner. Begge studier er yderst relevante studier af lokalsamfund og bidrager til væsentlige indsigter i specifikke forhold. Det eventuelt problematiske består i Sune Jon Hansens intention om, at hans studie vil kunne ses som et bidrag til at få en indsigt i unges forhold i yderområder generelt. En intention der kan indebære en risiko for at specifikke og særlige omstændigheder i Hirtshals bruges ureflekteret og dermed som en model for unges vilkår i 'yderområder' generelt. Hvis man ser bort fra denne intention, repræsenterer Sune Jon Hansens studie faktisk et forsøg på at tage stedet og dets kontekst alvorligt, og derved formår han at skabe en værdifuld indsigt i, hvordan unge i Hirtshals navigerer i det rum af komplekse og specifikke relationer, der udspænder Hirtshals som et sted. De unge han konstruerer i sit studie er derfor ikke en bred kategori af 'udkantsunge', men netop Hirtshalsunge. Man kan selvfølgelig diskutere, i hvilken grad han alligevel forfalder til kategoriseringer, at hans 'Hirtshalsunge' udtrykker en typologisering, og at det derved blot er et spørgsmål om, på hvilken skala der generaliseres. Der vendes tilbage til dette spørgsmål i det opsamlende diskussionsafsnit herunder.

Opsamlende diskussion – Sune Jon Hansen

Denne opsamling opsummerer de analytiske resultater af ovenstående for derefter at diskutere Sune Jon Hansens bidrag til at skabe indsigt i relationerne mellem sted, unge og uddannelse, set i forhold til bidragene fra Beck & Ebbensgaard samt Faber m.fl.

Sune Jon Hansens casestudie fra Hirtshals formår på mange måder at skabe et nuanceret indblik i det særlige miljø, der præger opvækstvilkårene for de lokale unge. Det skyldes, at han i tilgangen til sted tager udgangspunkt i en case, der er begrænset til et specifikt lokalområde og derfor har præg af et studie af et konkret fænomen. Et kontekstuel studie af et eksempel i sin egen ret, kunne man sige. På mange måder opnår Sune Jon Hansen at beskæftige sig reelt med et sted, fordi han netop er fokuseret på at indfange lokale dynamikker og relationer, og ser dem som udslagsgivende for det, der konstruerer Hirtshals som et bestemt sted. Denne tilgang til sted gør det derfor også muligt at fortælle noget om de konkrete vilkår, der omgiver de unge i Hirtshals. En fortælling der gør det lettere at forstå, de udfordringer unge i Hirtshals møder i en periode af deres liv, der blandt andet afkræver dem beslutninger om valg af uddannelse, arbejde og fremtidsplaner.

Det kan diskuteres på hvilken måde Sune Jon Hansens metodiske teoretiske inspiration fra Bourdieu og livsformsanalysen både kan ses som en styrke og en svaghed ved hans studie. Det er klart en styrke, at han bygger sine analyser og konklusioner op på baggrund af en omfattende empirisk viden om livshistorier fra forskellige miljøer og generationer i Hirtshals. Det er også en styrke, at han netop er fokuseret på at indfange de karakteristiske værdiforestillinger i Hirtshals, der opstår som en konsekvens af de specifikke praksisformer, der udleveres på stedet. Netop ved at forsøge at finde frem til hvilke praksisformer der er mere dominerende og karakteristiske for Hirtshals end andre, lykkedes det måske Sune Jon Hansen at sige noget essentielt om stedet og derved undgå, at det hele ender op i en relativiseret konstatering af stedets variation og forskellighed. På den måde fremstår studiet *Unge fra 'udkanten'* med stor tydelighed og klarhed i sine fund.

På den anden side er den tydelighed, der opnås ved de analytiske konstruktioner af idealtyper, som for eksempel den dominerende *fiskeriarbejderklasse*, samtidigt med til at konstruere en måske lidt for entydig og statisk repræsentation af Hirtshals. Det er en svaghed, der er indbygget i den metodisk-teoretiske tilgang og dens fokus på de reproduktive effekter af dominerende logikker og praktikers kapitalisering, hvorved de kommer til at fremstå mere som egentlige strukturer end som aktørers selvstændige handlinger og praksis. Strukturer der kommer til at stå i vejen for at forklare de forskelligheder og forandringer, der er en uundgåelig følge af de processer, der vedvarende skaber Hirtshals som et sted.

Man kan diskutere om en sådan indvending står i vejen for forsøget på overhovedet at kunne udtale sig om noget på baggrund af indsigter fra undersøgelser. På den ene side opnår Sune Jon Hansen utvivlsomt at få øje på væsentlige træk ved Hirtshals som sted. På den anden side har hans tilgang en tendens til at stoppe ved netop denne konstatering. Han ville have en bedre mulighed for at stille spørgsmål til de årsager, der sætter eksistensbetingelserne i Hirtshals under pres, hvis han havde forholdt sig mere åbent til, hvad der producerer forskelligheder og forandringer fremfor ligheder og reproduktioner. Spørgsmål der konfronterede de magtstrukturer, der igennem institutionaliserede kvotesystemer baner vejen for kapitalkoncentrationer, der ændrer fiskerierhvervet til eksklusive monopoler baseret på stordrift. Eller andre spørgsmål der udfordrede det meningsfulde i den politiske italesættelse af uddannelsesdiskurser og uddannelsesmålsætninger, der under alle omstændigheder ikke kan opfyldes af alle. Sune Jon Hansens studie er et fornemt lokalitetsstudie, der beskæftiger sig med relevante og konkrete konsekvenser af eksterne påvirkninger. Rapporten mangler, i lighed med de øvrige to rapporter,

at forholde sig kritisk og konstruktivt til de omgivende magtstrukturer, eller power-geometrier, som Massey kalder dem, i stedet for blot at betragte dem som historiske vilkår. En uddannelsesgeografisk undersøgelse burde indeholde et fokus på, hvad der skal til for at gøre steder bæredygtige såvel uddannelsesmæssigt, socialt som økonomisk, og det vil sige en reel diskussion af de politiske beslutninger, der skaber uligheder og forskelligheder mellem steder. Sagt på en anden måde, er der brug for en uddannelsesgeografi, der ikke forlader sig på effekter fra tilsyneladende objektive strukturer, men også vedkender sig, at et reelt kontekstuelts stedsbegreb også indeholder en erkendelse af, at alternative muligheder er inden for rækkevidden af det politiske. At fremtidens uafgjorthed er et forudsættende element for en konstruktiv forståelse af sted.

Sune Jon Hansen kommer dog langt videre i oparbejdningen af en forståelse for sted, end både Beck & Ebbensgaard og Faber m.fl. gør i deres langt mere generelle tilgang til stedsbegrebet. Det er en generel tilgang til sted, som reducerer steder til brede udkantskonstruktioner og derved udelukker muligheden for at sige noget om de konkrete relationer, der konstituerer de forskellige lokalområder, de beskæftiger sig med. Overordnet er der en del ligheder mellem de tre rapporters konklusioner. Både Sune Jon Hansen, Beck & Ebbensgaard og til en vis grad Faber m.fl. ser mange unge som værende påvirket af en ambivalens imellem et lokalt tilhørsforhold og en oplevelse af at skulle orientere sig udad mod uddannelsessystemet. For unge der er bosat langt fra uddannelsesadgang, kommer denne ambivalens derfor også til at handle om et valg mellem at blive eller flytte. På den måde medvirker alle tre rapporter til forståelse af faktorer, der kan spille ind på geografiske uligheder i forhold til uddannelse. Samtidigt siger de måske også en del om, at uddannelsesdiskursen kombineret med italesættelse af krisebevidsthed og konkurrenceretorikken faktisk har en stor gennemslagskraft i de unges oplevelse af virkeligheden. Til forskel fra Beck & Ebbensgaard og Faber m.fl., opnår Sune Jon Hansen til gengæld et fange et langt mere nuanceret billede af, hvad der er på spil for de unge. Netop ved at vise at stedstilknytning og lokalidentitet etableres igennem specifikke lokale praksisformer, der over tid grundlægger særlige værdisæt, normer og måder at forholde sig til hinanden og omgivelserne på. Derved kommer stedstilhørsforhold til at handle om noget langt dybere end til blot at handle om, hvilken betydning relationer til venner, familie og naboer tilskrives. Specielt hos Faber m.fl. ses det sidste mest udpræget, hvor Beck & Ebbensgaard dog forsøger at tilskrive særlige livsformer og traditioner en betydning. Et forsøg der ved hjælp af deres forsimplede center-periferi perspektiv dog strander i for generelle konklusioner om traditions- og modernitetssondringer mellem udkant

og by. Efter denne opsamlende diskussion vil der i det følgende og sidste kapitel blive konkluderet på de foregående sider i forhold til, i hvilket omfang det er lykkedes at svare på opgavens overordnede spørgsmål.

Konklusion

Dette konklusionsafsnit indeholder en opsummerende beskrivelse af den metodiske tilgang til opgaven, på baggrund af den oprindelige undren og interesse for problemstillingen. Herefter præsenteres de resultater undersøgelsen har frembragt i forhold til at besvarelsen af spørgsmålene i problemformuleringen. Efterfølgende gives, på baggrund af den indsigt der er opnået i forbindelse med udførelsen af opgaven, en vurdering af den metodiske tilgangs brugbarhed i forhold til den oprindelige hensigt. Afslutningsvis perspektiveres disse erfaringer i forhold til hvilke nye spørgsmål undersøgelsen rejser, samt hvad der fremadrettet kunne gøres for at udvide og nuancere forståelsen af sammenhænge mellem uddannelse og geografien.

Formål med denne opgave har været at fremkomme med et bidrag til udviklingen af uddannelsesgeografisk forskning i Danmark. Ved at tage udgangspunkt i geografiens idehistorie er det forsøgt at tilvejebringe et operationaliserbart begrebsapparat bestående af udviklinger i forståelsen af rumlige begreber. Disse begreber er derefter anvendt som teoretiske værktøjer i den analytiske proces, i forbindelse med at vurdere udvalgte rapporters bidrag til forståelsen af hvad sted og lokalitet betyder for unges uddannelsesstrategier og muligheder. Ved at trække på nyere erkendelser i geografien, repræsenteret af Doreen Massey (2005) og til dels Chris Taylor (2009) vurderes de analyserede rapporters tilgang til deres geografiske problemstilling i et kritisk perspektiv. Et perspektiv der samtidigt forsøger at foreslå hvordan den uddannelsesgeografiske forskning kan bevæge sig i den rigtige retning for en yderligere forståelse af sammenhænge mellem lokalitet og uddannelse. Herunder beskrives opgavens resultater i forhold til at besvare problemformuleringen.

Den analytiske gennemgang af de tre forskellige rapporter har vist en overordnet tendens til at definere steder/lokalområder som 'udkantsområder' på baggrund af generelle sociodemografiske parametre. Tilgangen til de udkantsområder som er i fokus i alle tre rapporter tager på den måde udgangspunkt i et center-periferi perspektiv, der karakteriserer periferier ud fra primært økonomiske og demografiske relationer til centrene. Steder konstrueres på den måde som udkantsområder i kraft af strukturelt betingede 'mangler' i forhold til centrene. Især Beck & Ebbensgaard og Faber m.fl. etablerer derefter en sammenhæng mellem centre præget af moderne forestillinger og periferier præget af traditionelle forestillinger, på baggrund af strukturelle forskelle. En sammenhæng der efterfølgende anvendes som forklarende stedstilknytning blandt unge og derved bidrage til at forstå overordnede geografiske forskelle i unges uddannelsesadfærd.

Det er en svaghed ved både Beck & Ebbensgaard og Faber m.fl.'s undersøgelse at deres bestræbelse på at producere generelle forklaringer på unges uddannelsesmønstre, betinges af forenkede og generelle udkantskonstruktioner. Problemet ved deres tilgang er at den reelt udelukker dem fra at sige noget specifikt om lokalitetens betydning for uddannelse, netop fordi deres steds kategorier bliver for generelle og derved ikke tager tilstrækkeligt højde for steders forskellighed og komplekse sammensætning af specifikke relationer som betydende for en lang række varierende udfaldsmuligheder blandt de unge.

Samlet set bidrager alle tre rapporter derimod til at skabe en indsigt i at lokale tilhørsforhold og opvækstmiljøet betyder noget for unges oplevelse af deres identitet, og at det derved også hænger sammen med en mulig oplevelse af tab, når en begrænset lokal uddannelsesadgang nødvendiggør overvejelser om at flytte. Det er et væsentligt bidrag til den uddannelsesgeografiske forskning, og især Sune Jon Hansen opnår i hans lokalitetsstudie fra Hirtshals at skabe en dyb forståelse af hvordan lokale dynamikker produceres i form af bestemte praksisformer og derved stiller de unge fra Hirtshals i en helt særlig situation. Ved at tage udgangspunkt i en specifik og konkret case, lykkedes det måske Sune Jon Hansen at kunne sige noget af en vis generel betydning for unges vilkår i yderområder præget af økonomiskeudfordringer. Hvorimod Beck & Ebbensgaard, samt Faber m.fl. tilgang synes at ende i en blindgyde, fordi deres udgangspunkt, eller perspektiv afhænger af generaliseret udkantskategori, der skabes på baggrund af et utilstrækkeligt nuanceret stedsbegreb. Deres forsøg på at undersøge og forklare lokaliseringens betydning og relation til unge og uddannelse ender derfor med forenkede generaliseringer der reelt ikke siger noget om sted, men derimod konstruerer en udkantskategori bestående af typiske kulturelle og sociale karakteristika og relationer.

Formålet hos alle tre rapporter har været at bidrage til en forståelse for hvordan sted, lokalitet og geografien påvirker uligheder til uddannelse. Rapporterne har beskæftiget sig med hvordan strukturelle forhold påvirker dels den fysiske adgang til uddannelsesinstitutionerne dels påvirker kulturelle forhold der kan have betydning for unges uddannelsesorientering. Det er yderst relevante undersøgelsesfelter og der er i høj grad brug for viden om hvordan strukturelle forhold påvirker de steder vi er lokaliserede, og dermed det sociale liv der udspiller sig på bestemte lokaliteter. Både Faber m.fl. og Beck & Ebbensgaard finder at den absolutte og relative afstand mellem bopæl og uddannelse betyder noget i forhold til uddannelsesuligheder. Det er væsentlige fund, der bør medovervejes i den fremtidige uddannelsesgeografiske forskning. Til gengæld er deres rumlige begrebsapparat for utilstrækkelig og generaliserende til at det lykkedes for dem at

skabe forståelse for sammenhænge mellem socioøkonomiske strukturer og kulturelle mønstre og ressourcer der kan forklare unges sociale adfærd og orientering i forhold til uddannelsessystemet. Det lykkedes bedre for Sune Jon Hansen, fordi hans stedsforståelse er langt mere følsom overfor stedets specifikke relationer, kulturelle mønstre og bestemte mulighedsbetingelser. For alle tre rapporter ses der dog at mangle et kritisk perspektiv på interne og eksterne magtstrukturer og deres medvirken til at skabe geografiske uligheder og skævheder. Et fravær af kritik der kunne spores tilbage til en sociologisk præget modernitetstankegang der betragter forandringer som en universel udvikling og derved udelukker en forståelse af rumlige fænomener karakter af vedvarende uafgjorte forandringer.

Den metodiske tilgang til denne opgave har haft som formål at undersøge hvordan forståelsen af stedsbegrebet spiller en rolle, samt hvordan et mere komplekst syn på geografien kunne bidrage til den uddannelsesgeografiske forskning. Metodens styrke har været en tydeliggørelse af det væsentlige i en nuanceret begrebsforståelse af rumlige fænomener. Metoden har på den måde vist at den tilgang til stedsbegrebet der vælges får konsekvenser for mulighederne for at sige noget om stedets betydning. Et binært center-periferi perspektiv på sted, kan måske sige noget om væsentlige overordnede strukturelle tendenser men mister til gengæld perspektivet på lokaliteters interne kompleksitet og forskelligartede samspil med omgivelserne. Omvendt kan et mere fænomenologisk inspireret lokalitetsstudie tydeliggøre væsentlige sider af interne relationer og magtforhold, på bekostning af et kritisk blik på eksterne relationers samspil og påvirkning af disse. Metodens helt klare styrke er at den har været i stand til at dekonstruere rapporternes stedsforståelse og derved har åbnet op for en diskussion af rækkevidden og de videnskabshistoriske implikationer af de anvendte stedsforståelser. Det metodiske fokus på stedsbegrebet har på den måde været et godt omdrejningspunkt i forhold til at vurdere rapporternes mulighed for at bidrage til indsigt i uddannelsesgeografiske problemstillinger og fungerer på den måde også som et vigtigt argument for værdien af et mere komplekst syn på geografien. Et argument for væsentligheden af en nærmere refleksion over forståelsen af det rumlige der på den måde også bliver et argument for en højere grad af tværfaglighed i tilgangen til samfundsvidenskabelige forskningsprojekter.

Metodens svaghed har været at den har svært ved at komme meget længere end til at kritisere de udvalgte uddannelsesgeografiske forskningsprojekters utilstrækkelige forståelse for stedsbegrebet. Diskussionerne i forbindelse med analyserne af rapporterne har primært bestået af at spille Doreen Massey stedsforståelse op imod den stedsforståelse som den analytiske proces

har tydeliggjort hos rapporterne. Ud over det fornuftige i at være kritisk er det vanskeligt, ud fra opgavens metodiske tilgang, at vurdere Masseys stedsforståelses mulighed for at bidrage til den uddannelsesgeografiske forskning. Metodisk kunne opgaven have været styrket ved en empirisk afprøvning der levede op til de krav Massey stiller til et reelt perspektiv på sted, og det rumlige generelt. Altså at gøre et forsøg på en uddannelsesgeografi, der inspireret af Massey og Taylors stedforståelse forsøgte at tage højde for den reelle kontekst på alle skalaniveauer i uddannelsesgeografiske problemstillinger. Et forsøg der ville have forstærket muligheden for at vurdere disse tilganges potentiale. Det vil dog sandsynligvis være forbundet med nogen vanskelighed at leve op til Masseys meget radikale og vidtrækkende krav til en undersøgelse af stedets betydning sammenhæng med uddannelse. Massey har meget at byde på i forhold til forstå steder som specifikke og dynamiske møder mellem forskellige historiske spor. Netop denne erkendelse at steder som konstitueret af komplekse relationer og vedvarende konstruktionsprocesser åbner op for en forståelse af hvordan den sociale praksis er påvirket af en specifikke og omfattende kontekster. Det synes dog også forbundet med en risiko for at forfalde til en frugtesløs relativisme, hvor den analytiske dekonstruktion af alle relevante relationer ender ud i et vilkårligt forsøg på at rekonstruere hvilke mekanismer og magtstrukturer der er på spil. Hvis det alligevel lykkedes at blottlægge de magtstrukturer, eller power-geometrier, der er involverede i dannelsen af uligheder – i uddannelsessystemet, eller mere generelt, vil de måske være så grundlæggende for gældende forestillinger om samfundet, at et hvert kritisk spørgsmål til dem straks kategoriseres som en urealistisk utopi. Måske er Masseys stedsbegreb i virkeligheden for radikalt til at kunne fungere som et konstruktivt bidrag. For radikalt i forhold til konsekvent at kræve at forskningen medvirker til at sætte, eller bane vejen for en fornyelse af den politiske dagsorden. Massey selv er ikke i tvivl. En konsekvent forståelse det rumlige element af problemstillinger indebærer en forståelse af fremtiden som uafgjorthed, og dermed i den politiske sfære uanset om vi erkender det eller ej. Den uddannelsesgeografiske forskning kunne i et sådant perspektiv beskæftige sig med det der reelt skaber geografiske uligheder, samt undersøge hvilke muligheder, ressourcer lokaliteter potentielt rummer hvis de havde mulighed for at udfolde sig. For eksempel kunne det kvotesystem, og såkaldte teknologiske forbedringer, der direkte har medvirket til at underminere vilkårene for fiskerierhvervet i Hirtshals sættes på dagsordenen. En genforhandling der kunne skabe muligheder for at de unge havde muligheden for at vælge at blive frem for at flytte. En uddannelsesgeografisk forskning kunne med god ret analysere og forholde sig kritisk til den centralisering som blandt andet uddannelsespolitiske 95 procents målsætninger medfører. På den måde kunne uddannelsesgeografien medvirke til at alternative

rationaler, og andre former for bæredygtighed end for eksempel konkurrenceevne, forandringsparathed og mobilitet tilkæmpede sig en plads på dagsordenen. Den nuværende danske uddannelsesgeografiske forskning kunne med inspiration fra blandt andet Masseys forståelse for stedsbegrebet bevæge sig et skridt videre ved i højere grad at forholde sig til magtperspektiver i forhold til at forklare geografiske uligheder i uddannelsessystemet. De udvalgte rapporter i denne opgave gør det i et vist omfang ved at være opmærksomme på stigmatiserende effekter af udkantsretorikker. Sune Jon Hansen går skridtet videre ved at fremanalysere de interne magtrelationer og positionskampe der bidrager med værdifuld viden om betydningen af kulturelkapital i forbindelse med den sociale mobilitet. Af anden dansk forskning kan Gravesens (2012) påvisning af socioøkonomiske faktorerets betydning for den sociale mobilitet fremhæves, ligesom både Katznelson (2014) og Hjort (2014) fra Center for Ungdomsforskning fremhæver uddannelsesdiskursers marginaliserende og ekskluderende effekter. Der er således flere eksempler på forskning i uddannelses sammenhænge der medtager magtperspektivet i deres tilgang. Hvis dette kunne kombineres med mere nuancerede forståelser af rumlige begreber ville ikke kun den uddannelsesgeografiske forskning, men også andre felter i samfundsvidenskaben kunne profitere af det.

Bibliografi

- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London : Verso.
- Baadsgaard, M., & Mølgaard, A. (2011). *Mange unge i provinsen er parkeret på sidelinjen*. København: Arbejderbevægelses Erhvervsråd.
- Bauman, Z. (2000,2006). *Flydende modernitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Beck, S., & Ebbensgaard, A. (2009). *Mellem Bagenkop og Harboøre - elevfortællinger fra danske udkanter*. Odense: Syddansk Universitet.
- Beck, U. (1986,1997). *Risikosamfundet - på vej mod en ny modernitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (1979, 1999). *Distinction*. London : Routledge.
- Corbett, M. (24. 7 2009). Rural Schooling i Mobile Modernity. *Journal of Research in Rural Education*, s. 1-13.
- Davis, L. (2014). *Can't and Won't*. Farrar, Straus and Giroux.
- Faber, S. T., Thomsen, D. C., Bloksgaard, L., & Møller, K. T. (2013). *Unge på kanten - køn, lokalitet og uddannelse*. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Flyvbjerg, B. (2009). *Samfundsvidenskab der virker*. København: Akademisk Forlag.
- Giddens, A. (1996,2004). *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gravesen, D. T. (2012). *Fra sted til sted - om boligkvarterets betydning for unges uddannelsespositioneringer*. København: Københavns Universitet.
- Gregory m.fl. (2009). *The Dictionary of Human Geography*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- Habermas, J. (1962, 1990). *Borgerlig offentlighed*. København: Informations Forlag.
- Hansen, F., & Simonsen, K. (2004). *Geografiens videnskabsteori*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Hansen, S. J. (2014). *At komme fra 'udkanten'*. København: Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, KU.
- Harvey, D. (1967). Models of the evolution of spatial patterns in human geography. I R. J. Chorley, & P. Haggett, *Models in geography* (s. 549-552). London: Methuen & Co Ltd.
- Harvey, D. (1996). *Justice, nature, and the geography of difference*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

- Harvey, D. (2004). Space as a key word. *Paper for Marx og Philosophy Conference*. London: Institute of Education.
- Henriksen, J. (22. 11 2013). *Dannelse bliver til selvforsørgelse*. Hentede 7. 7 2014 fra Information: <http://www.information.dk/479657>
- Hjort, K. (2014). Adgang til omsorg og læring. I K. Illeris, *Læring i konkurrencestaten* (s. 35-52). Frederiksberg C: Samfundslitteratur.
- Højrup, T. (1989). *Det glemte folk*. Hørsholm: Statens byggeforskningsinstitut.
- Houlbjerg m.fl., K. (2014). *KORA*. Hentede 6. 8 2014 fra Arbejdsmarked og Uddannelse: <http://www.kora.dk/udgivelser/udgivelse/i8791/Mange-unge-i-yderomraader-tager-en-uddannelse>
- Illeris, K. (2014). Identitetsudvikling og transformativ læring. I K. Illeris, *læring i konkurrencestaten* (s. 71-86). Frederiksberg C: Samfundslitteratur.
- Kaspersen, L. B., & Blok, A. (2011). Teorisynteser og nybryd i moderne sociologi. I H. Andersen, *Sociologi - en grundbog til et fag* (s. 69-89). København: Hans Reitzels Forlag.
- Katznelson, N. (2014). Unges identitetsudvikling. I K. Illeris, *Læring i konkurrencestaten* (s. 151-166). frederiksberg C: Samfundslitteratur.
- Larsen, H. G. (2008). *Geografi som det konkretes videnskab*. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Lefebvre, H. (1991). Plan of the present work. I H. Lefebvre, *The production of space* (s. 1-67). Oxford: Blackwell Publishing.
- Lorentzen, A. (2014). Den globale udkant - er det Nordjylland. I S. T. Faber, & H. P. Nielsen, *Den globale Udkant*.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: SAGE Publication Ltd.
- ordnet.dk*. (u.d.). Hentede 19. 7 2014 fra Den Danske ordbog: <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=sted>
- Pacione, M. (2009). *Urban Geography*. Oxon: Routledge.
- Pedersen, O. K. (2011). *Konkurrencestaten*. København: Hans reitzels Forlag.
- Pedersen, O. k. (2014). Konkurrencestaten og dens uddannelsespolitik. I K. Illeris, *Læring i konkurrencestaten* (s. 13-34). Frederiksberg C: Samfundslitteratur.
- Pedersen, O. K. (2014). *Markedsstaten*. København: Hans reitzels Forlag.
- Pike m.fl., A. (2006). *Local and regional development*. London: Routledge.

Potter m.fl., R. (2008). *Geographies of Development: An Introduction to Development Studies*. Essex: Pearson Education Limited.

Ramsløv, K. F. (2014). *Ungdomsuddannelsernes udfordringer, Ungdomsuddannelseskommissionen, Baggrundsrapport*. København: DEA.

Statsministeriet. (2007). *Statsministeriets hjemmeside*. Hentede 14. 8 2014 fra Lige muligheder: http://www.stm.dk/multimedia/lige_muligheder.pdf

Taylor, C. (30. 9 2009). Towards a geography of education. *Oxford Review of Education*, s. 651-669.

Undervisningsministeriet. (9. 10 2013). *95 - procent - målsætningen*. Hentede 21. 7 2014 fra Undervisningsministeriet: <http://www.uvm.dk/i-fokus/95-procent-maalsætning>

UNI-C Styrelsen. (2012). *Profilmodel 2012 på kommuneniveau - fremskrivning af en ungdomsårgangs uddannelsesniveau*. Hentede 3. 8 2014 fra Undervisningsministeriet: <http://www.uvm.dk/~media/UVM/Filer/Stat/PDF14/140515%20Kommuneprofilmodel%202012%20fremskrivning.ashx>

Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.

Wenger, E. (2014). Voksnes læring og identitetsudvikling. I K. Illeris, *Læring i konkurrencestaten* (s. 117-128). Frederiksberg C: Samfundslitteratur.

Yndigegn, C. (2003a). *Unge og regional identitet*. Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning.

Yndigegn, C. (2003b). Kun små forskelle. *Ungdomsforskning*, 9-13.

Ziehe, T. (2004). *Øer af intensitet i et hav af rutine*. København: Forlaget Politisk Revy.